

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ
ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ:

**ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
ΚΑΙ ΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ**

ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:

ΠΑΠΑΡΟΥΣΗ ΜΑΡΙΤΑ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ:

ΒΑΣΔΕΚΗ - ΓΚΟΥΝΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

Α.Μ. 0100006

ΒΟΛΟΣ 2004

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 2919/1
Ημερ. Εισ.: 07-01-2004
Δωρεά: Συγγραφέας
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΔΕ
2004
ΒΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α΄ ΜΕΡΟΣ: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΣΧΟΛΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΚΑΙ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ
2. Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ
3. Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Β΄ ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

1. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ
2. ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ – ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Γ΄ ΜΕΡΟΣ: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

1. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΩΝ ΠΟΥ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΑΝ ΟΙ ΔΙΓΛΩΣΣΟΙ / ΕΣ ΜΑΘΗΤΕΣ / ΤΡΙΕΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΕΠΑΦΕΣ ΜΑΖΙ ΤΟΥΣ
2. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ / ΤΡΙΩΝ ΣΤΑ ΑΡΧΙΚΑ ΚΑΙ ΤΕΛΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΠΟΥ ΤΟΥΣ ΔΟΘΗΚΑΝ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟ ΠΕΡΑΣ ΤΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ
3. ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Δ΄ ΜΕΡΟΣ: ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ θερμά τον διευθυντή του 2^{ου} Δημοτικού 12/θέσιου Σχολείου Ν. Ιωνίας, κ. Τούκα Αθανάσιο για την πολύτιμη συνεργασία του.

Επίσης τους δασκάλους των τμημάτων Ε1, Ε2, ΣΤ1 και ΣΤ2 και Μαιζίρη Κώστα, κ Υδραίο Γιάννη, κ. Σουλαγκούδη Δήμο και κ. Γκιορκούδη Δούνια αντίστοιχα, για την παραχώρηση ωρών και τις χρήσιμες πληροφορίες που μου έδωσαν.

Ευχαριστώ ακόμη τους / τις μαθητές / τριες των τεσσάρων τμημάτων για την απαραίτητη συνεργασία τους και υπομονή που μου έδειξαν.

Τέλος, ευχαριστώ ολόψυχα, την καθηγήτριά μου και επιβλέπουσα της πτυχιακής μου, κ. Μαρίτα Παπαρούση, τόσο για την αποδοχή της πρότασής μου να συνεργαστούμε όσο και για την καθοδήγηση και πολύτιμες συμβουλές της κατά τη διάρκεια σύνταξης της πτυχιακής μου. Χωρίς τη δικιά της συνεργασία δε θα ήταν δυνατό να ολοκληρωθεί αυτή η εργασία.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΣΧΟΛΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΚΑΙ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ

Η σύγχρονη παιδαγωγική σκέψη κινείται συνεχώς μεταξύ των ρευμάτων της κοινωνικής ανανέωσης και συντήρησης, μεταξύ των εκπαιδευτικών σκοπών της αυτονομίας των νέων ατόμων, της εξέλιξης τους σε ευκίνητα πνεύματα και προσαρμόσιμες πραγματικότητες, και της υποταγής τους «σε μια ανθρώπινη τάξη γνώσεων, συμβόλων και αξιών, προγενέστερη και εισαγωγική». Είναι προφανές ότι δεν μπορεί να παραβλέψει τα ζητήματα του εκσυγχρονισμού του κόσμου, ούτε να γίνει απολογητής της πολιτισμικής ακινησίας αγνοώντας τις καταστροφικές συνέπειες ενός τέτοιου εγχειρήματος. ¹

Με βάση τα παραπάνω δεδομένα, το σχολείο, εκτός των άλλων προβλημάτων που ανακύπτουν, έχει να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις και τα διλήμματα που προκαλεί στην εκπαιδευτική πρακτική ένας συμπιεσμένος κόσμος με μια υπό συνεχή διαμόρφωση κουλτούρα. Ένας κόσμος, ο οποίος σε μικρότερη κλίμακα μπορεί να είναι μια ήπειρος πολυεθνική, πολύγλωσση, και πολυπολιτισμική, όπως η Ευρώπη, ή ένα έθνος ενταγμένο σε μια οικονομικοπολιτική και πολιτισμική κοινότητα, η μια κοινωνία που, παρά τη μεγάλη ή μικρή συνοχή και ομοιογένειά της, δε μπορεί να μη προετοιμάζει τα μέλη της να δεχτούν στο χώρο τους ή να επιδιώξουν αλλού την άμεση συνύπαρξη και τη συμβίωση με διαφορετικούς ανθρώπους και διαφορετικές κουλτούρες. ²

1. Παντίδης, Σ. – Πασιάς, Γ., Ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση, Εκδόσεις GUTENBERG
2. Παντίδης, Σ. – Πασιάς, Γ., Ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση, Εκδόσεις GUTENBERG

Αυτό που μας ενδιαφέρει πλέον είναι ένα σχολείο αντιμέτωπο με εθνοπολιτισμικές διαφορετικότητες σε μια κοινωνία πολυπολιτισμική, η οποία θα παράσχει γνώσεις και θα διαμορφώνει στάσεις, που στοχεύουν στη διαμόρφωση και συνειδητοποίηση της πολιτισμικής ταυτότητας, αλλά και στο σεβασμό της διαφορετικότητας και στη συνύπαρξη διαφορετικών ανθρώπων και διαφορετικών πολιτισμών.

Η πραγματικότητα αυτή δημιούργησε μια σειρά συζητήσεων παιδαγωγικού και κοινωνιολογικού χαρακτήρα σχετικά με την εκπαίδευση των παιδιών, τα οποία είτε φοιτούν στο σχολείο μιας κοινωνίας αποτελώντας εθνοπολιτισμικές μειονότητες, είτε έχουν συμμαθητές /τριες που προέρχονται από τέτοιες μειονότητες. Το στοιχείο της πολυπολιτισμικότητας μπορεί να απευθύνεται σε σύνολο μαθητών /τριών με διαφορετική πολιτισμική προέλευση, χωρίς όμως ανάλογο πολυπολιτισμικό πρόγραμμα, ή σε διαφορετικά πολιτισμικά υποσύνολα με το ίδιο ή και με διαφορετικό πρόγραμμα αλλά με συνδυασμούς διαφορετικών παιδαγωγικών πρακτικών επιλεγμένων με ιδιαίτερα κριτήρια ηθικά και δεοντολογικά.³

Η ενοποιητική άποψη για την πολυπολιτισμική εκπαίδευση προτείνει για όλους /ες τους / τις Ευρωπαίους / ες μαθητές /τριες ένα σχολείο με ένα κοινό αναλυτικό πρόγραμμα του οποίου τα περιεχόμενα και οι διδακτικές προσεγγίσεις θα μπορούσαν να προέρχονται από μια πολλαπλότητα πολιτιστικών παραδόσεων.⁴

3. Δαμανάκης, Μ., Πολυπολιτισμική – διαπολιτισμική αγωγή – αφετηρία, στόχοι, προοπτικές, περ. Τα εκπαιδευτικά, τ.16, 1989, Αθήνα, σ.σ. 75-87

4. Παντίδης, Σ. – Πασιάς, Γ., Ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση, Εκδόσεις GUTENBERG

Αν και μια ενδεχόμενη αποδοχή της ενοποιητικής πρότασης θα μπορούσε να οδηγήσει στην αμοιβαία εξουδετέρωση όλων των εθνικών ιδιαιτεροτήτων, μια πιο φιλελεύθερη πολυπολιτισμική θεώρηση δε θα παρέβλεπε ότι ο σεβασμός της κάθε κουλτούρας και της ιδιαίτερης πολιτισμικής ταυτότητας δε μπορεί να εμποδίσει την εξέλιξη της επιμέρους κοινωνίας και την ανάπτυξη της προσωπικής ταυτότητας των μελών της. Σύμφωνα με την άποψη του Συμβουλίου των Υπουργών παιδείας της Κοινότητας, η διαπολιτισμική προοπτική «αποτελεί παράγοντα αμοιβαίου εμπλουτισμού και ατομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, προς όφελος τόσο των ξένων όσο και των αυτοχθόνων παιδιών». «Η διαπολιτισμική διάσταση πρέπει να εμπνέει όλα τα είδη της εκπαίδευσης. Η εκπαίδευση αυτή, πηγή σεβασμού του άλλου και της αποδοχής των συνηθειών της ζωής του, θα πρέπει να λάβει προοδευτικά υπόσταση στα διάφορα κράτη μέλη, διότι η κοινότητα είναι και η ίδια χώρος επαφής διαφόρων πολιτισμών».

Η διδακτική πρακτική επιβάλλει την επιλογή των διδακτικών περιεχομένων που γίνεται με εκπαιδευτικά κριτήρια και η αξιοποίησή τους συνίσταται στη δυνατότητα παραδειγματικής αναφοράς σε διάφορα πολιτισμικά περιβάλλοντα, έτσι ώστε να αναδεικνύεται το αληθινά ανθρώπινο στοιχείο, είτε είναι τοπικό είτε είναι οικουμενικό.

Μια τέτοια πολυπολιτισμική παιδαγωγική προσέγγιση μπορεί να είναι παραγωγική, υπερβαίνουσα τις διακρίσεις και τους πολιτισμικούς διαχωρισμούς, οι οποίοι γεννούν τον ρατσισμό, τον υπερεθνικισμό και τον εθνοπολιτισμικό φανατισμό. Στο σημείο αυτό αναδεικνύεται ο ρόλος της εκπαίδευσης, γενικότερα, και ειδικότερα της πολυπολιτισμικής, στη σταθεροποίηση θετικών στάσεων και την αποδυνάμωση των αρνητικών, που έχουν ενδεχομένως οι μαθητές /τριες, απέναντι σε κοινωνικές ομάδες, εθνότητες και συνολικά τους «άλλους», με την έννοια της κάθε είδους διαφορετικότητας.

Ειδικότερα η λογοτεχνία, όπως και πολλά από τα διδασκόμενα μαθήματα των σχολικών προγραμμάτων, μπορεί να συντελέσει επιτυχώς στο σεβασμό της διαφορετικότητας και στη συνύπαρξη διαφορετικών πολιτισμών. Κι αυτό γιατί από τη μια συνδυάζει τη διδασκαλία με την αισθητική απόλαυση από την άλλη το λογοτεχνικό κείμενο συνιστά «ένα σύστημα παρεμβάσεων και σημείων, που οι ατομικές και συλλογικές ενορμήσεις τα επενδύουν με τα δικά τους σύμβολα»⁵ και η εστίαση του ενδιαφέροντος κατά τη διάρκεια της διδακτικής πράξης στις συμβάσεις, στα σημεία και στα σύμβολα με τα οποία προσλαμβάνεται το κείμενο, βοηθά να καταδειχθεί ότι και ο λόγος για την μικρότητα δεν αποτελεί στην ουσία παρά μια νοητική και κατάσταση που στηρίζεται σε προκατασκευασμένες ιδέες και σχήματα.⁶

Τα λογοτεχνικά έργα δεν επιδρούν στους μαθητές και τις μαθήτριες ούτε σύμφωνα με την πρόθεση των λογοτεχνών ούτε με τον τρόπο που επιδρούν σε ενήλικους με ανοιχτούς ορίζοντες.

Η επίδραση μέσα στο σχολείο εξαρτάται:

1. Από τον τρόπο που γίνεται το μάθημα
2. Από τον τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνονται το έργο και οι χαρακτήρες από τους ανθρώπους που είναι σημαντικός για τους μαθητές / τριες, και ιδίως από τα άτομα της παρέας.⁷

Είναι πολύ σημαντικό το λογοτεχνικό κείμενο με το οποίο ασχολούμαστε να γίνεται αντικείμενο βαθιάς συζήτησης έτσι ώστε να εντοπιστούν και να αντιμετωπιστούν οι πιθανές διαφορές των παιδιών στην πρόσληψη του έργου.

5. Αναγνωστοπούλου, Δ., «Λογοτεχνική πρόσληψη στην προσχολική και πρωτοβάθμια εκπαίδευση», Εκδόσεις ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα, 2002
6. Παπαρούση, Μ., «Στοιχεία λογοτεχνικής θεωρίας και εκπαιδευτική πράξη», Διδακτικές προσεγγίσεις, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2003
7. Τσιάκαλος, Γ., «Οδηγός αντιρατσιστικής εκπαίδευσης», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2000

Γνωρίζουμε ότι πολλά βιβλία παιδικής λογοτεχνίας με το περιεχόμενο ή την εικονογράφησή τους αναπαράγουν στερεότυπα για τους «άλλους». Για το λόγο αυτό οι εκπαιδευτικοί πρέπει να εντοπίζουν τα κείμενα αυτά ή και να τα αποφεύγουν, έτσι τέτοια θέματα να γίνονται αφορμή για ευαισθητοποίηση.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ⁸

Η διδασκαλία στους κόλπους της εκπαίδευσης είναι ένας συνδυασμός λήψης αποφάσεων, εφαρμογής μέτρων και παιδαγωγικής διευθέτησης και φυσικά ως μέρος της κοινωνικής πραγματικότητας είναι δύσκολο να την ορίσουμε. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η διδασκαλία είναι η συστηματική και μεθοδευμένη δραστηριότητα κατά την οποία ο/ η δάσκαλος/ δασκάλα προσπαθεί να επιδράσει στη συμπεριφορά του μαθητή /τριας. Η προσπάθεια του /της αυτή κατευθύνεται από συγκεκριμένους στόχους και ενισχύεται με τη χρήση αντίστοιχων δραστηριοτήτων και μέσων (ψυχολογικών, κοινωνικών, πολιτισμικών), ώστε ο μαθητής/ τρια να αποκτήσει, να μεταβάλλει ή μα ενισχύσει τις ικανότητες, τις δεξιότητες και τις στάσεις του/ της.

Η αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας εξαρτάται από την άμεση ή έμμεση αντιστοίχιση των ενεργειών του δασκάλου/ ας με το γνωστικό υπόβαθρο, τις εμπειρίες, τις ιδιαιτερότητες κάθε μαθητή/ τριας μιας ορισμένης ηλικίας.

Ειδικότερα, μια διδασκαλία επηρεάζεται, διαμορφώνεται θα λέγαμε από α) τους σκοπούς της διδασκαλίας, την επιλογή δηλαδή θεμελίωση, εξειδίκευση, ιεράρχηση αντίστοιχα με το εξελικτικό επίπεδο και τις δυνατότητες των μαθητών/ τριών β) τα περιεχόμενα μάθησης και πιο συγκεκριμένα τις γνώσεις, τις έννοιες, τις αρχές, τις μεθόδους, τις τεχνικές, τις ικανότητες, τις δεξιότητες, τις στάσεις, τις αξίες, τα κριτήρια επιλογής, ο τρόπος δόμησης και παρουσίασης των περιεχομένων μάθησης σε σχέση με τη λογική του αντικειμένου, τους στόχους, τα μέσα και τη μαθησιακή διαδικασία γ) τη μαθησιακή διαδικασία, εννοώντας δηλαδή τον προσδιορισμό των διαδικασιών μάθησης και των σχετικών με αυτές δραστηριοτήτων αντίστοιχα με τους στόχους, το αντικείμενο και τα μέσα διδασκαλίας δ) τη διδακτική διαδικασία και ειδικότερα τη δημιουργία προϋποθέσεων την εκδήλωση επιθυμητής συμπεριφοράς από τη μεριά των

μαθητών/ τριών μέσω πρόκλησης και ενίσχυσης συγκεκριμένων διαδικασιών μάθησης και δραστηριοτήτων, δημιουργία κατάστασης προβληματισμού, ενίσχυση κινήτρων μάθησης, προσδιορισμός καταστάσεων μάθησης και επιλογής τρόπων και μεθόδων εργασίας σε σχέση με τους τιθέμενους στόχους και τα μέσα διδασκαλίας(μορφές διδασκαλίας) ε) από τα μέσα διδασκαλίας και συγκεκριμένα τον τρόπο αναπαράστασης και παρουσίασης των αντικειμένων διδασκαλίας μέσα από την επιλογή των κατάλληλων μέσων στ) από την αξιολόγηση, τη συνεχή δηλαδή διαδικασία ελέγχου πρόσκλησης ή μη της επιθυμητής γνώσης και συμπεριφοράς κατά την ανέλιξη της διδασκαλίας, (τρόπος και τεχνικές αξιολόγησης).

Επιπλέον, να σημειώσουμε ότι η διδασκαλία και ο τρόπος διάρθρωσης της εξαρτάται και από τις φάσεις και τους όρους της διδασκαλίας.

Οι φάσεις της διδασκαλίας περιλαμβάνουν τη μαθησιακή ετοιμότητα, η οποία σχετίζεται με τον προβληματισμό και την πρόκληση κινήτρων. Την κατάκτηση της γνώσης που σχετίζεται με την ολοκλήρωση ικανοτήτων και δεξιοτήτων, καθώς επίσης και με τη διαμόρφωση στάσεων. Τέλος, περιλαμβάνει τη σταθεροποίηση της γνώσης που αφορά στην εφαρμογή και τη μεταφορά της μάθησης.

Τέλος, ο δάσκαλος/ α πρέπει να λαμβάνει υπόψη του τους ψυχολογικούς όρους που αναφέρονται στο εξελικτικό επίπεδο των μαθητών/ τριών, τα προβλήματα, τις δυσκολίες μάθησης, τις προσδοκίες τους, τη γνωστική υποδομή των παιδιών, τους απρόβλεπτους παράγοντες κ.α.

Ακόμη, έχουμε τους παιδαγωγικούς όρους που σχετίζονται με το στυλ του δασκάλου /ας, το κοινωνικό κλίμα στην τάξη, τη συνεργασία, τη συμμετοχή των μαθητών/ τριών, τη στάση του δασκάλου/ ας κ.α.

Τέλος, λαμβάνονται υπόψη οι θεσμικοί- κοινωνικοπολιτισμικοί όροι οι οποίοι αναφέρονται στο θεσμικό πλαίσιο, την οργάνωση και

διοίκηση της εκπαίδευσης, το ρόλο του σχολείου και του/ της εκπαιδευτικού, τα διδακτικά βιβλία, την υλικοτεχνική υποδομή, ο τρόπος διαπαιδαγώγησης του παιδιού στην οικογένεια κ.α.

8. Χριστιάς, Ιωάννης, «Θεωρία και μεθοδολογία της διδασκαλίας, Εκδόσεις ΓΡΗΓΟΡΗ, Αθήνα, 1992

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Η διδασκαλία της λογοτεχνίας είναι μια διαδικασία ανάγνωσης του κειμένου και μια αναγνωστική άσκηση για τους μαθητές / τριες που στόχο έχει να εξηγήσει και να ερμηνεύσει, κάνοντας οικείο το γεγονός στον αναγνώστη / στρια, μέσω του διαμεσολαβητικού ρόλου του δασκάλου ή της δασκάλας. Ο διαμεσολαβητικός ρόλος του /της διδάσκοντος / ούσας είναι τόσο αναγκαίος όσο και δύσκολος. Καθώς πρέπει να μας εγγυάται ότι θα υποβοηθήσει και δε θα οδηγήσει τους / τις μαθητές / τριες σε λάθος μονοπάτια.

Από τους πιο βασικούς παράγοντες λοιπόν είναι η γνώση του αντικειμένου και η γνώση του σκοπού. Όσον αφορά τον πρώτο παράγοντα θα πρέπει ο / η διδάσκων / ούσα να έχουν εφοδιαστεί με τα κατάλληλα επιστημονικά και γραμματολογικά στοιχεία, αλλά και ευαισθησία απέναντι στα κείμενα, ώστε ως ξεναγός να βοηθήσει τον ταξιδιώτη – αναγνώστη να αποκομίσει όσο το δυνατόν πιο ωφέλιμες και απολαυστικές εμπειρίες. Ο δεύτερος όρος σχετίζεται με τη γνώση του σκοπού. Και βέβαια να διευκρινιστεί εδώ ότι δεν εννοείται μόνο η γνώση του σκοπού μιας συγκεκριμένης διδακτικής ενότητας αλλά γενικότερα της λογοτεχνίας. Και φυσικά όλα αυτά δεν έχουν καμιά σημασία εάν ο /η ίδιος /α δάσκαλος /α δεν πιστέψει σ' αυτό το σκοπό.

Ποιος όμως είναι ο σκοπός για τον οποίο διδάσκεται η λογοτεχνία; Όπως προαναφέραμε είναι πολύ σημαντικό ο νέος να εμπλουτίσει τον εσωτερικό του κόσμο με εμπειρίες, αλλά κυρίως να του ευαισθητοποιηθεί για διάφορα κοινωνικά προβλήματα που απασχολούν τον άνθρωπο.

Η επεξεργασία του λογοτεχνικού κειμένου, το οποίο αντιμετωπίζουμε ως «μορφή» ή ως «μήνυμα», ξεκινάει με την ανάγνωση η οποία βοηθά σε μια πρώτη κατανόηση και απόλαυση του περιεχομένου. Στη συνέχεια ακολουθεί η ερμηνευτική διαδικασία, η οποία περιλαμβάνει την αναλυτική φάση της

ανασύνθεσης. Στόχος της αναλυτικής φάσης είναι η ερμηνεία ή αλλιώς η αποκάλυψη του μηνύματος. Αυτό επιτυγχάνεται με τη βοήθεια βέβαια όλων, μέσα από τις ερωτήσεις, οι οποίες όταν κατηγοριοποιηθούν, θα μας οδηγήσουν στην ανασύνθεση. Σημείο αναφοράς παραμένει το κείμενο και δείκτης για την ερμηνευτική πορεία οι λέξεις, τα πρόσωπα, οι καταστάσεις, τα θέματα, ο τόπος και ο χρόνος της δράσης ή της αφήγησης, το υλικό κ.α. Αφού λοιπόν καταλήξουμε σε κάποια συμπεράσματα, φτάνουμε στην ανασύνθεση, βάση της οποίας είναι η κατανόηση, για να καταλήξουμε και πάλι σε μια ολοκληρωμένη εικόνα.

Να σημειωθεί εδώ ότι η πολυσημία των λέξεων μας οδηγεί κατά τη διάρκεια της ερμηνευτικής διαδικασίας, σε πολλές και διαφορετικές κατευθύνσεις, οι οποίες είναι όλες αποδεχτές, αρκεί βέβαια να μην παραποιούνται. Τελικά «μέτρο» ερμηνεία παραμένει ο αναγνώστης που ερμηνεύει καλύτερα.

Αξίζει επίσης να αναφερθούμε και σε ένα σημείο που έχει να κάνει με τρεις εχθρούς της ερμηνευτικής προσέγγισης. Αυτοί είναι η άγνοια, η προκατάληψη και η υπερκάλυψη. Ο /η δάσκαλος /α λοιπόν καλείται να αντιμετωπίσει τους εχθρούς αυτούς ώστε να υπάρχει καλή διάθεση και ανοιχτοί ορίζοντες απέναντι στο έργο αφενός, αφετέρου να ερμηνεύεται σωστά το λογοτεχνικό κείμενο και έτσι να βγαίνουν και οι δάσκαλοι / ες και οι μαθητές /τριες αλλά και το κείμενο πιο δυναμωμένοι και κερδισμένοι.⁹

Σύμφωνα με το Χριστόφορο Μηλιώνη,¹⁰ η διδακτική της λογοτεχνίας πρέπει να ακολουθεί ορισμένες βασικές αρχές, οι οποίες προκύπτουν:

α) Από την ψυχολογία του μαθητή /τριας και της τάξης.

9. Μπαλάσκας, Κων/νος, «Ταξίδι με το κείμενο», Εκδόσεις ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ, Μπαλάσκας, Κων/νος, «Λογοτεχνία και Παιδεία», Εκδόσεις ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

10. Μηλιώνης, Χριστόφορος, «Με το νήμα της Αριάδνης», Εκδόσεις ΣΟΚΟΛΗ

β) Από τα εξαγόμενα της διδακτικής και γενικότερα της ερμηνευτικής εμπειρίας.

γ) Από τις (σύγχρονες ή παραδοσιακές) θεωρητικές αντιλήψεις για τη λειτουργία των λογοτεχνικών κειμένων και την ερμηνεία τους.

δ) Από όσα κατά καιρούς έχουν γράψει οι ίδιοι οι δημιουργοί για την τέχνη τους.

Πολύ σημαντικό είναι όταν διδάσκουμε λογοτεχνία να εξοικειωνόμαστε και να ασκούμε την ευαισθησία μας, όταν ερχόμαστε σε επαφή με τα λογοτεχνικά κείμενα. Επίσης, θα πρέπει να γνωρίζουμε την ιστορική εξέλιξη γενικά της λογοτεχνίας και τέλος να ενημερωνόμαστε σχετικά με τις θεωρίες της λογοτεχνίας, τη λειτουργία και την ερμηνεία των κειμένων.

Όσον αφορά την πεζογραφία, υπάρχουν κάποια στοιχεία του πεζού αφηγηματικού κειμένου, στα οποία πρέπει να δώσουμε την προσοχή μας κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας μας.

Η υπόθεση. Στη διδασκαλία δίνουμε βαρύτητα στην κατανόηση της με κατάλληλες ερωτήσεις ή μια σύντομη περίληψη, προσέχοντας να έχουν κατανοήσει το που και το πότε.

Τα επιμέρους θέματα. Προκειμένου να φωτίσουμε τη διάρθρωση της αφήγησης, εξετάζουμε τμηματικά ένα εκτενές κείμενο, βρίσκοντας τα λειτουργικά του μέρη.

Τα πρόσωπα της αφήγησης. Προσπαθούμε να χαρακτηρίσουμε τα πρόσωπα, να φωτίσουμε το ήθος του και να ερμηνεύσουμε τις ενέργειές του, τις συμπεριφορές του, τις σχέσεις τους με άλλα πρόσωπα κ.α.

Η δράση. Ο τρόπος διάρθρωσης των επεισοδίων αποτελεί την πλοκή,¹¹ η οποία εκτός των άλλων, διατηρεί ζωντανό το ενδιαφέρον των αναγνωστών.

11. Elizabeth Dipple, Πλοκή, Μεταφρ. Κ. Ιορδανίδης, Εκδόσεις ΕΡΜΗΣ, σειρά: «Η γλώσσα της κριτικής»

Η αφήγηση. Επιτυγχάνεται με παρατακτική παράθεση των περιστατικών, με συνειρμικές αναδρομές, με παρέμβλητες διηγήσεις. Σημασία έχει σε ποιο πρόσωπο γίνεται η αφήγηση. Το α' πρόσωπο δίνει στην αφήγηση εξομολογητικό ή εμπιστευτικό χαρακτήρα. Η χρήση του β' προσώπου δίνει στην αφήγηση περιπάθεια, ενώ το γ' πρόσωπο δημιουργεί την εντύπωση αντικειμενικότητας και αποστασιοποίησης.¹²

Οι περιγραφές. Δημιουργούν ατμόσφαιρα κατάλληλη για δράση, επιβραδύνουν τον αφηγηματικό χρόνο, ενώ η έλλειψη τους αυξάνει τη δραματική ένταση και δίνει γρήγορο ρυθμό στην αφήγηση.

Οι διάλογοι. Η συχνή χρήση τους δίνει δραματικότητα και γοργό ρυθμό στην αφήγηση. Σ' αυτούς εξετάζουμε όχι μόνο τι λέγεται, αλλά και πως λέγεται. Επίσης ελέγχουμε το λόγο, τη γλώσσα που χρησιμοποιείται, καθώς και το αποτέλεσμα που προκύπτει.

Το τελευταίο στάδιο της διδασκαλίας, είναι η συνολική θεώρηση του κειμένου, μέσα από την οποία προσπαθούμε να κατανοήσουμε την «κατάσταση» που προκύπτει από το κείμενο. Προχωρούμε επίσης και σε γενικές παρατηρήσεις για την τεχνοτροπία του συγγραφέα.

Αφήνοντας τη διδασκαλία της πεζογραφίας, θα αναφερθούμε και σε κάποια σημαντικά σημεία της ποίησης και της γλωσσικής διδασκαλίας. Να πούμε, λοιπόν, ότι μπορεί οι δύο διδασκαλίες να έχουν κοινά σημεία, έχουν και σημαντικές διαφορές ως προς τους στόχους τους. Η γλωσσική διδασκαλία στοχεύει στην εκμάθηση της γλώσσας, ενώ η διδασκαλία της ποίησης στην ευχαρίστηση.

12. Μηλιώνης, Χριστόφορος, «Με το νήμα της Αριάδνης», Εκδόσεις ΣΟΚΟΛΗ

Βέβαια κατά την εκμάθηση της γλώσσας παράγεται και ευχαρίστηση, όπως και από την ανάγνωση της ποίησης παράγεται και γνώση. Για το λόγο αυτό είναι ανάγκη, όπως υποστηρίζει η Ελένη Χοντολίδου για το κάθε αντικείμενο να επιλέγονται χωριστά κείμενα. Δεν πρέπει τα ποιητικά κείμενα να προτιμούνται με στόχο τη γλωσσική διδασκαλία, αντίθετα για το σκοπό αυτό να χρησιμοποιούνται κείμενα από το μη λογοτεχνικό λόγο όπως π.χ. δημοσιογραφικά κ.α. Ενώ όταν στοχεύετε η ευχαρίστηση ή και η απόλαυση ακόμη της γλώσσας να προτιμούνται λογοτεχνικά κείμενα, όπως αστυνομικά, κόμικς κ.α. Ένας άλλος λόγος για τον οποίο δεν πρέπει να προτιμούνται τα λογοτεχνικά κείμενα είναι για να αποφευχθεί η ανοίκεια εξοικείωση των ανήλικων μαθητών /τριων με την ποίηση.¹³

Ένα άλλο πολύ σημαντικό σημείο είναι η ορθή εκλογή των ποιημάτων για παιδιά για την οποία απαραίτητη προϋπόθεση είναι η αισθητική αρτιότητα, η μορφική και η νοηματική.¹⁴

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Chokovski και τον Eiseustein, τα κριτήρια για την επιλογή των ποιημάτων στις τάξεις του δημοτικού σχολείου είναι:5

Ι) Ο ήχος της ποίησης, ο οποίος άλλοτε έχει μεγαλύτερη σημασία από το περιεχόμενο, αλλού το περιεχόμενο έχει μεγαλύτερη σημασία από τον ήχο την ??? είναι δύσκολο να δοθεί προτεραιότητα σε κάποιο από τα δύο. Αυτό που ο /η δάσκαλος /α πρέπει να κάνει είναι να διακρίνει τα παραπάνω και να επιλέγει ποιήματα των τριών κατηγοριών.

13. Σουλιώτης, Μίμης, «Αλφαβητάριο για την ποίηση», Εκδόσεις ΔΕΔΟΥΣΗ, Θεσσαλονίκη, 1995

14. Σουλιώτης, Μίμης, «Αλφαβητάριο για την ποίηση», Εκδόσεις ΔΕΔΟΥΣΗ, Θεσσαλονίκη, 1995

II) Οι εικόνες του ποιήματος που άλλοτε είναι περισσότερο ακουστικές, άλλοτε περισσότερο οπτικές, κι άλλοτε μικτές. Ο / η δάσκαλος / α πρέπει να επιλέγει ποιήματα που ικανοποιούν τα ενδιαφέροντα της τάξης.

III) Το νόημα του ποιήματος παίζει πολύ σημαντικό ρόλο κατά την Τρίτη παιδική ηλικία (7-12ετών) Όπως είναι φυσικό το περιεχόμενο πρέπει να είναι ελκυστικό, να διεγείρει τη συγκίνηση, να προκαλεί την περιέργεια και γενικότερα να είναι διασκεδαστικό και ενδιαφέρον για το παιδί.

ΜΕΡΟΣ Β΄
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

Ο ρατσισμός, σε κάθε του μορφή, αποτελεί στίγμα για το σημερινό πολιτισμένο κόσμο. Η ύπαρξη αυτού του φαινομένου αποδεικνύει ότι ο σύγχρονος άνθρωπος, παρά την εκπληκτική πρόοδο που σημείωσε σε όλους τους τομείς, θα πρέπει να προσπαθήσει πολύ, για να περιοριστούν και – αν είναι δυνατόν – να εξαλειφθούν οι ανισότητες και αδικίες που γίνονται καθημερινά σε βάρος πολλών ανθρώπων. Βέβαια, το φαινόμενο αυτό δεν είναι σημερινό, ανάγεται στο παρελθόν και το συναντάμε ακόμη και στις πιο παλιές κοινωνίες. Η διαχρονικότητα του ρατσισμού αποδεικνύεται από τις διακρίσεις που γίνονταν για αιώνες ολόκληρους σε βάρος των γυναικών αλλά και των δούλων της αρχαιότητας. Μια από τις μορφές του ρατσισμού είναι και ο κοινωνικός ρατσισμός, που αποτελεί μεταφορά της θεωρίας και πρακτικής του φυλετικού ρατσισμού στο κοινωνικό πεδίο. Είναι λυπηρό και επιζήμιο το γεγονός ότι πολλές από τις ανθρώπινες κρίσεις είναι χρωματισμένες με προκαταλήψεις. Αν ο καθένας μας έκανε μια ευσυνειδητη εξέταση του εαυτού του, των γνώμών του για τους άλλους, των ιδεών του, ακόμη και των αντιλήψεών του γύρω από τα πράγματα, θα αντιλαμβάνονταν πόσο δέσμιος είναι πολλών στερεοτύπων και πόσο έτσι εμποδίζεται η πορεία του «εγώ» προς το «εσύ», η κατανόηση του άλλου.

Είναι ταυτόχρονα θλιβερό και εξαιρετικά επικίνδυνο ότι φαινόμενα ξενοφοβίας και ρατσισμού τείνουν να πολλαπλασιάζονται στη χώρα μας. Πέρα από την άμεση εμπειρία του καθένα μας, η ξενοφοβική έξαρση προκύπτει από άπειρες εικόνες, έρευνες και δημοσκοπήσεις. Σε μια εποχή αύξουσας αβεβαιότητας, ο ξένος, ο αλλοδαπός, ο αλλόθρησκος και ευρύτατα ο «άλλος» και ο διαφορετικός γίνονται προνομιακοί στόχοι φιλοποψίας, κοινωνικού αποκλεισμού επιθετικότητας και συχνά βίας. Τα φαινόμενα αυτά, όπως τονίζει ο καθηγητής Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών κ.

Τσουκαλάς, είναι δυστυχώς παγκόσμια. Ακόμα και στο πλαίσιο της κατά τεκμήριο ανεκτικής και φιλελεύθερης Ευρωπαϊκής Ένωσης, η δυσεξάλειπτη ενδημική ξеноφοβία εντείνεται. Οι ξένοι είναι οι δακτυλοδεικτούμενοι αποδιοπομπαίοι τράγοι που «φταίνε» για την ανεργία, τη φτώχεια, και την εγκληματικότητα.¹

Η παραπάνω κατάσταση που περιέγραψα σε συνδυασμό με την καθοδήγηση της επιβλέπουσας καθηγήτριάς μου κ. Μαρίτας Παπαρούση η οποία πρότεινε το συγκεκριμένο θέμα, ήταν οι βασικοί λόγοι που με ώθησαν να ασχοληθώ με τα ζητήματα λογοτεχνίας και ετερότητας στη διδακτική πράξη.

Στη συνέχεια, θα παρουσιάσω τους λόγους με βάση τους οποίους επέλεξα τις διδακτικές ενότητες του μαθήματος Ε' και Στ' δημοτικού «Με λογισμό και μ' όνειρο» για τις ανάγκες των διδασκαλιών, προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα για το θέμα με το οποίο ασχολούμαστε.

Από τη θεματική ενότητα «Παιδί και σχολείο» επιλέχτηκαν τα αποσπάσματα «Η Βαγγελίτσα», «Ένα σακί μαλλιά» και «Η Αστραδενή στο νέο της Σχολείο».

Στη «Βαγγελίτσα»² περιγράφονται δύο χαρακτηριστικές στιγμές της καθημερινής σχολικής ζωής, όπου διαφαίνονται τόσο η αδιαφορία των παιδιών αλλά και το συγκινητικό ενδιαφέρον της δασκάλας, όσο και η έλλειψη αυτοπεποίθησης της Βαγγελίτσας, καθώς και η αποδοχή της κατάστασής της, χωρίς καμία προσπάθεια για αλλαγή και βελτίωση από μέρους της.

1. Τσουκαλάς, Κ, καθηγητής της Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, Δημοσίευμα στην εφημερίδα «Το Βήμα»

2. ΑΛΕΞΙΟΥ, Ε, «Βαγγελίτσα» στο «Με λογισμό και μ' όνειρο», Ανθολόγιο λογοτεχνικών κειμένων Ε' και Στ' δημοτικού, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Αυτό που αξίζει να προσέξουν τα παιδιά στο συγκεκριμένο απόσπασμα είναι ότι το πρόβλημα της Βαγγελίτσας ξεκινούσε από το γεγονός ότι είχε συμβιβαστεί με την κατάστασή της, κάτι που αν δεν συνέβαινε σίγουρα το «πρόβλημα» που αντιμετώπιζε θα είχε εκμηδενιστεί. Είχε δεχτεί μέσα της ότι ήταν ανίκανη να κάνει οτιδήποτε και πολύ περισσότερο, ότι είναι η πλέον ακατάλληλη συντροφιά για τους συμμαθητές /τριες της. Έτσι, δεν κατάβαλλε καμία προσπάθεια να πλησιάσει τα υπόλοιπα παιδιά ή να αποκαλύψει κάποιες πτυχές του εαυτού της, οι οποίες σίγουρα θα την αναδείκνυαν, όπως καταλαβαίνουμε, λοιπόν, η κατάσταση παρέμενε στάσιμη.

Η μόνη που επέμενε να τη βλέπει και να την αντιμετωπίζει ως ισότιμη με τα υπόλοιπα παιδιά είναι, όπως προαναφέραμε, η δασκάλα της. Σίγουρα το παράδειγμά της θα το χαρακτηρίζαμε ως φωτεινό και επειδή γνωρίζουμε πολύ καλά, ακόμα κι από την ελάχιστη εμπειρία μας στα σχολεία ότι υπάρχουν πολλοί δάσκαλοι /ες οι οποίοι /ες σε περιπτώσεις παιδιών τα οποία για διάφορους λόγους ακολουθούν αργό ρυθμό μάθησης, τα προσπερνάνε με τη δικαιολογία ότι ο χρόνος είναι περιορισμένος, η ύλη πρέπει να ολοκληρωθεί ή ότι είναι αδικία για τους υπόλοιπους /ες μαθητές /τριες που κατανοούν πιο γρήγορα.

Στην πραγματικότητα όμως, χωρίς βέβαια να θεωρείται ο παραπάνω λόγος αμελητέος, αρκετοί από τους δασκάλους /ες πιστεύουν ότι τα συγκεκριμένα παιδιά δεν έχουν δυνατότητες και ότι όπως και να αντιμετωπιστεί «το πρόβλημά τους» δεν θα τα καταφέρουν τελικά. Στην ουσία, δηλαδή, δεν πιστεύουν στα «κρυφά ταλέντα» των παιδιών αυτών. Η συγκεκριμένη δασκάλα λοιπόν δεν παύει να «βασανίζει» τη Βαγγελίτσα, αφιερώνοντας της και χρόνο και διάθεση προκειμένου να ανακαλύψει και να προβάλλει αξιόλογες πτυχές της. Μάλιστα, η μικρή μας ηρωίδα αδυνατεί τόσο πολύ να πιστέψει στον εαυτό της και τις δυνατότητες, που θεωρεί αδικία για τα υπόλοιπα παιδιά ότι ξοδεύει η δασκάλα τόσο χρόνο για εκείνη.

Σε μία άλλη σκηνή όπου η δασκάλα ρωτάει τη Βαγγελίτσα διάφορα πράγματα για το μάθημα, ο φόβος, η ανασφάλεια και η έλλειψη αυτοπεποίθησης της ηρωίδας φαίνεται από τον τρόπο που δίνει τις απαντήσεις, ακόμη και όταν αυτές είναι σωστές: κατεβασμένο κεφάλι, φωνή σιγανή, τρόπος μέτρησης μηχανικός, βλέμμα αφηρημένο και χαμένο, ενώ στο αποκορύφωμα του άγχους της η σιωπή της είναι κυρίαρχη. Ποιος λοιπόν, μπορεί να ισχυριστεί ότι όλα τα παραπάνω συμπτώματα είναι χαρακτηριστικά ενός παιδιού άρρωστου νοητικώς; Κάθε άλλο όλα αυτά τα χαρακτηριστικά συγκλίνουν στην άποψη ότι αιτία όλων αυτών είναι η εξασθενημένη ψυχολογία της μικρούλας. Ο μόνος τρόπος λοιπόν, για να πιστέψει η Βαγγελίτσα και η κάθε Βαγγελίτσα στον εαυτό της είναι ότι όλοι οι άνθρωποι ανεξαρτήτως αδυναμιών διαθέτουν ένα τουλάχιστον σημείο που τους αναδεικνύει, ένα ταλέντο αρκεί μόνο να το ανακαλύψουν και να το καλλιεργήσουν.

Κάτι άλλο που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι η Βαγγελίτσα χωρίς τη συγκατάθεση της δασκάλας, και κυρίως των συμμαθητών/ τριών της, δεν τολμούσε να κάνει το παραμικρό, μιας και αισθανόταν παρείσακτη. Είναι αναμενόμενο, λοιπόν, ότι τα υπόλοιπα παιδιά βλέποντας ένα αδύναμο συμμαθητή /τρια τους που δεν διεκδικεί, δεν τολμάει, δεν παίρνει πρωτοβουλίες, αλλά κρύβεται ακόμα και από τον ίδιο του /της τον εαυτό το να τον/ την θεωρήσουν κατώτερο και ανάξιο να του κάνουν παρέα. Δεν έφταιγε, λοιπόν, το γεγονός ότι η Βαγγελίτσα ήταν δυσκίνητη ή ακολουθούσε κάποιο αργό ρυθμό μάθησης, αλλά η εικόνα που έβγαζε το ίδιο το κορίτσι για τον εαυτό του, αφού έκανε ότι μπορούσε για να προβάλλει τις μικρές της αδυναμίες, παρουσιάζοντας τις ως μεγάλες και να «θάβει» τα δυνατά της σημεία.

Όσο για τη συμπεριφορά της Βαγγελίτσας μετά την «αποκάλυψη» χαρακτηρίζεται από τελείως διαφορετικά στοιχεία από εκείνη πριν την αποκάλυψη, στοιχεία που πιστοποιούν για μια ακόμη φορά ότι οι δυνατότητες της ηρωίδας δεν ήταν οι πραγματικές και

διαμορφώνονταν από την ψυχολογία της και από τον τρόπο που οι άλλοι την έβλεπαν. Πραγματική όμως δεν ήταν και η εικόνα που είχαν σχηματίσει τα παιδιά για τη Βαγγελίτσα, παρασυρόμενα από στερεότυπα και λανθασμένες αντιλήψεις. Ειδικότερα, μετά την ανακάλυψη και αξιοποίηση των ταλέντων της, η Βαγγελίτσα χαρακτηρίζεται από ένα «φως» άγνωστο για εκείνη έως τότε, ενώ η φωνή που μέχρι πρότινος ήταν φοβισμένη, σιγανή και διστακτική, τώρα πια γίνεται δυνατή και καθάρια χωρίς δισταγμούς, φόβους και ανασφάλειες τραγουδούσε και όχι μόνο, χωρίς να λαθεύει ποτέ.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι οι εσφαλμένες αντιλήψεις των παιδιών, τα στερεότυπα γκρεμίστηκαν με την αλλαγή της εικόνας της Βαγγελίτσας χάρη στη σημαντική βοήθεια της δασκάλας και αυτό δείχνει ότι οι ρατσιστικές διαθέσεις και η καχυποψία που δείχνουμε απέναντι στους «άλλους» είναι προϊόν που δεν αντανακλά την πραγματικότητα, αλλά μετασχηματισμού μιας συγκεκριμένης οπτικής γωνίας.

Στην συνέχεια έχουμε το απόσπασμα «Ένα σακί μαλλιά»³ όπου στο συγκεκριμένο απόσπασμα, η προσοχή δεν εστιάζεται τόσο στη θέση, τα συναισθήματα και τις σκέψεις του «άλλου», του μικρού Φάνη, αλλά στη «συνομωσία» δασκάλου – μαθητών με σκοπό να κάνουν το συμμαθητή τους να αισθανθεί άνετα, αφού του απέδειξαν έμπρακτα ότι δε διαφέρουν μεταξύ τους και δεν μειονεκτεί απέναντί τους. Η συνομωσία αυτή στηριζόμενη στην παιδική ευαισθησία, την αγνή φιλία των παιδιών, κατάφερε να γκρεμίσει τις προκαταλήψεις των μεγάλων και να διδάξει την ισότητα, την αγάπη και την ομόνοια, προκαλώντας τους ευχάριστη έκπληξη και ένα παράξενο συνδυασμό συγκίνησης και γέλιου μαζί.

3. Καλίστος, Παντελής, «Ένα σακί μαλλιά» στο «Με λογισμό και μ' όνειρο», Ανθολόγιο λογοτεχνικών κειμένων Ε' και Στ' δημοτικού, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων

Το συγκεκριμένο απόσπασμα καταφέρνει να εξουδετερώσει τα στοιχεία της διαφορετικότητας στους / στις μαθητές /τριες, αφού προσεγγίζεται θετικά ο ήρωας και κατά συνέπεια και η ιδέα συμπαράστασης του «άλλου».

Το τρίτο και τελευταίο απόσπασμα από τη συγκεκριμένη θεματική ενότητα είναι «Η Αστραδενή στο νέο της Σχολείο».⁴ Επιλέχτηκε κυρίως γιατί διαφαίνονται οι προκατειλημμένες διαθέσεις της δασκάλας απέναντι στη νησιωτοπούλα που γι' αυτό ακριβώς το λόγο για την καταγωγή της δηλαδή, θεωρείται ξένο σώμα, καθώς επίσης γιατί η Αστραδενή παρά το φόβο, την αμηχανία και τη ντροπή δεν έπαψε ούτε για μια στιγμή να υπερασπίζεται τον εαυτό της και μάλιστα όταν η δασκάλα της αποφασίζει να τη φωνάζει Ουρανία αντιλέγει σε έντονο ύφος ποιο είναι το πραγματικό της όνομα.

Γενικά, θα λέγαμε ότι η συμπεριφορά της δασκάλας κρίνεται απαράδεκτη και για μια ακόμη φορά φαίνεται ότι η εικόνα του «άλλου» χτίζεται από στερεότυπα, προκαταλήψεις και από εμμονές της δασκάλας προσωπικής οπτικής γωνίας. Αυτό, βέβαια, αποδεικνύεται και από την συμπεριφορά των παιδιών, τα οποία κράτησαν εχθρική στάση ακριβώς επειδή ήταν περιορισμένα από την αντίστοιχη στάση της δασκάλας τους. Αν και στο τελευταίο μέρος του αποσπάσματος δεν αναφέρεται η τελική συμπεριφορά των παιδιών, υποθέτουμε ότι, όπως συνέβη και με τη δασκάλα, αυτή άλλαξε ριζικά. Θα πρέπει δηλαδή να έγιναν πιο φιλικά απέναντι στην ηρωίδα επηρεασμένα από την αλλαγή της δασκάλας, που κι αυτή με τη σειρά της επηρεάστηκε από το διευθυντή του σχολείου.

4. Φακινού, Ε, «Η Αστραδενή στο νέο σχολείο της» στο «Με λογισμό και μ' όνειρο», Ανθολόγιο λογοτεχνικών κειμένων Ε' και Στ' δημοτικού, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα

Τα τρία αποσπάσματα από τα κείμενα «Η Βαγγελίτσα», «Ένα σακί μαλλιά» και «Αστραδενή στο νέο της σχολείο» ακριβώς επειδή ανήκουν στην ενότητα «Παιδί και σχολείο» πραγματεύονται συμβάντα από το χώρο του σχολείου, περιστατικά ανάμεσα σε μαθητές / τριες και δασκάλους / ες. Στα αποσπάσματα «Βαγγελίτσα» και «Ένα σακί μαλλιά», οι «άλλοι» μειονεκτούν ως προς τις δυνατότητες τους και την ασθενή υγεία τους. Αντίθετα, στο απόσπασμα «Αστραδενή», «μειονέκτημα» του «άλλου» είναι η καταγωγή, αφού η ηρωίδα του διηγήματος μετακόμισε από κάποιο νησί στην πρωτεύουσα.

Η δασκάλα της Βαγγελίτσας, όπως και ο δάσκαλος του μικρού Φάνη, στο πρώτο και το δεύτερο διήγημα αντίστοιχα είναι ανθρωπίνου, συνεργάσιμοι με τους μαθητές / τριες τους, καθώς επίσης και ευαισθητοποιημένοι με τα παιδιά που τους έχουν περισσότερη ανάγκη. Αντίθετα, η δασκάλα της μικρής Αστραδενής στο τρίτο διήγημα, είναι ψυχρή, απόμακρη και απρόσιτη απέναντι στους μαθητές / τριες της, και πολύ περισσότερο απέναντι στη διαφορετικής καταγωγής ηρωίδα, την οποία αντιμετωπίζει με προκατάληψη. Δυσπιστία, έλλειψη σεβασμού και αφιλόξενη διάθεση είναι τα στοιχεία που τη χαρακτηρίζουν.

Υπάρχει, όμως, και στα δύο πρώτα διηγήματα μια διαφορά: Ενώ δηλαδή, όπως προαναφέραμε, η δασκάλα και ο δάσκαλος είναι συνεργάσιμοι και φιλικοί με τα παιδιά αυτά, η συμπεριφορά των υπόλοιπων παιδιών δεν είναι ανάλογη. Ειδικότερα, ενώ η δασκάλα της Βαγγελίτσας προσέχει ιδιαίτερα την τελευταία και καταβάλλει ιδιαίτερες προσπάθειες για τη βελτίωση της θέσης της, τα υπόλοιπα παιδιά είναι απόμακρα και αδιάφορα για τη Βαγγελίτσα. Στο «ένα σακί μαλλιά», όμως, οι υπόλοιποι συμμαθητές του Φάνη, όχι μόνο δεν τον αγνοούν και δεν τον εχθρεύονται, αλλά αποδεικνύουν έμπρακτα τη συμπάραστασή τους σ' αυτόν, κουρεύοντας τελείως τα μαλλιά τους. Στο τρίτο διήγημα, τα παιδιά της τάξης επηρεαζόμενα

από τη συμπεριφορά της δασκάλας τους, επιδεικνύουν σκληρή στάση, περιγελώντας επιδεικτικά την Αστραδενή.

Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με τους κεντρικούς ήρωες των διηγημάτων. Η συμπεριφορά τους ποικίλλει. Συγκεκριμένα, θα περιγράφαμε τη Βαγγελίτσα στο ομώνυμο διήγημα ως ανασφαλή, δειλή, γεμάτη φόβο. Αυτό που τη χαρακτηρίζει είναι η έλλειψη αυτοπεποίθησης, μαχητικότητας και αγωνιστικότητας, κι αυτό επιβαρύνει περισσότερο την εικόνα της απέναντι στους συμμαθητές / τριες της. Επιπλέον, παρόλο που έχει σύμμαχό της τη δασκάλα, δεν καταβάλλει καμιά προσπάθεια για να βελτιωθεί. Στο άλλο άκρο συναντάμε την Αστραδενή, η οποία κάθε άλλο παρά δειλή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί. Παρά την ψυχρότητα, την αδιαφορία, τον περίγελω και γενικά τη σκληρή συμπεριφορά όλου του περιβάλλοντός της που είχε να αντιμετωπίσει, επέδειξε έναν εντυπωσιακό δυναμισμό και μια αξιοπρόσεκτη μαχητικότητα και διεκδικητικότητα του δίκιου της.

Όσον αφορά την οικοδόμηση ή εξουδετέρωση της ετερότητας στους μαθητές / τριες των «άλλων» παρατηρούμε τα εξής. Από τη μια πλευρά έχουμε την Αστραδενή, της οποίας η εικόνα είναι αρνητικότερη για τα υπόλοιπα παιδιά. Υπαίτιος της εικόνας αυτής είναι, κατά τη γνώμη μου, αφενός μεν η δασκάλα, της οποίας η αρνητική στάση επέδρασε καταλυτικά στην αντίληψη των παιδιών, αφετέρου δε οι λανθασμένες στερεότυπες αντιλήψεις των παιδιών από το περιβάλλον τους για ανθρώπους διαφορετικής καταγωγής. Φαίνεται, λοιπόν, ότι τελικά η «εικόνα» του «άλλου» κατασκευάζεται ανάλογα με τον τρόπο αντίληψης του καθενός, τις πεποιθήσεις του και τις έμμονες ιδέες του, γεγονός που αποδεικνύεται και από το ότι το κύρος της Αστραδενής αποκαθίσταται αμέσως μετά την παρέμβαση του διευθυντή και την αναγκαστική υποχώρηση της δασκάλας.

Αυτό ακριβώς αποδεικνύεται με την περίπτωση της Βαγγελίτσας, απέναντι στην οποία αμέσως μετά την προβολή του

ταλέντου της, αλλάζει εντελώς στάση ο υπόλοιπος μαθητικός πληθυσμός. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με το Φάνη που αφενός μεν ο ίδιος αισθάνθηκε ότι δε διαφέρει σε τίποτε από τους υπόλοιπους μαθητές / τριες αφετέρου δε οι υπόλοιποι κάτοικοι πήραν ένα καλό μάθημα όσον αφορά την αντιμετώπιση των ανθρώπων που «ξεχωρίζουν» σε κάτι – στην προκειμένη περίπτωση είναι ασθενείς.

Αυτό που πρέπει να γίνει συνείδηση των μαθητών / τριών είναι ότι η διαφορετικότητα δεν συνεπάγεται κατωτερότητα.

Τα επόμενα τρία αποσπάσματα ανήκουν στη θεματική ενότητα «Ειρήνη και φιλία».

Το απόσπασμα «Ο Μουτζούρης, η Βροχούλα και το χριστουγεννιάτικο όνειρο»⁵ του διηγήματος «Εφτά ιστοριούλες γιορτινές και παράξενες» επιλέγεται γιατί η Βροχούλα και ο Μουτζούρης διαθέτουν ανθρώπινα γνωρίσματα. Εκτός του ότι δηλαδή και οι δύο πεινούσαν και κρύωσαν – κάτι που βεβαίως συμβαίνει στα ζώα - είχαν αισθήματα, ένοιωθαν δηλαδή τη μοναξιά των χριστουγεννιάτικων ημερών, σκέφτονταν, ήλπιζαν, φαντάζονταν και φυσικά ονειρεύονταν, κάτι που ασφαλώς δε «συνηθίζουν» να κάνουν τα ζώα. Αυτό, βεβαίως, μας παραπέμπει στο συμπέρασμα ότι θα μπορούσαν στη θέση των ζώων να είναι άνθρωποι.

Αυτό που αξίζει επίσης να σημειώσουμε είναι οι περιγραφές των δύο ζώων. Βλέπουμε ότι η μεν Βροχούλα είναι άσπρη με καφετί πινελιές ενώ αντίθετα στην άλλη μακρινή πολιτεία ο Μουτζούρης είναι κατάμαυρος. Προεκτείνοντας, λοιπόν, λίγο θα λέγαμε ότι κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με τους ανθρώπους.

5. Μπουλώτης, Χ, «Η Βροχούλα, ο Μουτζούρης κι ένα χριστουγεννιάτικο όνειρο» στο «Με λογισμό και μ' όνειρο», Ανθολόγιο λογοτεχνικών κειμένων Ε' και Στ' δημοτικού, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα

Το αν είναι λευκοί, μαύροι, κίτρινοι, με διαφορετική γλώσσα ή θρησκεία, δεν τους εμποδίζει να έχουν κοινά προβλήματα, ίδιες αγωνίες, ίδια όνειρα και ελπίδες. Και είναι φυσικό ότι τα μεγάλα προβλήματα και οι λύσεις, κυρίως όταν είναι κοινές, ενώνουν τους ανθρώπους και τους κάνουν ένα, όσο διαφορετικοί κι αν είναι.

Τέλος, με αφορμή τη στιγμή που η Βροχούλα και ο Μουτζούρης φαντάζονται ζεστά σπιτικά και πλούσια γεύματα και ξεγλιστράει ένα μικρό χριστουγεννιάτικο όνειρο απ' το γιορτινό ουρανό, χαρίζοντάς τους απλόχερα τις ίδιες γλυκές σκέψεις στο μυαλό, αξίζει να σημειώσουμε και κάτι άλλο που είναι πολύ σημαντικό. Ο ουρανός απ' όπου ξεγλίστρησε το όνειρο γνωρίζουμε ότι είναι απέραντος και κοινός για όλους τους ανθρώπους και τους σκεπάζει ανεξαρτήτως χρώματος, φυλής, γλώσσας, θρησκείας κ.α., θα μπορούσαμε να τον χαρακτηρίσουμε, λοιπόν ως κατοικία του Θεού και εφόσον είναι ένας για όλους, δεν αρνείται τη βοήθεια του, που στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι τα όνειρα που βοηθούν τα πλάσματά του κάτω στη γη να καταλάβουν ότι παρά τις διαφορές τους μπορούν να συναντηθούν και να συνειδητοποιήσουν ότι είναι αδέρφια.

Στο επόμενο απόσπασμα «Το χαμογελαστό συννεφάκι»⁶ του βιβλίου «Οι περιπέτειες ενός χαμόγελου», το ερώτημα που θα απασχολήσει τους /τις μαθητές /τριες είναι πως είναι δυνατόν άνθρωποι που μοιράζονται την ίδια γη, τον ίδιο ουρανό, τους ίδιους προβληματισμούς, αγωνίες και τρόπο ζωής να βάζουν συρματοπλέγματα στις προσωπικές τους σχέσεις.

6. Λοίζου, Μ, «Το χαμογελαστό συννεφάκι» στο «Με λογισμό και μ' όνειρο», Ανθολόγιο λογοτεχνικών κειμένων Ε' και Στ' δημοτικού, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα

Ακόμα κι αν καταφέρουν, άλλωστε να διχοτομήσουν τη γη, τα εδάφη τους, το σίγουρο είναι ότι δεν μπορούν να διχοτομήσουν τον ουρανό, γιατί εκεί τα πάντα «ενώνονται, χαμογελούν και στήνουν τρελό χορό» (σελ. 254) με στόχο να ωθήσουν τον άνθρωπο σε κάτι υψηλό και όμορφο. Γεγονός που φαίνεται και από το ότι οι άνθρωποι στο απόσπασμα δεν κατάφεραν να ξεχωρίσουν ποιο είναι το ελληνικό και ποιο το τουρκικό χαμόγελο, δικαιολογημένα βέβαια αφού αγνοούσαν πως το χαμόγελο είναι ένα.

Το τελευταίο απόσπασμα αυτής της ενότητας «Οι φίλοι μας οι τσιγγάνοι»⁷ του διηγήματος «ο κήπος με τ' αγάλματα» καταρρίπτει την αρνητική εικόνα των τσιγγάνων προβάλλοντας τα θετικά στοιχεία της συγκεκριμένης φυλής. Επίσης μας διδάσκει ότι όταν δεν γνωρίζουμε κάποιον ή κάτι, εύκολα μπορούμε να πλάσουμε έναν ολόκληρο μύθο, χωρίς βέβαια να ισχύει, ενισχυμένος από εσφαλμένα στερεότυπα, προκαταλήψεις και αρνητικές διαθέσεις. Αντίθετα, όταν γνωρίσουμε αυτό το οποίο «πολεμούσαμε», τότε είναι πιθανόν, αν δεν διακατεχόμαστε από εγωισμό και μισαλλοδοξία, να αλλάξουμε γνώμη.

Άρα, για άλλη μια φορά, αποδεικνύεται περίτρανα, πόσο μπορούν να επηρεάσουν την αντίληψή μας για τους ανθρώπους τα εσφαλμένα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις, όταν δεν γνωρίζουμε και πόσο πολύ εύκολα αρκεί να το θελήσουμε, μπορούμε να τα ανατρέψουμε.

Συνεχίζουμε με τη θεματική ενότητα «Θρησκευτική ζωή» και το απόσπασμα «Τα Χριστούγεννα του Τακικό».⁸

7. Σαραντίτη, Ε, «Οι φίλοι μας οι τσιγγάνοι» στο «Με λογισμό και μ' όνειρο», Ανθολόγιο λογοτεχνικών κειμένων Ε' και Στ' δημοτικού, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα

8. Μάρρα, Ειρήνη, «Τα Χριστούγεννα του Τακικό» στο «Με λογισμό και μ' όνειρο», Ανθολόγιο λογοτεχνικών κειμένων Ε' και Στ' δημοτικού, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα

Το μήνυμα, λοιπόν, που λαμβάνουν τα παιδιά από το συγκεκριμένο απόσπασμα είναι πολύ σημαντικό και ενδιαφέρον. Παρατηρώντας τα χαρακτηριστικά του δράκου και του Θεού, συμπεραίνουμε ότι μπορούν να συνδυαστούν, παίρνοντας δηλαδή ο ένας τα χαρακτηριστικά του άλλου, χωρίς η ουσία να αλλάξει. Η αγάπη δηλαδή παραμένει αναλλοίωτη, είτε ο Θεός έχει σχιστά είτε γλυκά μάτια είτε είναι κίτρινος είτε λευκός.

Άρα, λοιπόν, δεν υπάρχει λόγος εμείς οι άνθρωποι να χωριζόμαστε σε αντίπαλες θρησκευτικές παρατάξεις, αφού το μόνο που αλλάζει είναι τα εξωτερικά χαρακτηριστικά του Θεού, ενώ η ζεστή διάθεση και η αγάπη κυριαρχούν είτε πρόκειται για το υπέρτατο Ον των Χριστιανών ή των Βουδιστών.

Όπως δηλαδή εμείς οι άνθρωποι αλλάζουμε από ήπειρο σε ήπειρο έχοντας διαφορετικές ονομασίες, διαφορετικά χαρακτηριστικά έχοντας όμως παντού τα ίδια συναισθήματα, τις ίδιες ελπίδες, φόβους και ανάγκες, κάτι ανάλογο συμβαίνει και με τους Θεούς. Στην πραγματικότητα είναι Ένας, απλώς ανάλογα με τις συνήθειες, τις παραδόσεις, τα έθιμα και τα χαρακτηριστικά εμφανίζεται με διαφορετικές μορφές και ονομασίες.

Η τελευταία θεματική ενότητα αφορά στην κοινωνική ζωή και το κείμενο που επιλέχτηκε είναι το δημοτικό τραγούδι «Της Ξενιτιάς».⁹ Η ενότητα αυτή βοηθάει να συνειδητοποιήσουμε, ερχόμενοι στη θέση του ξένου, πόσο σκληρή είναι η αντιμετώπισή τους, καθώς και το μέγεθος της πικρίας και της μοναξιάς που νοιώθουν οι άνθρωποι αυτοί.

9. Δημοτικό τραγούδι, «Της Ξενιτιάς» στο «Με λογισμό και μ' όνειρο», Ανθολόγιο λογοτεχνικών κειμένων Ε' και Στ' δημοτικού, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα

Ακόμη μέσα από τους στίχους αυτούς διαπιστώνουμε από τη μια πλευρά ότι τελικά η επιφυλακτική και καχύποπτη, ίσως και εχθρική καμιά φορά στάση απέναντι στους ξένους είναι ένα φαινόμενο που συναντάται παντού και δε γνωρίζει σύνορα και πατρίδες. Από την άλλη δίνεται η αίσθηση ότι ο ξένος βρισκόμενος σε μια άλλη χώρα, μακριά από την πατρίδα του διακατέχεται από μια μόνιμη ανασφάλεια και φόβο για το περιβάλλον και το μέλλον του, ενώ η αιώνια κρυφή ελπίδα και το μεγάλο όνειρο κάθε ξενιτεμένου /ης είναι κάποια στιγμή να γυρίσει στην πατρίδα του /της.

ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΣΧΟΛΕΙΟ

**Η ΒΑΓΓΕΛΙΤΣΑ
ΑΣΤΡΑΔΕΝΗ
ΕΝΑ ΣΑΚΙ ΜΑΛΛΙΑ**

Ι. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το απόσπασμα του διηγήματος «Βαγγελίτσα» αναφέρεται σε ένα ορφανό κοριτσάκι, το οποίο χαρακτηρίζεται ως δυσκίνητο, δειλό και περιορισμένων δυνατοτήτων. Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω είναι ο παραγκωνισμός, η αδιαφορία ή ακόμα κοροϊδία ή η λύπηση από την πλευρά των συμμαθητών/τριών της. Να σημειώσουμε βέβαια ότι όλη αυτή η κατάσταση επιδεινώνεται από την έλλειψη πίστης στον εαυτό της, την έλλειψη μαχητικότητας και την αποδοχή της κατάστασής της σαν να είναι το τέλος του κόσμου. Η μόνη που επιμένει να βλέπει τη Βαγγελίτσα ως ισότιμο παιδί με τα υπόλοιπα είναι η δασκάλα της, η οποία προσπαθεί να τη βοηθήσει τόσο στο προσωπικό της πρόβλημα, όσο και στην ένταξή της στο κοινωνικό περιβάλλον.

Στο συγκεκριμένο ενδιαφέρον τμήμα του διηγήματος περιγράφονται δύο χαρακτηριστικές στιγμές της καθημερινής σχολικής ζωής, όπου διαφαίνονται τόσο η αδιαφορία των παιδιών αλλά και το συγκινητικό «ενδιαφέρον» της δασκάλας, όσο και η έλλειψη αυτοπεποίθησης της Βαγγελίτσας, καθώς και η αποδοχή της κατάστασης χωρίς καμιά προσπάθεια για αλλαγή και βελτίωση από μέρους της. Βλέπουμε, λοιπόν στον πρώτο περίπατο της τάξης τα παιδιά να διασκεδάζουν παίζοντας όλα μαζί, κάνοντας περιπάτους, τρώγοντας, συντροφεύοντας το ένα το άλλο, με μόνη εξαίρεση τη Βαγγελίτσα που κάθεται απομακρυσμένη από όλους /ες. Ακόμα κι όταν η δασκάλα της, την παρακινήσει να παίξει με τα υπόλοιπα παιδιά, εκείνη χωρίς να διαμαρτύρεται παραδέχεται ότι αποφεύγουν να κάνουν παρέα μαζί της «αφού ό,τι κι αν κάνει τους τα χαλάει». (σελ. 105) Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στο κείμενο, άλλωστε, το ήξερε και η ίδια η Βαγγελίτσα πως υστερούσε από τα υπόλοιπα παιδιά και το είχε πάρει απόφαση.

Περνώντας στη δεύτερη σκηνή παρατηρούμε την έντονη επιθυμία και αδάμαστη επιμονή της δασκάλας να κατανοήσει η Βαγγελίτσα το αντικείμενο της διδασκαλίας της. Συγκεκριμένα, η δασκάλα αναθέτει στη Βαγγελίτσα να βγάλει έναν αριθμό φασολιών και να τα μετρήσει και μετά να τον συγκρίνει με έναν άλλο αριθμό φασολιών. Παρόλα αυτά όμως η Βαγγελίτσα πανικοβάλλεται και αδυνατεί να απαντήσει.

Αυτό που θα παρακολουθήσουμε στο τελευταίο μέρος αυτού του αποσπάσματος είναι η «αποκάλυψη» που συνέβη χάρη στη δασκάλα που τελικά δικαιώθηκε για τη δυνατή της πίστη στις δυνατότητες της Βαγγελίτσας.

Ένα πρωινό που η δασκάλα περνούσε από το σπίτι της μικρούλας, άκουσε μια φωνή να τραγουδάει «ένα παιδιάτικο τραγούδι δυνατό και γεμάτο και τόσο γλυκό» (σελ. 106) που ξαφνιασθηκε, η φωνή ανήκε, βέβαια στη Βαγγελίτσα. Η έκπληξη της δασκάλας ήταν μεγάλη αφού δεν γνώριζε, τίποτε για το ταλέντο της μαθήτριάς της, όπως εύστοχα σκέφτηκε, όμως, πως ήταν δυνατό να το γνώριζε αφού η Βαγγελίτσα «ποτέ δεν άνοιγε το στόμα της». (σελ. 106)

Κι αν, σε κάποια περίπτωση, το έκανε «έπρεπε να της δώσει κουράγιο όλη η τάξη» (σελ. 106).

Αυτό ήταν! Η δικαιωμένη δασκάλα δεν χρειαζόταν κάτι περισσότερο για να βοηθήσει τη Βαγγελίτσα. Έκανε ότι ήταν δυνατό για να προβάλλει το ταλέντο της ηρωίδας στα υπόλοιπα παιδιά. Και τα κατάφερε. Η Βαγγελίτσα από εκείνη την ημέρα «πήρε άλλη θέση» ανάμεσα στα παιδιά. Έπαψε πλέον να θεωρείται το χειρότερο παιδί που δεν διέθετε καμία χάρη.

Από τώρα και στο εξής κατάφερε να ξεπεράσει κι εκείνη τις άλλες σε κάτι. Στο μάθημα της ωδικής ήταν η πρώτη που προσκαλούσαν να πει τη μουσική φράση. Στην ερώτηση, μάλιστα, ποιος θα τραγουδήσει πρώτος, τα παιδιά μαζί φώναζαν «η

Βαγγελίτσα». Και σαν να μην έφτανε αυτό ζητούσαν να το ακούσουν κι άλλες φορές, παρακαλώντας την κυρία της.

II. ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

1) Να προσεγγίσουν οι μαθητές /τριες νοηματικά το περιεχόμενο του αποσπάσματος.

2) Να κατανοήσουν οι μαθητές /τριες ότι οι άνθρωποι, ακόμα και όταν χαρακτηρίζονται από κάποιες αδυναμίες, πάντα πίσω από αυτές κρύβεται κάτι μεγάλο και δυνατό, ένα ταλέντο που έρχεται για να φέρει την ισορροπία.

Η αξία ενός ανθρώπου ακόμα και όταν είναι διαφορετική να αναγνωρίζεται. Κανείς /καμιά δε μας υπαγορεύει να προσκυνάμε οτιδήποτε όμοιο μας.

3) Οι μαθητές /τριες να μελετήσουν το ρόλο των προσώπων ώστε να κατανοήσουν πως δρουν, πως λειτουργούν και κινούνται και κυρίως το πόσο καταλυτική είναι η συμπεριφορά τους για την εξέλιξη της ιστορίας.

III. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Ποιο είναι το πρόβλημα της Βαγγελίτσας;
- Ποια είναι η στάση των συμμαθητών / τριών απέναντι της;
- Η Βαγγελίτσα παραπονιέται για ό,τι της συμβαίνει; Ναι ή όχι και γιατί;
- Ποια είναι η συμπεριφορά της δασκάλας απέναντι στη Βαγγελίτσα;
- Η Βαγγελίτσα «ανακάλυψε» τελικά το ταλέντο της;
- Ποιος /α, τη βοήθησε στην ανακάλυψη του κρυφού της ταλέντου;
- Μετά την ανάδειξη του ταλέντου της Βαγγελίτσας, άλλαξε η στάση των παιδιών απέναντι της;
- Η ίδια η Βαγγελίτσα ανέκτησε την αυτοπεποίθησή της;

- Έχοντας σκιαγραφήσει πτυχές του χαρακτήρα της Βαγγελίτσας, μπορείς να φανταστείς τι θα έγραφε στο ημερολόγιό της, για όσα περνάει στο σχολείο;

- Φαντασθείτε ότι είστε η καλή νεράιδα (τα κορίτσια), ο καλός μάγος (τα αγόρια) του παραμυθιού. Ένα βράδυ παρουσιάζεστε στα όνειρα της μικρής Βαγγελίτσας...

Τι θα της λέγατε, αν θα τη βοηθούσατε με ποιο τρόπο θα το κάνατε;

- Παιδιά θα σας διηγηθώ μια παράξενη ιστορία....

Μια φορά κι έναν καιρό σε ένα μακρινό χωριό ζούσαν ήσυχα και ευτυχισμένα είκοσι παιδάκια. Η ζωή τους κυλούσε ήρεμα χωρίς τίποτε να μπορεί να ταραξεί το ρυθμό τους. Και τα είκοσι παιδιά ήταν πολύ αγαπημένα και ενωμένα μεταξύ τους. Κάθε πρωί σηκώνονταν όλα μαζί και ξεκινούσαν χαρούμενα για το σχολείο, πάντα πιασμένα χέρι – χέρι.

Ένα πρωινό όμως συνέβη κάτι ανεξήγητο και «φοβερό» σ' ένα από τα παιδάκια φύτρωσε μια ουρά! Τα 'χασε ο μικρός μπόμπιρας και δεν ήξερε τι να κάνει. Κοιτάζονταν από δω, κοιτάζονταν από κει, τραβούσε ξανατραβούσε αλλά του κάκου! Για μια στιγμή νόμισε ότι ξύπνησε αλλά δυστυχώς σε ένα άσχημο όνειρο «Είμαι ένας άνθρωπος με ουρά! Άνθρωπος με ουρά; Όχι, όχι, μονολογούσε, οι άνθρωποι έχουν δυο πόδια, δυο χέρια, δυο μάτια, ένα κεφάλι.. ουρά όμως δεν έχουν. Άρα δεν μένει παρά να παραδεχτώ ότι δεν είμαι άνθρωπος».

Και πριν καλά - καλά το καταλάβει το άσχημο όνειρο μετατράπηκε σε σκληρή πραγματικότητα. Τα υπόλοιπα δεκαεννιά παιδιά το είχαν περικυκλώσει κοιτάζοντάς το, άλλοτε υποτιμητικά, άλλοτε περιφρονητικά, άλλοτε με λύπηση...

Αυτό ήταν! Του γύρισαν την πλάτη και ξεκίνησαν για το σχολείο, περιγελώντας! Η ζωή του μικρού με την ουρά έγινε δύσκολη, πολύ δύσκολη. Κανείς δεν το δεχόταν, κανείς δεν του έδινε σημασία. Από παντού εισέπραττε την απόρριψη.

Κι όμως χωρίς ούτε το ίδιο να το καταλάβει, η ουρά του προσέδιδε ένα σωρό ευκολίες! Όταν τα χέρια του ήταν γεμάτα, η ουρά το βοηθούσε σαν τρίτο χέρι, όταν έτρεχε ή σκαρφάλωνε είχε μια εντυπωσιακή άνεση και πολλά, πολλά άλλα πλεονεκτήματα... Η βοήθεια, όπως όλοι καταλαβαίνουμε που παρείχε στα υπόλοιπα παιδιά, ήταν πολύ σημαντική.

Πέρασαν μέρες και τα «παράξενα» ξαναχτύπησαν την πόρτα του μικρού χωριού, ταραζοντας για μια ακόμα φορά τη ζωή τους. Ένα ένα από τα υπόλοιπα παιδιά έβγαζε ουρά! Το περιμένατε; Κι όμως συνέβη και ο ήρωας μας έπαψε να νιώθει μόνος, αφού πλέον δεν ήταν ο μόνος διαφορετικός μέσα στη συντροφιά. Έφτασε, λοιπόν, ένα σημείο να βγάλουν όλα τα παιδιά ουρά, εκτός από ένα παιδάκι μόνο!!! Μη μου πείτε ότι φανταζόσασταν τέτοια ανατροπή;

Ανυπομονείτε να μάθετε την συνέχεια και το τέλος της μικρής μας ιστορίας;

Σκέφτομαι να κάνουμε κάτι καλύτερο. Να πάρετε την εξέλιξη της ιστοριούλας στα χέρια σας, προβλέποντας την τύχη του μοναδικού χωρίς ουρά παιδιού, τη στάση των υπόλοιπων απέναντί του, τη δικιά του συμπεριφορά και ότι άλλο νομίζετε εσείς ότι είναι χρήσιμο προκειμένου να ολοκληρωθεί η μικρή μας ιστοριούλα.

- Παρακολουθήσαμε στο απόσπασμα «Βαγγελίτσα» την ηρωίδα και ενώ φαινόταν να «υστερεί» σε κάποιες δραστηριότητες απέναντι στα άλλα παιδιά, τελικά μέσα της έκρυβε ταλέντα που ούτε και η ίδια είχε ανακαλύψει.

Τι θα λέγατε αν σκιαγραφούσατε το πορτραίτο ενός φίλου /ης, ξάδερφου /ης σας ή τέλος πάντων ενός δικού σας προσώπου, καταγράφοντας τα αρνητικά και τα θετικά του / της στοιχεία (τα δυνατά και τα αδύνατα του / της σημεία).

- Μπορείτε να φανταστείτε το μέλλον της Βαγγελίτσας; Τι μπορεί να έγινε το κοριτσάκι όταν μεγάλωσε;

- Μπορείτε να φανταστείτε τι θα γινόταν αν η Βαγγελίτσα διέθετε θάρρος, πίστη στον εαυτό της και διεκδικούσε ό,τι της

ανήκε; Μεταμορφωθείτε για λίγο σε μικρούς συγγραφείς και πάρτε την εξέλιξη στα χέρια σας!

- Τι θα λέγατε αν παίζαμε ένα παιχνίδι, χρησιμοποιώντας την επικοινωνία μεταξύ μας;

Υποθέστε ότι η δασκάλα της Βαγγελίτσας παρουσίαζε ένα τελείως διαφορετικό χαρακτήρα. Αν για παράδειγμα ήταν αδιάφορη, σκληρή και ψυχρή απέναντι στην ηρωίδα μας προβλέψτε την εξέλιξη του έργου, παίρνοντας κάθε φορά άλλο παιδί το λόγο, γρήγορα με φαντασία και πρωτοτυπία, λαμβάνοντας υπόψη τις προβλέψεις του προηγούμενου παιδιού.

- Δίνουμε στους / στις μαθητές / τριες το παράλληλο κείμενο της Ευγενίας Φακινού «Η Αστραδενή στο νέο σχολείο της» και, αφού το προσεγγίσουμε νοηματικά, παροτρύνουμε τους / τις μαθητές / τριες να ασχοληθούν με την παρακάτω δραστηριότητα:

Γίνετε μικροί ψυχολόγοι, σκιαγραφείστε μια διαφορετική συμπεριφορά από αυτή που έδειξε η Αστραδενή κατά τη διάρκεια της προσαρμογής της στο καινούργιο σχολείο με βάση αυτή προβλέψτε την αντιμετώπιση του κοινωνικού περιγυρού της, καθώς και ποια θα είναι τελικά η θέση της.

- Αν η δασκάλα της Αστραδενής της συμπεριφερόταν φιλικά κατά την είσοδό της στο καινούργιο της περιβάλλον, νομίζετε ότι οι υπόλοιποι συμμαθητές / τριες θα εξακολουθούσαν να έχουν την ίδια εχθρική στάση ή θα τους επηρέαζε η στάση της δασκάλας της;

Μπορείτε να περιγράψετε τις αλλαγές της στάσης των παιδιών και την επιρροή τους στην Ασταδενή;

- Παρόμοιες σκέψεις μπορείτε να κάνετε για τη διαφορετική στάση των συμμαθητών / τριών της Αστραδενής απέναντι τους και για την επιρροή τους στη δασκάλα της τάξης.

- Παρακολουθώντας τα δυο κείμενα, είδαμε δυο χαρακτήρες που ενώ βρίσκονταν στην ίδια θέση, παρουσίασαν διαφορετικά στοιχεία συμπεριφοράς. Μπορείτε να δημιουργήσετε έναν κατάλογο με τις ομοιότητες και τις διαφορές των δυο παιδιών;

«Η ΑΣΤΡΑΔΕΝΗ ΣΤΟ ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΗΣ»

ΕΥΓΕΝΙΑ ΦΑΚΙΝΟΥ

Ι. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το απόσπασμα «Η Αστραδενή στο νέο της σχολείο» αναφέρεται στη νέα ζωή και την προσαρμογή της ομώνυμης ηρωίδας στο καινούργιο της σχολείο. Η Αστραδενή ζει με τη οικογένειά της στη Σύμη, η δύσκολη ζωή, όμως, στο νησί αναγκάζει τον πατέρα της να πουλήσει το καΐκι του και να μετακομίσει όλη η οικογένεια στην Αθήνα, όπου το κορίτσι νοιώθει αποξενωμένο, αφού από την πρώτη στιγμή της άφιξής του στο σχολείο αντιμετώπισε την άρνηση και την απόρριψη.

Στο αρχικό κομμάτι του αποσπάσματος παρακολουθούμε την είσοδο της Αστραδενής στην καινούργια της τάξη, γεγονός που άφησε αδιάφορη τόσο τη δασκάλα όσο και για τους υπόλοιπους συμμαθητές /τριες της. Πιο συγκεκριμένα, η ψυχρότητα της δασκάλας και η αρνητική της διάθεση απέναντι στην ανεπιθύμητη παρουσία της μικρούλας καθίσταται εμφανής όταν επικαλείται τον ήδη μεγάλο αριθμό παιδιών στην τάξη, ενώ περιορίζεται σε ένα ψυχρό και αδιάφορο «βρες μια θέση και κάτσε» απευθυνόμενη στην Αστραδενή. Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκαν και οι μαθητές / τριες της τάξης, οι οποίοι λαμβάνοντας το μήνυμα της δασκάλας τους, όχι μόνο αδιαφόρησαν για την καινούργια τους συμμαθήτρια, αλλά επέδειξαν εχθρική στάση, εμποδίζοντας τη να καθίσει. Σαν να μην φτάνει όλο αυτό το σκηνικό τα υπόλοιπα παιδιά γελάνε μαζί της, ενώ η δασκάλα της εκνευρίζεται μαζί της για την καθυστέρησή της να καθίσει, δείχνει δε τόσο πολύ την περιφρόνησή της στο μικρό κορίτσι, που τη βάζει να καθίσει με ένα αγόρι, που είναι τιμωρία.

Η Αστραδενή όπως είναι αναμενόμενο, είναι εκνευρισμένη από αμηχανία, άγχος, ντροπή για την προσβολή, όπως χαρακτηριστικά περιγράφεται: αναστενάζει, κοκκινίζει, στο λαιμό της

ανεβοκατεβαίνει ένας κόμπος, προτιμά να ανοίξει η γη να την καταπιεί παρά να ζει αυτό το μαρτύριο. (σελ. 115)

Αφού λοιπόν, τακτοποιείται η Αστραδενή, κι ενώ τα πράγματα φαίνεται να ησυχάζουν η δασκάλα απευθύνεται στην ηρωίδα ρωτώντας το όνομά της. Σε αυτό το σημείο, λοιπόν, ξεκινά ένα καινούργιο μαρτύριο. Η Αστραδενή λέει το ονοματεπώνυμό της και πριν προλάβει καλά – καλά να ολοκληρώσει τη φράση της, τα παιδιά βάλανε τα γέλια, ενώ ήταν μια πρώτης τάξης αφορμή για την δασκάλα να υποβιβάσει την παρείσακτη μαθήτριά. Θεώρησε το όνομα της Αστραδενής αντιχριστιανικό και είχε την απαίτηση από την μικρούλα να της πει το πραγματικό χριστιανικό, μιας και το συγκεκριμένο δεν το ενέκρινε. Από αυτή την ενέργεια διαφαίνονται οι προκατειλημμένες διαθέσεις της δασκάλας απέναντι στη νησιωτοπούλα που γι' αυτό ακριβώς το λόγο, για την καταγωγή της δηλαδή, θεωρείται ξένο σώμα. Από την άλλη πλευρά, τα υπόλοιπα παιδιά δεν έπαψαν να περιγελούν και να κοροϊδεύουν την ηρωίδα μας. Δικαιολογημένα, λοιπόν, η μικρούλα είναι κυριευμένη από φόβο, όπως χαρακτηριστικά λέει και η ίδια: έτρεμε σύγκορμη. Το εντυπωσιακό βέβαια όπως θα δούμε και παρακάτω είναι το γεγονός ότι η Αστραδενή παρά το φόβο, την αμηχανία και τη ντροπή έπαψε ούτε για μια στιγμή να υπερασπίζεται τον εαυτό της και μάλιστα όταν η δασκάλα της αποφασίζει να τη φωνάζει Ουρανία, αντιλέγει σε έντονο ύφος ποιο είναι το πραγματικό της όνομα.

Στο επόμενο μέρος παρακολουθούμε τη συμπεριφορά των συμμαθητών / τριών και της δασκάλας κατά τη διάρκεια της προσαρμογής της Αστραδενής στο νέο της περιβάλλον κατά το διάστημα που ακολουθεί.

Έχοντας όλα τα παιδιά επηρεαστεί και υιοθετήσει θα λέγαμε τη συμπεριφορά, την προκατάληψη απέναντι στους «άλλους» συνεχίζουν να περιπαίζουν και να περιγελούν την Αστραδενή με αφορμή το όνομα της. Σε αυτό το σημείο διαφαίνεται η δυναμικότητα της ηρωίδας, η μαχητικότητα και η διεκδικητικότητα

της. Δε δίστασε να μαλώσει με τις συμμαθήτριες της προκειμένου να βρει το δίκιο της, αν και γνώριζε πολύ καλά ότι σε περίπτωση που το μάθαινε η δασκάλα, η ευθύνη θα ήταν όλη δική της. Πράγματι, έτσι έγινε. Οι δύο μαθήτριες μαρτύρησαν τα πάντα στη δασκάλα τους κι εκείνη, που ζητούσε αφορμή να τιμωρήσει την Αστραδενή, την έφτασε μέχρι τον διευθυντή. Κι αυτό γιατί η ηρωίδα αντέδρασε έντονα ξεσπώντας για την αδικία που ένιωσε να την πνίγει. Το επιχείρημα της Αστραδενής στον διευθυντή για το όνομά της είναι λογικότατο. Όπως υποστήριξε, και τους Γιάννηδες, Ιωάννηδες τους βαπτίζουν κανείς όμως δεν τους φωνάζει Ιωάννηδες. Και σ' αυτό το σημείο έρχεται η ανατροπή. Ο διευθυντής δίνει δίκιο στην Αστραδενή.

Το τελευταίο μέρος, το οποίο είναι σε έκταση πολύ μικρό, αλλά ουσιαστικό. Συγκεκριμένα, η δασκάλα συμμορφώθηκε φωνάζοντας την Αστραδενή με το κανονικό της όνομα, ενώ η τελευταία ένιωθε τη δικαίωση σαν να έτρεχε δροσερό νεράκι μέσα της, όπως χαρακτηριστικά έλεγε. Το εντυπωσιακό και πάλι είναι ότι μέχρι να συνηθίσει η δασκάλα της, επέμενε να τη φωνάζει Ουρανία, η τελευταία όμως δεν της έδινε σημασία.

Για άλλη μια φορά, δηλαδή η Αστραδενή επέδειξε θάρρος, τόλμη και αγωνιστικότητα για κάτι που της ανήκει, μια θέση ισότιμη ανάμεσα στα υπόλοιπα παιδιά.

II. ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

1) Να προσεγγίσουν οι μαθητές / τριες νοηματικά το περιεχόμενο του αποσπάσματος.

2) Να καταλάβουν τα παιδιά ότι η καταγωγή των ανθρώπων δεν προσδιορίζεται και δεν μαρτυράει κάτι για την προσωπικότητά τους.

- Να μάθουν τα παιδιά να εκτιμούν και να σέβονται το «διαφορετικό» γενικότερα, καθώς επίσης να κατανοήσουν ότι είναι τόσο γοητευτικό όσο και μαγικό!.

3) Οι μαθητές / τριες να εξασκηθούν στην τεχνική της οπτικής γωνίας.

III. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Πως αντιμετώπισε η δασκάλα τη νέα μαθήτριά κατά την είσοδό της στην τάξη;
- Οι συμμαθητές / τριες της Ασπραδενής τι συμπεριφορά επέδειξαν απέναντι της;
- Για ποιό λόγο πιστεύετε ότι επέδειξαν τη συγκεκριμένη συμπεριφορά;
  - Εσείς τη δικαιολογείτε; Ναι ή όχι και γιατί;
  - Μπορείτε να περιγράψετε τη συμπεριφορά της Ασπραδενής;
  - Ποια ήταν η στάση του διευθυντή;
  - Τελικά η θέση της Ασπραδενής αποκαταστάθηκε στην τάξη;
  - Τι μεσολάβησε γι' αυτό;
- Έχοντας σκιαγραφήσει πτυχές του χαρακτήρα της Ασπραδενής, μπορείς να φανταστείς τι θα έγραφε στο ημερολόγιό της για όσα περνάει στο σχολείο;
- Υποθέστε ότι στην τάξη σας έρχονται δυο νέα παιδιά που δεν κατάγονται από την Ελλάδα. Ο/Η ένας / μία από την Αλβανία και ο/η άλλος / η από τη Γαλλία.

Ποια θα είναι η στάση και η συμπεριφορά σας απέναντι τους στον καθένα ξεχωριστά;

- Αποφασίζουμε να ζητήσουμε από τους μαθητές / τριες να προβάλουν τα ήθη, τα έθιμα και τις παραδόσεις του τόπου τους. Ακόμα και αν δεν υπάρχει παιδί που να μην έχει έρθει από άλλη πόλη, θα εκμεταλλευτούμε τις καταγωγές των παιδιών που σίγουρα είναι διαφορετικές.

1^ο ΒΗΜΑ: Παιδιά, συγκεντρώστε ότι υλικό μπορείτε να βρείτε που μαρτυράει τον τόπο καταγωγής σας, όπως παραμύθια, τραγούδια, συνήθειες σε πανηγύρια, τοπικές διαλέκτους, φωτογραφίες, τοπικές ενδυμασίες κ.α.

2° ΒΗΜΑ: Τώρα, ταξινομήστε το υλικό σας κατά κατηγορίες και οργανώστε μια έκθεση, προσκαλώντας μάλιστα και μαθητές / τριες εκτός τάξης ή και σχολείου ακόμα για να τη δουν.

3° ΒΗΜΑ: Μπορείτε μετά από όλη αυτή τη διαδικασία να βγάλετε κάποια συμπεράσματα για τις ομοιότητες και διαφορές αυτών των στοιχείων.

➤ Υποθέστε ότι είστε σεναριογράφος και καλείστε να δώσετε την εξέλιξη και το τέλος του αποσπάσματος «Αστραδενή», μιας και η συγγραφέας Ευγενία Φακινού μας δίνει τη δυνατότητα να το φανταστούμε μόνοι μας.

Μπορείτε να ολοκληρώσετε το σενάριο, γράφοντας για την εξέλιξη των σχέσεων της Αστραδενής με τους συμμαθητές / τριες και τη δασκάλα της, ώσπου να τελειώσει η χρονιά;

➤ Δίδεται στους / στις μαθητές / τριες το παράλληλο κείμενο του Παντελή Καλιότσου «Ένα σακί μαλλιά».

Λέμε στα παιδιά ότι το μυθιστόρημα στηρίζεται σε ένα αληθινό περιστατικό, το οποίο ο συγγραφέας διάβασε στις εφημερίδες, Ωστόσο, οι ήρωες και άλλα στοιχεία είναι φανταστικά.

Μπορείτε να στηριχτείτε κι εσείς σε μια είδηση που σας έκανε εντύπωση και να γράψετε ένα δικό σας κείμενο;

➤ Είδαμε στο «Ένα σακί με μαλλιά» το δάσκαλο σε συνεργασία με τους μαθητές της τάξης να συμπαραστέκονται έμπρακτα στο μικρό Φάνη.

Φανταστείτε μια στάση του δασκάλου αντίθετη από αυτή που επέδειξε. Ποια πιστεύετε θα ήταν η εξέλιξη του αποσπάσματος και η θέση του μικρού Φάνη; Υποθέστε ότι είστε ο αφηγητής και βλέπετε την όλη κατάσταση μέσα από τα μάτια του μικρού Φάνη.

➤ Συμμετέχετε σε μια συζήτηση και σας ζητούν να αφηγηθείτε το απόσπασμα της Αστραδενής, κοιτάζοντας από την πλευρά που αντιμετωπίζουν τα πράγματα οι συμμαθητές / τριες της Αστραδενής.

➤ Παιδιά, ακούστε την παρακάτω ιστοριούλα και βοηθήστε με να την ολοκληρώσουμε μαζί...

Μια φορά και ένα καιρό σε μια χώρα όμορφη και μεγάλη ζούσαν αρμονικά και ήσυχα οι κάτοικοί της, πάντα όμως υπό τις διαταγές του βασιλιά τους.

Ο βασιλιάς αυτός, λοιπόν, ήταν σκληρός και αφιλόξενος και ανάγκαζε τους κατοίκους να εφαρμόζουν τις επιθυμίες του, χωρίς να λαμβάνει υπόψη τη γνώμη τους.

Κάποτε, σ' αυτήν την όμορφη, αλλά αφιλόξενη χώρα έφτασε μια οικογένεια από μια μακρινή πολιτεία.

Το μαθαίνει ο βασιλιάς και γίνεται έξαλλος! Μαζεύει συμβουλάτορες και αυλικούς του παλατιού, ώστε να βρουν τον τρόπο να απομακρύνουν τον «εχθρό» από τη χώρα του...

Μπορείτε να φανταστείτε τις κινήσεις του βασιλιά, τη στάση των κατοίκων και την αντίδραση της νεοφιχθείσας οικογένειας;

Μη βιαστείτε όμως, όλο αυτό θα γίνει με τη μορφή παιχνιδιού:

Χωριστείτε σε τρεις ομάδες. Η κάθε ομάδα αναλαμβάνει να αφηγηθεί τη συνέχεια της ιστοριούλας και από την πλευρά του βασιλιά, των κατοίκων και της οικογένειας αντίστοιχα, προβλέποντας την εξέλιξη, που στην κάθε πλευρά αναλογεί.

➤ Είστε καλεσμένοι / ες σε μια δημοσιογραφική εκπομπή που μελετά το περιεχόμενο του διηγήματος «Αστραδενή». Αυτό που σας ζητούν είναι να υποστηρίξετε τις διαφορετικές εξελίξεις του αποσπάσματος αφηγούμενοι / ες από διαφορετικές οπτικές γωνίες: εκείνη της δασκάλας, εκείνη της ηρωίδας Αστραδενής και των συμμαθητών / τριών της.

«ΕΝΑ ΣΑΚΙ ΜΑΛΛΙΑ»

Οι μαθητές του σχολείου ενός νησιού, μετά από συνεννόηση με το δάσκαλό τους και με επικεφαλής το Γιωργαρέλο - ένα εφτάχρονο παιδί που όλοι το αποδέχονταν - αποφασίζουν να κουρευτούν γουλί, προκειμένου να συμπαρασταθούν στο Φάνη το συμμαθητή τους, που έχει χάσει πρόσκαιρα τα μαλλιά του από μια αρρώστια.

Η συγκεκριμένη πράξη σημαίνει από τη μια μεριά την έμπρακτη συμπαράσταση των παιδιών στον «άλλο», ταυτόχρονα όμως δίνουν ένα γερό μάθημα στους μεγάλους, ομόνοιας και αδελφοσύνης, τη στιγμή που οι τελευταίοι έχουν χωριστεί σε δυο αντίπαλες παρατάξεις, αδυνατώντας να βρουν μια λύση σε ένα πρόβλημα του νησιού.

Όσο για το μικρό Φάνη, τα συναισθήματα ανακούφισης και χαράς ζωγραφίζονται ξεκάθαρα στο πρόσωπό του. Ενώ στην αρχή δεν φαίνεται να συνειδητοποιεί τι συμβαίνει, αμέσως μετά, αφού μπαίνει στο νόημα, τα μάτια του λάμπουν, το πρόσωπό του φωτίζεται από το πλατύ χαμόγελο και, ακολουθώντας το παράδειγμα των συμμαθητών του, πετάει με μια απότομη κίνηση τη σκούφια του, αισθανόμενος πως μαζί μ' αυτή φεύγει μακριά κι ένα ασήκωτο βάρος, που μόνο η αθωότητα της παιδικής ψυχής κατάφερε να αποδιώξει.

ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΙ ΦΙΛΙΑ

**Ο ΚΗΠΟΣ ΜΕ ΤΑ ΑΓΑΛΜΑΤΑ
ΕΦΤΑ ΙΣΤΟΡΙΟΥΛΕΣ ΓΙΟΡΤΙΝΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΞΕΝΕΣ
ΟΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΕΝΟΣ ΧΑΜΟΓΕΛΟΥ**

«Ο ΚΗΠΟΣ ΜΕ Τ' ΑΓΑΛΜΑΤΑ»

ΕΛΕΝΑ ΣΑΡΑΝΤΙΤΗ

Ι. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το απόσπασμα «Οι φίλοι μας οι τσιγγάνοι» αναφέρεται σε μια συντροφιά εννέα παιδιών που απολαμβάνει το καλοκαίρι της σε μια μικρή παραλιακή πόλη. Εκεί κάθε χρόνο παραθερίζουν οι τσιγγάνοι /ες που έχουν γίνει η καλύτερη παρέα των παιδιών.

Οι μητέρες των παιδιών μη έχοντας σε υπόληψη τους τσιγγάνους, αντιδρούν άσχημα σ' αυτό, απαγορεύοντας τους όχι μόνο να κάνουν παρέα, αλλά και να πλησιάζουν τις σκηνές τους.

Τα παιδιά, όμως, αγνοούν τις μητέρες τους και ανυπομονούν να συναντήσουν τους φίλους τους, τους τσιγγάνους που θεωρούν γιορτινούς, καλούς κι ωραίους. Το εντυπωσιακό είναι πως τα παιδιά δεν επηρεάζονται αρνητικά ούτε στο ελάχιστο από την προκατειλημμένη άποψη των μητέρων τους, ακόμη κι αν τα λεγόμενά τους φοβίζουν τα παιδιά, παρουσιάζοντας τους τσιγγάνους ως κάτι το αποκρουστικό. Όλα αυτά όμως καταρρίπτονται, η αρνητική δηλαδή εικόνα των τσιγγάνων, από τη στιγμή που έρχονται σε επαφή μαζί τους. Τα παιδιά όχι μόνο παράκουσαν τις συμβουλές των μητέρων τους, αλλά δε χόρταιναν να κάνουν συντροφιά με τους /τις τσιγγάνους /ες. Γνωρίστηκαν καλά μαζί τους, γοητεύτηκαν από το ελεύθερο και αδάμαστο πνεύμα τους, την ανυπόταχτη ψυχή τους, ενώ μαγεύτηκαν από τη θαυμάσια λαϊκή τους παράδοση, τα ωραία παραμύθια, ίσως και από το διαφορετικό «πρωτόγονο» τρόπο ζωής τους, απομυθοποιώντας έτσι όλα όσα λέγονται για εκείνους / ες.

Ιδιαίτερα το επεισόδιο με την τσιγγάνα Μαριλώ, που με θάρρος και γενναιότητα προσπάθησε να δαμάσει το αφηνιασμένο άλογο της, βάζοντας σε κίνδυνο τη ζωή της, τους έκανε να θαυμάσουν ακόμη περισσότερο τη φυλή των τσιγγάνων.

II. ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

- 1.] Να γνωρίσουν οι μαθητές /τριες το νοηματικό περιεχόμενο του αποσπάσματος.
- 2.] Να έλθουν οι μαθητές /τριες σε άμεση επαφή με διαφορετικούς τρόπους σκέψης και ζωής ανθρώπων άλλης φυλής, στη συγκεκριμένη περίπτωση με τη τσιγγάνικη, καθώς επίσης να αποκτήσουν σεβασμό για τους ανθρώπους αυτούς.
- 3.] Να απελευθερωθούν οι μαθητές /τριες μέσω της λογοτεχνικής γλώσσας από τα δεσμά της συμβατικής γλώσσας και να γνωρίσουν την πολυσημία των λέξεων που αναφέρονται στον «άλλο».

III. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Πώς περιγράφονται οι τσιγγάνοι στο κείμενο και γιατί γοητεύονται τα παιδιά από την τσιγγάνικη ζωή;
- Όταν συναντάτε ανθρώπους διαφορετικούς από εσάς, από άλλη φυλή, άλλο πολιτισμό ή άλλη θρησκεία, τι σκέφτεστε γι' αυτούς;
- Μπορείτε να περιγράψετε το χαρακτήρα της Μαριλούς, όπως αυτός φαίνεται από τη συμπεριφορά της στο περιστατικό με το αφηνιασμένο άλογο;
- Για ποιο λόγο πιστεύετε οι μητέρες των παιδιών τα απομάκρυναν από τους τσιγγάνους/ες ; Δικαιολογείτε μια τέτοια συμπεριφορά και γιατί;
- Υποθέστε ότι ως δημοσιογράφοι της σχολικής σας εφημερίδας αναλαμβάνετε ένα θέμα σχετικά με τη ζωή των τσιγγάνων. Αποφασίζετε λοιπόν να ζήσετε μια εβδομάδα σε έναν τσιγγάνικο καταυλισμό.

Τι θα γράφατε στο άρθρο για τον τρόπο ζωής, τις δυσκολίες, τις ομοιότητες και τις διαφορές της τσιγγάνικης φυλής κι εκείνη των μη-τσιγγάνων;

- Γράψτε λίγα πράγματα για το ποια είναι η δική σας αντιμετώπιση στους/ στις τσιγγάνες συμμαθητές/τριες και για ποιο λόγο κρατάτε τη συγκεκριμένη στάση.
- Δίνουμε στα παιδιά ως παράλληλο κείμενο το απόσπασμα «Καρδούλα» Της Σοφίας Ι. Φίλντιση και αφού το προσεγγίσουμε νοηματικά, από τα παιδιά ζητάμε να καταγράψουν σε έναν πίνακα τις ομοιότητες και τις διαφορές που εντοπίζουν στη συμπεριφορά των παιδιών και των μητέρων τους στα δύο κείμενα.
- Γίνετε μικροί ερευνητές, και κάνοντας μια μικρή «διάγνωση», καταγράψτε τους λόγους διαφορετικής συμπεριφοράς που επέδειξαν τα παιδιά των δύο κειμένων (στο «Οι φίλοι μας οι τσιγγάνοι» θετική στάση, στην «Καρδούλα» αρνητική στάση).
- Μετά από αυτή τη σύντομη «διάγνωση» μετατραπείτε σε «γιατρούς» και προτείνετε τρόπους «θεραπείας», προκειμένου να βελτιώσουμε τη στάση μας απέναντι στην τσιγγάνικη φυλή. (Με βάση στοιχεία γεγονότων των δύο κειμένων).
- Γνωρίζουμε ότι οι τσιγγάνοι /νες έχουν θαυμάσια λαϊκή παράδοση και πολύ ωραία παραμύθια και τραγούδια. Το σχολείο σας ενδιαφέρεται να συγκεντρώσει υλικό των τσιγγάνων και αναθέτει σε σας το ρόλο του λαογράφου. Προσπαθήστε λοιπόν να συγκεντρώσετε παραμύθια, διηγήματα, ποιήματα, έθιμα, στοιχεία παραδόσεων, στοιχεία της διαλέκτου που χρησιμοποιούν κ.α. Αφού τα ταξινομήσετε, οργανώστε μια έκθεση υπεύθυνοι της οποίας θα είναι τα τσιγγανόπουλα, τα οποία θα αναλάβουν την ξενάγηση στους υπόλοιπους /ες μαθητές /τριες.
- Προεκτείνοντας την παραπάνω δραστηριότητα μπορείτε να συγκρίνετε το υλικό που θα συγκεντρώσουν τα τσιγγανόπουλα με εκείνο των υπόλοιπων παιδιών και να προσπαθήσετε να εντοπίσετε ομοιότητες και διαφορές, να βρείτε τις καταβολές εθίμων, συνηθειών κτλ. Τα αποτελέσματα αυτής της σύγκρισης

μπορούν να καταγραφούν σε μικρούς καταλόγους, οι οποίοι θα μοιραστούν σε όλα τα παιδιά.

- Επιλέγονται από το δάσκαλο /α της τάξης δύο ομόθεμα λογοτεχνικά κείμενα, ένα ελληνικό κι ένα ξένο. Χωρίζουμε την τάξη σε ομάδες και η κάθε ομάδα αναλαμβάνει να παρουσιάσει το κείμενο που της αντιστοιχεί. Δίνεται ιδιαίτερη σημασία στον ήχο της γλώσσας και σε βασικά σημεία που προβάλλουν τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των «άλλων».
- Παρακινούν τους μαθητές /τριες να προσεγγίσουν τους τσιγγάνους /νες συμμαθητές /τριες τους και να προσπαθήσουν να εντοπίσουν κοινές ή διαφορετικές συνήθειες, που αφορούν μόνο στα παιδιά. Δηλαδή τι παιχνίδια παίζουν, με τι ασχολούνται τον ελεύθερο χρόνο τους, αν δουλεύουν, αν τους αρέσει το σχολείο και το διάβασμα, ποια είναι τα πρότυπά τους, τι θα ήθελαν να γίνουν όταν μεγαλώσουν κ.α. Μάλιστα αυτό για να γίνει πιο προσιτό και ευχάριστο στα παιδιά θα μπορούσε να οργανωθεί ως λεύκωμα που συνηθίζουν τα παιδιά αυτής της ηλικίας να ανταλλάσσουν μεταξύ τους.

Στο τέλος αυτής της δραστηριότητας γράψτε μια έκθεση με τις εντυπώσεις, τα συμπεράσματά σας, την αρχική και τελική σας θέση, καθώς επίσης και τους λόγους για τους οποίους παραμένουν ή αλλάζουν την αρχική τους θέση.

- Παιδιά, μπορείτε να αποδώσετε τη σκηνή της Μαριλούς τη στιγμή που παλεύει με το άλογο, ζωγραφίζοντάς τη;
- Στο παράλληλο κείμενο «Καρδούλα» που σας δόθηκε σε κάποιο σημείο η μητέρα των παιδιών θέλοντας να τους αλλάξει στάση απέναντι στα τσιγγανόπουλα είπε τη φράση «γύφτος δε σημαίνει μασκαράς».

Αν τύχει λοιπόν και βρεθείτε σε μια συντροφιά με ανάλογο θέμα συζήτησης και ρωτούσαν τη γνώμη σας, ποια θα ήταν η δική σας άποψη για τη συγκεκριμένη φράση;

- Τελικά απ' όλα αυτά τα στοιχεία που αναλύσαμε στο συγκεκριμένο κείμενο δεν κατάλαβα κάτι. Μπορείτε να δώσετε κάποιες ιδέες για το τι σημαίνει για τη συγγραφέα ο τίτλος; Ίσως έτσι βοηθήσετε και μένα να καταλήξουμε σε κάποιο συμπέρασμα.
- Είναι γνωστό σε όλους /ες μας ότι όταν απευθυνόμαστε στη συγκεκριμένη φυλή χρησιμοποιούμε τις λέξεις «γύφτος» και «τσιγγάνος». Εσείς σε ποιες περιπτώσεις χρησιμοποιείτε τον όρο «γύφτος» και σε ποιες τον όρο «τσιγγάνος»; Σας μαρτυρούν κάτι για τα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης φυλής οι δύο αυτές ορολογίες;
- «Η Μαρία είναι βλάχα στην καταγωγή και περήφανη στο χαρακτήρα γι' αυτό τη θαυμάζω».
«Μη του δίνεις σημασία... τι περιμένεις από ένα βλάχο!»
Παιδιά, μάλλον θα ξαναχρειαστώ τη βοήθειά σας. Μπερδεύτηκα και πάλι. Τελικά είναι καλό ή υποτιμητικό να είναι κάποιος /α βλάχος /α; Τι λέτε θα με βοηθήσετε να καταλήξουμε κάπου;
- Παιδιά, θυμάστε τον караγκιόζη; Πρέπει να είναι ένας από τους αγαπημένους σας ήρωες, σωστά; Έχει μεγαλώσει εσάς, εμένα όπως γενιές και γενιές παιδιών.
Συμβαίνει όμως πολλές φορές η λέξη «καραγκιόζης» να λέγεται κοροϊδευτικά ή ειρωνικά για κάποιον /α. Θυμώνετε, πληγώνεστε, συμφωνείτε ή σας αφήνει αδιάφορους/ες όταν συμβαίνει αυτό και γιατί;
- Παιδιά, θα θέλατε να παίξουμε ένα παιχνίδι; Εγώ θα σας δώσω μια σειρά εθνικοτήτων κι εσείς θα μου γράφετε τα χαρακτηριστικά της κάθε εθνικότητας. Δεν υπάρχουν λάθη και σωστά. Ο/ Η καθένας/μια θα γράψει τη δική του/της εκδοχή. Στο τέλος θα ελέγξουμε τις απαντήσεις κατά πόσο ίδιες ή διαφορετικές είναι.

Π.χ Έλληνας/ίδα:
ανυπόμονος/η

φιλόξενος ή πρόσχαρος ή

Άγγλος/ίδα:

Γερμανός/ίδα:

Ιταλός/ίδα:

Γάλλος/ίδα:

Μακεδόνας:

Αθηναίος/α:

Κρητικός/ια:

Θεσσαλονικιά:

«ΕΦΤΑ ΙΣΤΟΡΙΟΥΛΕΣ ΓΙΟΡΤΙΝΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΞΕΝΕΣ»

I. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα του διηγήματος «ο Μουτζούρης, η Βροχούλα και το χριστουγεννιάτικο όνειρο»¹ του Χρήστου Μπουλώτη εξιστορούνται οι παράλληλες ζωές μιας γάτας κι ενός σκύλου, που ζουν σε δύο τελείως διαφορετικές πολιτείες.

Ειδικότερα, από τη μία το απόσπασμα αναφέρεται στις δύσκολες στιγμές που περνάει μια άσπρη γατούλα, η Βροχούλα, μια παγερή χριστουγεννιάτικη νύχτα. Από την άλλη καταγράφονται οι επίσης δύσκολες στιγμές ενός μαύρου σκύλου, του Μουτζούρη, που κι αυτός όπως και η Βροχούλα, υποφέρει από το κρύο και την πείνα. Κι ενώ λοιπόν τα δύο μικρά ζωάκια υποφέρουν από τις ίδιες αιτίες στις δύο άκρες του πλανήτη, ένα χριστουγεννιάτικο όνειρο ξεγλίστρησε από το γιορτινό ουρανό και τύλιξε την ίδια ακριβώς στιγμή, με τις ίδιες γλυκές σκέψεις τις δύο απροστάτευτες ψυχές. Το μικρό χριστουγεννιάτικο όνειρο, λοιπόν, έγινε η αφορμή να συναντηθούν η Βροχούλα και ο Μουτζούρης, καθώς και να νιώσει ο ένας την άλλη και το αντίθετο. Τελικά αγαπήθηκαν τόσο πολύ, που συναντήθηκαν μετά από πολλά βάσανα, αγρυπνίες και πολλούς κινδύνους.

II. ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

1] Να γνωρίσουν οι μαθητές /τριες το νοηματικό περιεχόμενο του αποσπάσματος.

2] Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές /τριες ότι οι άνθρωποι, παρά τις «επιφανειακές» διαφορές που μπορεί να τους χωρίζουν, (όπως χρώμα, φυλή, θρησκεία, τρόπος ζωής, απόσταση κ.α), μπορούν να συναντηθούν, να επικοινωνήσουν και να γίνουν ένα προσπερνώντας όλα τα εμπόδια.

Ακόμη, να καταλάβουν τα παιδιά ότι τα κοινά προβλήματα, οι ίδιες αγωνίες και οι φόβοι είναι μονοπάτια που ενώνουν τις ψυχές των ανθρώπων.

Τέλος, το όνειρο και η ελπίδα δεν ξεχωρίζουν τους ανθρώπους σε μαύρους και λευκούς, δυνατούς και αδύνατους, αλλά κατοικούν αδιάκριτα στις καρδιές των ανθρώπων.

3] Να μελετήσουν και να εργαστούν τα παιδιά πάνω στην τεχνική της προσωποποίησης- μεταφοράς και της σημασίας της.

III. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Ο Μουτζούρης και η Βροχούλα διαθέτουν γνωρίσματα που θυμίζουν ανθρώπινους χαρακτήρες. Ποια είναι αυτά;
- Παρατηρούμε ότι ο Μουτζούρης και η Βροχούλα έχουν τελείως διαφορετικά χαρακτηριστικά, καθώς μένουν στις δύο άκρες της γης. Παρόλα αυτά, μπορείτε να εντοπίσετε κάποια κοινά σημεία μεταξύ τους;
- Τι λέτε, η διαφορετική γλώσσα, η θρησκεία και το χρώμα είναι λόγοι που μπορούν να εμποδίσουν δύο ανθρώπους να γνωριστούν και να ζήσουν μαζί;
- Παιδιά, τι θα λέγατε αν κλέβατε κάτι από το συγγραφικό ταλέντο του Χρήστου Μπουλώτη και φτιάχνατε και εσείς τη δική σας ιστοριούλα με θέμα τη φανταστική συνάντηση ενός Αφρικανού κι ενός Ευρωπαίου; Μπορείτε, για να βοηθηθείτε, να δανειστείτε στοιχεία και από το απόσπασμα μας γράφοντας για την αφορμή της συνάντησης, κάνοντας, όμως και περιγραφή αυτών των προσώπων, όσον αφορά τόσο τα εξωτερικά όσο και τα εξωτερικά χαρακτηριστικά τους.
- Υποθέστε ότι σε μια γειτονική μας χώρα γίνεται ένας σεισμός ή υπάρχουν τρομερές ελλείψεις λόγω ενός πολέμου, πχ στην Τουρκία, και η συγκεκριμένη χώρα ζητά τη βοήθειά μας.
Ανεξάρτητα από τη στάση που η χώρα μας κρατήσει, εσείς τα παιδιά σαν μια αυτόνομη δύναμη τι θα κάνατε; Τι πρωτοβουλίες θα παίρνατε και σε τι ενέργειες θα προχωρούσατε; Ποιο θα ήταν το

μήνυμα συμπαράστασης- αν συμπαραστεκόσασταν- στα παιδιά της Τουρκίας που αυτή τη στιγμή υποφέρουν.

- Και βέβαια τα παραδείγματα από τη σημερινή εποχή δε σταματούν εδώ. Εκατομμύρια παιδιά σε χώρες του Τρίτου κόσμου πεθαίνουν από πείνα και αρρώστιες, Φανταστείτε, λοιπόν, ότι έχετε για μια νύχτα ένα μαγικό ραβδάκι με το οποίο μπορείτε να κάνετε πράγματα θεωρούμενα ακατόρθωτα.

Πώς θα χρησιμοποιούσατε το ραβδάκι; Τι θα θέλατε να αλλάξετε στον κόσμο και πώς θα βοηθούσατε- αν βοηθούσατε- τα παιδιά που υποφέρουν, έστω κι αν γνωρίζετε ότι βρίσκονται τόσο μακριά σας και εξωτερικά διαφέρουν από εσάς;

- Αν πιστεύετε ότι όλα τα παιδιά του κόσμου έχουν δικαίωμα στο όνειρο και την ελπίδα για μια καλύτερη ζωή, τι θα γράφατε σε μια επιστολή σας στον πρωθυπουργό της χώρας σας; (ή σε όσους εξουσιάζουν τον κόσμο μας;)
- Ο συγγραφέας δεν αναφέρεται στις δυσκολίες που σίγουρα θα συναντούσαν οι δυο ήρωες μας, ώσπου να ανταμώσουν. Μπορείτε να κάνετε έναν κατάλογο με τις δυσκολίες καθώς επίσης και τις συμβουλές σας ώστε να τις προσπεράσουν;
- Δίνουμε στα παιδιά ως παράλληλο κείμενο το απόσπασμα «Το Χαμογελαστό Συννεφάκι» της Μάρως Λοϊζου και αφού το προσεγγίσουμε νοηματικά ασχολούμαστε με τις παρακάτω δραστηριότητες:
- Ποιες απαντήσεις θα μπορούσατε να δώσετε στα «Γιατί» των χαμόγελων; Πιστεύετε ότι είναι ίδιες με εκείνες των «Γιατί» του Μουτζούρη και της Βλαχούλας;
- Τα δυο χαμόγελα ενωμένα σε ένα «μεγάλο» Χαμόγελο, συνεχίζουν το ταξίδι τους μακριά από τον Ουρανό της Κύπρου. Τι βλέπουν, τι ακούν, τι αισθάνονται;

Γράψτε κι εσείς τις δικές σας παραμυθένιες ιστορίες.

- Βλέπουμε και τα δύο κείμενα κλείνουν με ελπιδοφόρα μηνύματα που στηρίζονται και στις δύο περιπτώσεις στον Ουρανό. Τι σημαίνει για σας ο Ουρανός;
- Ο συγγραφέας μας πληροφορεί στον πρόλογο του βιβλίου που περιλαμβάνει την ιστορία της Βροχούλας και του Μουτζούρη ότι όλες οι ιστορίες που περιέχονται στο βιβλίο της εμπνεύστηκε κοιτάζοντας παλιές κάρτες.
Γράψτε κι εσείς μια ιστορία, κοιτάζοντας μια χριστουγεννιάτικη κάρτα ή άλλη κάρτα της αρεσκείας σας.
- Αν υπάρχουν μαθητές/τριες που επιμένουν να βλέπουν τους συμμαθητές/τριες τους, λόγω διαφορετικότητας στη γλώσσα την καταγωγή, τη θρησκεία, το χρώμα κ.α κατώτερους, τότε τους ζητάμε να κάνουν το εξής:
  - Ως δημοσιογράφοι αναλαμβάνετε να πάρετε συνέντευξη από παιδιά τσιγγάνικης καταγωγής για παράδειγμα, σχετικά με τις συνήθειές τους, τα ενδιαφέροντά τους, αλλά και για πράγματα που ίσως να φαίνονται αυτονόητα, αλλά τα βοηθούν να κατανοήσουν ότι στην πραγματικότητα δε διαφέρουν σε τίποτα. Όπως για τα συναισθήματά τους όταν πεινούν ή διψούν, όταν κρυώνουν, όταν πονάνε, όταν είναι μόνα τους κ.α.
- Τι θα λέγατε αν δείχνατε τις ικανότητές σας στη ζωγραφική; Ζωγραφίστε, λοιπόν, ή τη σκηνή όταν ο Μουτζούρης και η Βλαχούλα συναντώνται ή τη σκηνή όπου τα δύο χαμόγελα ενώνονται στον ουρανό και στήνουν χορό.
Καλλιεργείστε λίγο τη φαντασία σας και το αποτέλεσμα θα σας δικαιώσει...
- Ανακαλύψτε το μικρό συγγραφέα που βρίσκετε μέσα σας φτιάχνοντας μια δικιά σας ιστορία ανάλογη με αυτή του Μουτζούρη και της Βροχούλας, προσωποποιώντας ζώα, φυτά ή ακόμα δίνοντας ζωή σε άψυχα αντικείμενα.

- Φανταστείτε ότι ξυπνάτε ένα πρωινό και έξω από τις πόρτες σας διαμαρτύρονται έντονα με πανό και συνθήματα, ποιοι νομίζετε; Τα ζώα και τα φυτά του δάσους !!! Τα αιτήματά τους; Η αδιαφορία και η σκληρότητα με την οποία τους αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι.
- Μπορείτε να φανταστείτε το σενάριο των παρασκηνίων, καταγράφοντας τις σκέψεις τους, τις κινήσεις, τις ενέργειες, τα συμβούλια και τις συναντήσεις μεταξύ τους; (πάντα με τη βοήθεια της προσωποποίησης και της μεταφοράς).

« Τα δέντρα διαλέγουν Βασιλιά»*.

Τι σας λέει η παραπάνω φράση, σας παραξενεύει, σκέφτεστε αν είναι δυνατό να συμβαίνει κάτι τέτοιο; Θέλετε να μάθετε την αλήθεια;

Το μόνο που μπορώ να σας πω είναι ότι στη λογοτεχνία συμβαίνουν τα πιο τρελά και τα πιο περίεργα που μπορεί να βάλει ο νους σας: Από τον ήλιο και το φεγγάρι να δουλεύουν ως ρόδες στο ποδήλατό σας μέχρι τα χελιδόνια να μεταφέρουν το μήνυμα της άνοιξης, κολυμπώντας παρέα με δελφίνια σε βαθιές γαλάζιες θάλασσες.

Μη έχοντας, λοιπόν, περιορισμούς και όρια πλάστε μια ιστορία που να εκπληρώνει τον παραπάνω τίτλο, βάζοντας το προσωπικό σας στίγμα.

- Κάποτε η ποιήτρια Κική Δημουλά είχε πει πως αν σταματήσουν οι πόλεμοι, οι αδίσταχτες αιματοχυσίες, η θανατηφόρα πείνα των φυλών ολόκληρων, αν στη θέση του φεγγαριού και των ονειροπόλων αστεριών δε ξεφυτρώσουν πολυκατοικίες, καφετέριες και μοντέρνα κοιμητήρια, τότε ίσως ο αυριανός κόσμος γίνει καλύτερος...!

*Σφαέλλου, Κ, «Τα δέντρα διαλέγουν βασιλιά», Εκδόσεις Άγκυρα

Μπορείτε να δώσετε τις δικές σας εκδοχές για την καλύτερευση του κόσμου μπλέκοντας ποιητικές μεταφορικές φράσεις που σας εκφράζουν;

- Η ποιήτρια Κική Δημουλά* προτείνει στα παιδιά και τους νέους, κάθε βράδυ πριν κοιμηθούν να πίνουν ένα μεγάλο ηρεμιστικό όνειρο που θα καθοδηγεί το μέλλον τους.

Εσείς προτείνοντας στα παιδιά όλου του κόσμου μια συνταγή τι υλικά θα ανακατεύατε και σε τι δόσεις, ώστε να φτάσετε ως άνθρωποι στο καλύτερο δυνατό σημείο;

*Δημουλά Κική, Κατάλογος αρ. 20 Στιγμή, Νοέμβριος 1996

«ΟΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΕΝΟΣ ΧΑΜΟΓΕΛΟΥ»

Το απόσπασμα «Χαμογελαστό Συννεφάκι» έχει πολλά κοινά σημεία με το προηγούμενο που αναλύσαμε. Αναφέρεται σε δύο χαμόγελα, τα οποία επισκέπτονται δύο οικογένειες της Κύπρου: Μια Ελληνική και μια Τουρκική. Κατά τη διάρκεια των επισκέψεών τους στα δύο σπιτικά διαπιστώνουν ότι και οι δύο οικογένειες ακολουθούν ακριβώς τον ίδιο τρόπο ζωής, έχουν τους ίδιους προβληματισμούς, τις ίδιες αγωνίες, μόνη τους διαφορά είναι οι ονομασίες στα πρόσωπα, τα φαγητά, τις συνήθειες ή η ονομασία του Θεού.

Όταν τα δύο χαμόγελα αποχαιρέτησαν τις δύο οικογένειες, κοιτάχθηκαν χαμογέλασαν, ενώθηκαν και έστησαν τρελό χορό. Έτσι, οι άνθρωποι κάτω στη γη δεν μπορούσαν να διακρίνουν ποιο είναι το τουρκικό και ποιο το ελληνικό χαμόγελο.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ

«ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ»

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

I. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ξενιτιά αποτέλεσε μάστιγα του λαού μας. Οι λόγοι που για πολλές δεκαετίες ανάγκαζαν τους Έλληνες και κυρίως τα νέα παιδιά να εγκαταλείπουν για πολλά χρόνια, και όχι λίγες φορές παντοτινά την πατρική τους γη ήταν άλλοτε εργασιακοί, άλλοτε ο σκληρός κατακτητής και άλλοτε οι ανάγκες της ζωής. Ο λαός νοιώθοντας πίκρα για όλα αυτά, εξωτερίκευε τα συναισθήματά του μέσα από τραγούδια ειδικά πλασμένα για την ξενιτιά, γεμάτα πόνο αλλά και κρυφή ελπίδα και αξιοπρέπεια. Τα τραγούδια αυτά έχουν την αίσθηση ότι συνοδεύονται από βουβό κλάμα.

Το συγκεκριμένο δημοτικό τραγούδι αναφέρεται στον άνθρωπο στο «δικό» μας άνθρωπο, ο οποίος για κάποιους λόγους βρέθηκε στην ξενιτιά και έτσι θεωρείται «ξένος» για τους άλλους. Παρακαλάει, λοιπόν, ο ξένος την ξενιτιά να μην του δώσει αρρώστια και αυτό γιατί πιστεύει πως όσο είναι γερός και δυνατός όλοι / ες εκεί στην ξενιτιά τον αγαπούν και τον σέβονται, όταν όμως αρρωστήσει και πέσει στο κρεβάτι όλοι αδιαφορούν και δεν βρίσκεται κάποιος /α να του συμπαρασταθεί. Κάπως έτσι μας εξηγεί άλλωστε την άποψή του ότι η αρρώστια θέλει «μανούλας γόνατα, θελ' αδελφής αγκάλες, θέλει πρώτες ξαδέρφισες να κάθονται κοντά σου». (σελ. 56)

II. ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

1) Να προσεγγίσουν οι μαθητές / τριες νοηματικά το περιεχόμενο του δημοτικού τραγουδιού.

2) Να μάθουν τα παιδιά να σέβονται τη διαφορετικότητα του «άλλου», να βρεθούν τα ίδια στη θέση του ως ξένου στην ξενιτιά, γνωρίζοντας τα συναισθήματα, τις σκέψεις, τα όνειρα, τις επιθυμίες, την αντιμετώπισή του κ.α.

3) Να γνωρίσουν οι μαθητές / τριες εκφραστικούς τρόπους του δημοτικού τραγουδιού και να κατανοήσουν τη σημασία τους μέσα σ' αυτό, όπως η εικόνα, η υπερβολή, ο διάλογος.

ΙΙΙ. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Πως νιώθει ο ξένος του δημοτικού τραγουδιού και γιατί;
- Ποιες διαφορές βρίσκετε ανάμεσα στην ξενιτιά που περιγράφεται στο τραγούδι και τη σημερινή;
- Ποια είναι η επιθυμία του ξενιτεμένου; Τη δικαιολογείτε;
Δίδεται στους μαθητές / τριες το ποίημα «Ο γυρισμός του ξενιτεμένου» του Γ. Σεφέρη.
- Είστε δημοσιογράφοι σε μια εφημερίδα και σας ζητούν στο επόμενο άρθρο σας να ασχοληθείτε με το θέμα της ξενιτιάς. Τι θα γράφατε λοιπόν για τη σημερινή αντιμετώπιση των μεταναστών, κρίνοντας και από την προσωπική σας στάση;
- Υποθέστε ότι συμμετέχοντας σε ένα πρόγραμμα ανταλλαγής μαθητών / τριων δυο χωρών, βρίσκεστε σε μια ξένη χώρα για ένα σύντομο χρονικό διάστημα. Μπορείτε να φανταστείτε τα συναισθήματά σας, τις επιθυμίες, τις δυσκολίες που ενδεχομένως αντιμετωπίσετε, τις σκέψεις, τις εντυπώσεις σας, καθώς επίσης και ποιο πρόσωπο θα σας λήψη περισσότερο ή ποιο αντικείμενο θα θέλατε να πάρετε μαζί σας;
- Είδαμε στο δημοτικό τραγούδι ότι η μεγαλύτερη φοβία του ξενιτεμένου είναι η αρρώστια. Η δική σας φοβία ή ανασφάλεια όταν βρίσκεστε σε ένα ξένο τόπο ποια είναι και γιατί;
- Φανταστείτε ότι μετά από χρόνια στο εξωτερικό, επιστρέφετε στην πατρίδα. Θα μπορούσατε να συνηθίσετε σε ένα άλλο τρόπο ζωής και σκέψης που έχετε καιρό να ζήσετε;
- Φανταστείτε τον εαυτό σας, από τη μια, ως οικονομικό μετανάστη και, από την άλλη, ως μετανάστη που αναγκάζεται να αλλάξει μέρος διαμονής γιατί ο πατέρα σας σκοπεύει να κάνει μετεκπαίδευση σε κάποιον τομέα. Πιστεύετε ότι η αντιμετώπιση

σας και στις δυο περιπτώσεις είναι η ίδια; Αν όχι σε ποια από τις δυο περιπτώσεις νομίζετε ότι θα υποστείτε την αρνητική ή θετική αντιμετώπιση και για ποιο λόγο;

- Εικόνα: Στους δυο πρώτους στίχους η ξενιτιά προσωποποιείται και φαίνεται να ξεγελάει τον ξενιτεμένο. Μπορείτε να ζωγραφίσετε αυτήν την εικόνα; Πως φαντάζεστε την ξενιτιά ως πρόσωπο, τι φοράει, πώς δελεάζει τον ξενιτεμένο; κ.α.
- Εικόνα: Στο παράλληλο ποίημα «Ο γυρισμός του ξενιτεμένου» που σας δόθηκε διαφαίνονται μέσα από εικόνες δυο πραγματικότητες. Η αντικειμενικά ωραιοποιημένη πραγματικότητα του ξενιτεμένου και η αντικειμενική με τις αληθινές διαστάσεις του φίλου του. Μπορείτε να περιγράψετε τις δυο πραγματικότητες, προσδίδοντας τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά; Αν σας ζητούσαν να τις αποδώσετε σε πίνακες ζωγραφικής με τι χρώματα θα «κάνατε» τις δυο πραγματικότητες εκφράζοντας έτσι τα αντίστοιχα συναισθήματα και καταστάσεις;
- Διάλογος: Στο ποίημα «Ο γυρισμός του ξενιτεμένου» η αντιπαράθεση των δυο πραγματικοτήτων επιτυγχάνεται και μέσα από την τεχνική του διαλόγου. Μπορείτε να μετατρέψετε τη διαλογική μορφή αυτού του ποιήματος σε μονόλογο; Τι παρατηρείτε, εξακολουθεί να είναι το ίδιο ενδιαφέρον; Τα μηνύματα περνάνε το ίδιο εύκολα;
- Διάλογος: Τι θα λέγατε αν δραματοποιούσατε το ποίημα «Ο γυρισμός του ξενιτεμένου» αναπαριστώντας το διάλογο που έκαναν οι δυο φίλοι, σα να είστε εσείς στη θέση τους;
- Διάλογος: Το δημοτικό τραγούδι «Της ξενιτιάς» δεν είναι γραμμένο σε διαλογική μορφή. Είναι κατά κάποιο τρόπο ένας μονόλογος του ξενιτεμένου. Αυτό όμως δεν μας εμποδίζει να μετατραπούμε για λίγο σε μικρούς / ες ποιητές / ποιήτριες να το κάνουμε εμείς να πάρει διαλογική μορφή. Φανταζόμαστε ένα πρόσωπο με το οποίο συζητάμε. Για να σας βοηθήσω μπορείτε να βάλετε τον ξενιτεμένο να συζητά με την προσωποποιημένη

ξενιτιά, η οποία προσπαθεί να τον ξεγελάσει. Τι του λέει, πως τον δελεάζει, τι της απαντάει ο ξενιτεμένος, παρασύρεται, πείθεται, κ.α.

- υπερβολή: Στους τρεις τελευταίους στίχους διαφαίνονται στοιχεία υπερβολής, προκειμένου να δοθούν έμφαση σε κάποια νοήματα.

Εσείς μπορείτε να φτιάξετε δικούς σας στίχους με δόσεις υπερβολής, έχοντας στο μυαλό σας αυτό που θα θέλατε να τονίσετε;

- υπερβολή: Σας είναι εύκολο να αναγνωρίσετε τις υπερβολές στις παρακάτω φράσεις;

- Ποτάμι το αίμα χύθηκε στον τόπο της μάχης.
- «Σαν δυο βουνά ειν' οι πλάτες του, σαν κάστρο η κεφαλή του».
- Ένα θεόρατο πλατάνι υψώνεται πάνω από την πηγή'
- Μιλούσε κι αντιλαλούσαν γύρω του τα βουνά.
- Σείστηκε η πόλη από τις φωνές του πλήθους.
- Χίλιοι, μύριοι καλόγεροι σε ένα ράσο τυλιγμένοι.
- Σημαίνει τι η Αγία Σοφία το Μέγα Μοναστήρι, με τετρακόσια σήμαντρα κι εξήντα δυο καμπάνες.

- υπερβολή: Μπορείτε να σκεφτείτε υπερβολές που χρησιμοποιείτε στον καθημερινό σας λόγο;

π.χ. Στο 'χω πει χίλιες φορές.

Θα σε πιάσω και θα σε κάνω χίλια κομμάτια.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ΤΟΥ ΤΑΚΙΚΟ

«ΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ΤΟΥ ΤΑΚΙΚΟ»

Το απόσπασμα «Τα Χριστούγεννα του Τακικό» αναφέρεται, όπως καταλαβαίνουμε και από τον τίτλο της γενικής ενότητας στο θρησκευτικό ρατσισμό. Στην προκατάληψη δηλαδή με την οποία αντιμετωπίζουμε ανθρώπους που ασπάζονται διαφορετική από τη δικιά μας θρησκεία.

Αναφέρεται, λοιπόν, το συγκεκριμένο απόσπασμα σε ένα κινεζάκι, ένα μικρό αγόρι με χρυσαφένιο δέρμα και σχιστά ολόμαυρα μάτια που μαζί με τους γονείς θα ταξίδευε στην Ευρώπη, σε κάποιο φιλικό τους ζευγάρι για να γιορτάσουν τη γέννηση του Χριστού.

Φτάνοντας ο Τακικό στο φιλικό σπίτι γνωρίστηκε με τους οικοδεσπότες, μα κανείς από αυτούς δεν λεγόταν Χριστός. Περνούσαν οι μέρες μα πουθενά δεν εμφανιζόταν ο περιβόητος Χριστός κι όσο περνούσε ο καιρός η περιέργειά του άναβε. Όπως καταλαβαίνουμε, ο μικρός Τακικό δεν γνώριζε ότι ο μικρός Χριστούλης είναι Θεός. Κάποια στιγμή δεν κρατήθηκε και ρώτησε που είναι τέλος πάντων αυτός ο κύριος Χριστός. Όταν έμαθε ο Τακικό πως ο Χριστός είναι Θεός, σάστισε από τη μεγάλη έκπληξη. Πολύ περισσότερο όταν είδε στη φωτογραφία τον Χριστό και τον συνέκρινε με το δικό του Θεό. Πως είναι δυνατό, σκέφτηκε να είναι Θεός, αφού είναι μωρό και όχι δράκος, ενώ δεν είχε ούτε ουρά ούτε μεγάλα ρουθούνια.

Μετά από λίγο, και ενώ είχε κλειστεί στο δωμάτιό του συγχυσμένος για όσα έμαθε, συνέβη κάτι παράξενο. Ένα γατάκι έξω από το παράθυρο του δωματίου του έκλαψε και ο Τακικό το περιμάζεψε, παίρνοντας το δίπλα του. Προσέχοντας, λοιπόν τα μάτια του γατιού, πρόσεξε ότι ήταν σχιστά όπως και τα μάτια του δράκου, ήταν όμως και γλυκά όπως γλυκά είναι και τα μάτια του Χριστού. Τελικά, κλείνοντας τα μάτια του ο μικρός Τακικό ονειρεύτηκε ένα Χριστό με χρυσαφένιο δέρμα και σχιστά μάτια και ένα δράκο να ζεσταίνει με την ανάσα του ένα ξεπαγιασμένο γατί.

ΜΕΡΟΣ Δ΄

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ

1. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΩΝ ΠΟΥ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΑΝ ΟΙ ΔΙΓΛΩΣΣΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ/ ΤΡΙΕΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΕΠΑΦΕΣ ΜΑΖΙ ΤΟΥΣ.

Προκειμένου να εφαρμοστούν οι δραστηριότητες του θεωρητικού μέρους και να εξαχθούν συμπεράσματα για την αντιμετώπιση των «άλλων» από τους μαθητές/ τριες της κυρίαρχης ομάδας πραγματοποιήθηκαν διδασκαλίες στο 2^ο 12/θέσιο δημοτικό σχολείο Νέας Ιωνίας. Προηγήθηκαν των διδασκαλιών κάποιες παρακολουθήσεις μαθημάτων και επαφές τόσο με τα ίδια τα παιδιά όσο και τους δασκάλους των τμημάτων και με το διευθυντή του σχολείου ώστε να υπάρξει μια πρώτη εικόνα για την κατάσταση που επικρατούσε σχετικά με τις σχέσεις των παιδιών της κυρίαρχης ομάδας με τους «άλλους», τις απόψεις τους, καθώς επίσης και την προσαρμογή και επίδοση των «άλλων» στο σχολικό περιβάλλον και τα μαθήματα. Οι τάξεις στις οποίες εργάστηκα ήταν οι Ε1, Ε2, Στ1, Στ2.

Αρχικά θα μελετήσουμε τα στοιχεία των ερωτηματολογίων που δόθηκαν πριν τις διδασκαλίες στους δίγλωσσους/ ες μαθητές/ τριες. Ξεκινώντας από της Ε' τάξη του δημοτικού, στο Ε1 σε ένα σύνολο μαθητών/ τριών φοιτούν μια μαθήτρια αλβανικής καταγωγής, η Όλγα, μια μαθήτρια ρουμανικής καταγωγής, η Ντιάνα, και ένας μαθητής αλβανικής καταγωγής, ο Χρήστος.

Η Όλγα γεννήθηκε και μεγάλωσε στο Βόλο. Όλα τα χρόνια φοίτησής της είναι σε Ελληνικά σχολεία, είναι Χριστιανή ορθόδοξη, δε γνωρίζει καθόλου την αλβανική γλώσσα, μιλά, διαβάζει, γράφει πολύ καλά τα ελληνικά και στην οικογένειά της μιλούν ελληνικά, σύμφωνα με τις απαντήσεις της στο ερωτηματολόγιο που της δόθηκε.

Η Ντιάνα γεννήθηκε τη χρονιά του 1992 στη Ρουμανία. Ζει εδώ και έξι χρόνια στην Ελλάδα, τα τελευταία πέντε χρόνια φοιτά σε

σχολεία του Βόλου(νηπιαγωγείο μόνο πήγε στη Ρουμανία), είναι Χριστιανή ορθόδοξη και σύμφωνα πάντα με τα στοιχεία που μας έδωσε η ίδια μιλάει, γράφει, διαβάζει πολύ καλά ελληνικά, αρκετά καλά ρουμάνικα. Στο σπίτι συνεννοούνται και με τις δύο γλώσσες, ειδικότερα ο πατέρας της μιλάει ελληνικά, ενώ η μητέρα της περισσότερο ρουμανικά. Γενικότερα χρησιμοποιεί καλύτερα την ελληνική γλώσσα.

Ο Χρήστος ή Λορέτζο, όπως τον αποκαλούν στο σπίτι γεννήθηκε στην Αλβανία. Φοιτά στο Βόλο, είναι Χριστιανός ορθόδοξος και σύμφωνα με τα λεγόμενά του μιλά πολύ καλά ελληνικά, γράφει και διαβάζει ελληνικά αρκετά καλά. Μιλάει και αλβανικά, στο σπίτι όμως κατά κύριο λόγο χρησιμοποιούν της ελληνική, την οποία νιώθει ότι γνωρίζει καλύτερα.

Συνεχίζοντας με το Ε2 έχουμε μαθητές/ τριες από τους οποίους η Σοφία και η Έγκλα είναι αλβανικής καταγωγής ενώ ο Ραφαήλ τσιγγάνικης.

Η Σοφία, η οποία στο σπίτι της αποκαλείται Άντα γεννήθηκε το 1990 στην Αλβανία και εδώ και πέντε χρόνια που ζει στην Ελλάδα φοιτά σε ελληνικά σχολεία του Βόλου (3χρόνια φοίτησε σε σχολεία της Αλβανίας). Είναι Χριστιανή ορθόδοξη και πιστεύει ότι μιλάει, γράφει και διαβάζει καλά τόσο την αλβανική όσο και την ελληνική γλώσσα. Πάντως ενώ στην οικογένειά της, κυρίως με τους γονείς της, μιλούν στα αλβανικά, προτιμά να σκέπτεται τόσο στο σχολείο όσο και στο σπίτι στα ελληνικά. Με την αδερφή της συνεννοείται στην ελληνική γλώσσα.

Η Έγκλα γεννήθηκε το 1992 στην Αλβανία και ήρθε στην Ελλάδα το 1996. φοιτά σε σχολεία της Ελλάδας εδώ και επτά χρόνια. Είναι Χριστιανή ορθόδοξη και κατά τη γνώμη της μιλά, γράφει και διαβάζει από αρκετά έως πολύ καλά την ελληνική γλώσσα, αντίθετα διαβάζει και γράφει αλβανικά λίγο, ενώ τα μιλά αρκετά καλά. Στο σπίτι συνεννοείται με τον αδερφό της, όπως και με

τον πατέρα της στα ελληνικά. Στα ελληνικά κυρίως, αλλά και στα αλβανικά μιλάει με τη μητέρα της.

Ο Ραφαήλ γεννήθηκε το 1993 στο Βόλο και όλα τα χρόνια φοιτά σε σχολεία του Βόλου. Είναι Χριστιανός ορθόδοξος και η γλώσσα του είναι και τα τσιγγάνικα και τα ελληνικά. Στην οικογένειά του μιλούν ελληνικά, σκέπτεται τόσο στο σχολείο όσο και στο σπίτι στα ελληνικά και όπως λέει νομίζει ότι χρησιμοποιεί καλύτερα τα ελληνικά.

Στο Στ1 ανάμεσα στους 22 μαθητές και μαθήτριες ένας μόνο μαθητής ο Μάριος είναι αλβανικής καταγωγής. Ο Μάριος λοιπόν γεννήθηκε το 1992 στο Βόλο, φοιτά όλα τα χρόνια σε ελληνικά σχολεία και είναι Χριστιανός ορθόδοξος. Πιστεύει ότι μιλάει, διαβάζει και γράφει ελληνικά πολύ καλά όπως πολύ καλά μιλάει και τα αλβανικά, τα διαβάζει όμως αρκετά καλά και τα γράφει λίγο. Με τον πατέρα του και την αδερφή του μιλούν στην ελληνική γλώσσα, ενώ με τη μητέρα του μιλάει και στα ελληνικά και στα αλβανικά. Σκέπτεται στα ελληνικά είτε βρίσκεται στο σχολείο είτε βρίσκεται στο σπίτι, ενώ νιώθει ότι χρησιμοποιεί καλύτερα την ελληνική γλώσσα.

Το Στ2 έχει 22 μαθητές και μαθήτριες εκ των οποίων η Ερβίνα είναι αλβανικής καταγωγής και η Πελαγία τσιγγάνικης καταγωγής. Να σημειωθεί ότι η Πελαγία με την έναρξη των μαθημάτων από τις διακοπές του Πάσχα δεν ξαναπαρακολούθησε τα μαθήματα του σχολείου. Πληροφορίες για εκείνη έχουμε μόνο από τον διευθυντή του σχολείου και τους συμμαθητές/τριες της.

Ειδικότερα, η Ερβίνα γεννήθηκε το 1991 στην Αλβανία και ζει στην Ελλάδα, όπου και φοιτά σε ελληνικά σχολεία τα τελευταία πέντε χρόνια. Μια χρονιά φοίτησε σε σχολείο της Αλβανίας. Είναι Χριστιανή ορθόδοξη και στο σπίτι οι γονείς της της μιλούν αλβανικά ενώ με τα αδέρφια της μιλά στα ελληνικά. Πιστεύει ότι μιλάει και γράφει την ελληνική γλώσσα αρκετά καλά, τη διαβάζει λίγο. Αντίθετα, ότι μιλάει άσχημα την αλβανική γλώσσα, ενώ δεν τη

διαβάζει και δεν τη γράφει καθόλου. Νομίζει ότι χρησιμοποιεί καλύτερα την ελληνική γλώσσα.

Παρατηρούμε, λοιπόν, από τα παραπάνω ότι όλοι/ες οι μαθητές/τριες είναι Χριστιανοί/ες ακόμα κι αν έχουν γεννηθεί στο εξωτερικό. Τα πρώτα χρόνια της ζωής τους ήρθαν στην Ελλάδα, παρακολουθούν όλα τα χρόνια φοίτησής τους μαθήματα σε ελληνικά σχολεία. Επίσης δεν αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα με την ελληνική γλώσσα, προτιμούν και αισθάνονται ότι τη μιλούν καλύτερα από την πρώτη τους γλώσσα είτε αυτή είναι η αλβανική είτε η ρουμανική είτε η τσιγγάνικη. Ακόμη στην οικογένειά τους επικοινωνούν με την ελληνική γλώσσα, αν και δε ξεχνούν να χρησιμοποιούν και την πρώτη τους γλώσσα, όπως παρατηρούμε από τα ερωτηματολόγια κυρίως οι μητέρες των παιδιών είναι εκείνες που μιλούν και στις δύο γλώσσες τα παιδιά. Είναι εμφανές πάντως ότι τα παιδιά όπως η Όλγα της Ε1 και ο Μάριος της Στ2 που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στην Ελλάδα μιλούν, γράφουν, διαβάζουν πολύ καλά τα ελληνικά ενώ την αλβανική γλώσσα είτε δεν τη γνωρίζουν καθόλου είτε τη μιλούν ελάχιστα, σύμφωνα πάντα και με όσα έχουν δηλώσει τα ίδια τα παιδιά.

Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι παιδιά που γεννήθηκαν στο εξωτερικό και έζησαν τα πρώτα χρόνια της ζωής τους εκεί ότι δε γνωρίζουν καλά τα ελληνικά, αφού φοιτούν κανονικά όλα τα χρόνια σε ελληνικά σχολεία. Απλώς έχουν και κάποιες γνώσεις από ελάχιστες ως αρκετές της πρώτης τους γλώσσας.

Παρατηρούμε ακόμη ότι τα παιδιά που γεννήθηκαν στην Ελλάδα, όπως η Όλγα Ε1, ο Ραφαήλ Ε2 και ο Μάριος Στ1 έχουν ένα όνομα με οποίο τους αποκαλούν είτε στο σχολείο είτε στο σπίτι.

Αντίθετα, ο Χρήστος, η Σοφία και η Έλενα που γεννήθηκαν στην Αλβανία οι δύο πρώτοι, στη Ρουμανία η Τρίτη, αποκαλούνται και με άλλα ονόματα, Λορέτζο, Άντα και Ντιάνα αντίστοιχα. Αυτό βέβαια δε σημαίνει κάτι, καθώς υπάρχουν άλλα δύο παιδιά η Έγκλα

από την Ε1 και η Ερβίνα από τη ΣΤ2 που γεννήθηκαν στην Αλβανία και δεν αποκαλούνται με δεύτερο όνομα.

Φυσικά όλα τα παραπάνω στοιχεία δε θα είχαν καμιά αξία αν δεν συνδυάζονταν με πληροφορίες που προήλθαν από το διευθυντή και τους δασκάλους των τμημάτων και κυρίως από την παρακολούθηση των σχέσεων των παιδιών στις ώρες των μαθημάτων και των διαλειμμάτων τους.

Ειδικότερα στη ΣΤ1, όπου, όπως προαναφέραμε, φοιτά ένας μόνο μαθητής διαφορετικής καταγωγής, ο Μάριος, είναι τόσο για τους δασκάλους όσο και για τους συμμαθητές/ τριες τους από τα καλύτερα παιδιά στην τάξη. Τόσο ο διευθυντής όσο και ο δάσκαλος της τάξης μιλούν με θερμά λόγια για το συγκεκριμένο μαθητή. Τον θεωρούν καλό μαθητή και καλό χαρακτήρα. Το πιο σημαντικό όμως απ' όλα είναι ότι έχει προσαρμοστεί στο περιβάλλον και είναι αποδεκτός από τους υπόλοιπους συμμαθητές/ τριες του. Κατά την παρακολούθηση και συζήτηση με τα παιδιά επιβεβαιώθηκε η πρώτη εικόνα που σχηματίστηκε από το δάσκαλο της τάξης και το διευθυντή του σχολείου. Οι σχέσεις των παιδιών είναι αρμονικές και ο μικρός Μάριος δε διαχωρίζεται από τους συμμαθητές/ τριες του.

Στη ΣΤ2 η κατάσταση διαφοροποιείται λίγο σε σχέση με την προηγούμενη. Στο συγκεκριμένο τμήμα έχουμε την Ερβίνα αλβανικής καταγωγής και την Πελαγία τσιγγάνικης καταγωγής (η τελευταία διέκοψε τις παρακολουθήσεις των μαθημάτων). Σύμφωνα λοιπόν με τις πληροφορίες που δόθηκαν τόσο η Ερβίνα όσο και η Πελαγία κάνουν συχνές απουσίες από το σχολείο, δε συμμετέχουν στα μαθήματα δεν έχουν προσαρμοστεί στο σχολικό περιβάλλον και δυστυχώς δεν είναι αποδεκτές από τους υπόλοιπους/ ες συμμαθητές/ τριες τους. Παρακολουθώντας τις σχέσεις κατά τη διάρκεια των μαθημάτων και των διαλειμμάτων επιβεβαιώνονται οι πληροφορίες του δασκάλου και του διευθυντή. Και οι δύο μαθήτριες, οι οποίες κάθονται και στο ίδιο θρανίο, δεν έχουν επαφές με τα υπόλοιπα παιδιά της τάξης όμως και οι μαθητές/ τριες της κυρίαρχης ομάδας

δε φαίνεται να πλησιάζουν τα δυο κορίτσια. Πάντως σε συζητήσεις με τους μαθητές/ τριες για το ποια είναι η στάση που διατηρούν απέναντι στους «άλλους» και ποιο λόγο η συγκεκριμένη συμπεριφορά υποστήριξαν πως συμπαθούν και δεν έχουν κανένα πρόβλημα να κάνουν παρέα με την Πελαγία γιατί εκτιμούν το χαρακτήρα της, αντίθετα αποφεύγουν την παρέα της Ερβίνας γιατί τους δημιουργεί προβλήματα, τους ενοχλεί και σύμφωνα με τα λεγόμενά τους πάντα, πιστεύουν ότι δεν είναι «καλό κορίτσι». Ο λόγος για τον οποίο κάνουν αυτό το διαχωρισμό δεν σχετίζεται με την καταγωγή, το χρώμα, όπως υποστηρίζουν, αλλά με το χαρακτήρα των κοριτσιών. Είναι ένας διαχωρισμός δηλαδή που αφορά και παιδιά της ίδιας καταγωγής με εκείνα. Από την άλλη η Ερβίνα και η Πελαγία, δε δείχνουν να έχουν κάποιο πρόβλημα με τα υπόλοιπα παιδιά, κάνουν πολύ παρέα μεταξύ τους, ενώ το λυπηρό είναι ότι κατά τη διάρκεια του μαθήματος δεν έχουν καμία επαφή με το αντικείμενο που διδάσκεται.

Προχωρώντας στην Ε1 συναντάμε την Όλγα, το Χρήστο και την Έλενα. Η Έλενα είναι πλήρως προσαρμοσμένη στο σχολικό περιβάλλον, είναι αρκετά καλή μαθήτρια, δε δημιουργεί προβλήματα και γενικότερα είναι αποδεκτή από τους υπόλοιπους/ ες συμμαθητές./ τριες της. Να σημειωθεί μάλιστα ότι η ίδια δε θεωρεί ότι είναι αλβανίδα αλλά ελληνίδα. Σε μια συζήτηση που είχαμε μου εξήγησε ότι είναι ελληνίδα και μάλιστα όταν συμπλήρωνε το αρχικό ερωτηματολόγιο απαντούσε με απόλυτα φυσικό τρόπο ότι δε γνωρίζει καθόλου τα αλβανικά και ότι η γλώσσα της είναι η ελληνική.

Στη συνέχεια έχουμε το Χρήστο, ο οποίος σύμφωνα με το διευθυντή είναι καλός χαρακτήρας, ακούει και σέβεται το δάσκαλο, προσπαθεί στα μαθήματα και γενικότερα είναι ένας μέτριος μαθητής. Θα μπορούσε βέβαια να είναι και πολύ καλύτερος αλλά αντιμετωπίζει κάποια οικογενειακά προβλήματα, οπότε δεν έχει την απαραίτητη

στήριξη και βοήθεια από το σπίτι ώστε να έχει ακόμη καλύτερα αποτελέσματα.

Τέλος η Έλενα ή Ντιάνα είναι καλή μαθήτριά, συνεσταλμένη και σύμφωνα με τις πληροφορίες είναι ψυχρή απέναντι στα υπόλοιπα παιδιά.

Και τα τρία παιδιά κάθονται με ελληνικής καταγωγής συμμαθητές/ τριες τους, συμμετέχουν φυσιολογικά στο μάθημα και συνεργάζονται αρμονικά τόσο με το δάσκαλο όσο και με τα υπόλοιπα παιδιά. Ο Μάριος αν και στην τάξη είναι ήσυχος και συμμετέχει ενεργά στα μαθήματα με το δάσκαλο, στο μάθημα των Αγγλικών στο οποίο να σημειωθεί ότι δεν το παρακολουθεί με έναν άλλο ακόμη μαθητή ελληνικής καταγωγής, ήταν πάρα πολύ ζωηρός και ανήσυχος. Κατά τα λεγόμενά του δεν συμπαθούσε την καθηγήτρια. Ίσως όμως να έπαιξε ρόλο και το γεγονός ότι εκείνη την ώρα των αγγλικών ήταν ελεύθερος γιατί το μάθημα δεν το παρακολουθεί, δεν τον αφορά με αποτέλεσμα αυτό να τον κάνει χαλαρό.

Γενικότερα πάντως κάποιο από τα παιδιά είναι περιθωριοποιημένο και παραμερισμένο από τους υπόλοιπους/ ες συμμαθητές/ τριες.

Ολοκληρώνουμε με την Ε2 και τους Ραφαήλ, Σοφία και Έγκλα. Ο Ραφαήλ σύμφωνα με τα στοιχεία που έδωσαν ο δάσκαλος και ο διευθυντής είναι ένα καλό παιδί που προσπαθεί, δεν είναι πάρα πολύ καλός μαθητής, αλλά είναι έξυπνος και ίσως να πήγαινε ακόμη καλύτερα αν υπήρχε μεγαλύτερη βοήθεια από το σπίτι. Συμμετέχει όσο μπορεί στις δραστηριότητες και όπως φάνηκε έχει καλές σχέσεις με τους υπόλοιπους/ ες συμμαθητές/ τριες του.

Η αλβανικής καταγωγής Σοφία είναι μέτρια μαθήτριά και κατά τον διευθυντή δεν απόλυτα προσαρμοσμένη. Κάθεται στο θρανίο με την Έγκλα, συμμετέχει στα μαθήματα, δε δημιουργεί προβλήματα στην τάξη ενώ δε φαίνεται να είναι αποκλεισμένη από τους υπόλοιπους/ ες συμμαθητές/ τριες της.

Τελειώνοντας έχουμε ναί ιδιαίτερη περίπτωση μαθήτριας, εκείνη της Έγκλας, η οποία αν και είναι αρκετά καλή μαθήτρια, συμμετέχει και προσέχει στο μέθημα, δεν έχει γίνει αποδεκτή από την υπόλοιπη τάξη και πράγματι οι πληροφορίες του διευθυντή δεν απέχουν καθόλου από την πραγματικότητα. Όλοι οι μαθητές/τριες της κυρίαρχης ομάδας είναι εχθρικοί απέναντι στην Έγκλα. Το γεγονός αυτό δεν σχετίζεται με την αλβανική καταγωγή της Έγκλας μιας και η συμπεριφορά τους απέναντι στην αλβανικής καταγωγής Σοφία και τσιγγάνικης καταγωγής Ραφαήλ είναι φιλική, αλλά με κάτι που συνέβη ανάμεσα στην Έγκλα και τα παιδιά της κυρίαρχης ομάδας. Απ' ότι είπαν δηλαδή οι μαθητές/τριες της τάξης η Έγκλα κατηγορήσε τους Έλληνες και από τότε παίρνοντας το γεγονός «πατριωτικά» την αποφεύγουν. Η Έγκλα βέβαια διαφωνεί με όσα της προσάπτουν και δίνει τις δικές της εξηγήσεις υπερασπίζοντας τον εαυτό της.

Όπως και να έχει πάντως η κατάσταση, το θέμα είναι ότι η μικρή Έγκλα είναι αποκλεισμένη από τους υπόλοιπους συμμαθητές/τριες της, ενώ η ίδια είναι αδύναμη να αντιδράσει. Παρόλα αυτά πάντως είναι ένα καλό παιδί, το οποίο όμως εκτός από την κόντρα που έχει να αντιμετωπίσει στο σχολείο, αντιμετωπίζει και οικογενειακά προβλήματα.

Πριν κλείσουμε την ενότητα αυτή θα αναφερθούμε συνοπτικά σε χαρακτηριστικά παραδείγματα απόψεων των παιδιών για τους «άλλους» και κυρίως στα κριτήρια που με βάση αυτά τους διαχωρίζουν.

Οι συζητήσεις λοιπόν με τα παιδιά έδειξαν ότι αν και με μια επιφανειακή εξέταση φαίνεται να μην αντιμετωπίζουν ρατσιστικά τους «άλλους» λέγοντας χαρακτηριστικά «όλοι οι άνθρωποι είμαστε ίσοι», στην πορεία αποδεικνύεται ότι τα παιδιά διατηρούν στερεότυπα, βλέποντας τους «άλλους» καχύποπτα για διάφορους λόγους. Υπήρχαν περιπτώσεις μαθητών/τριών για παράδειγμα που δε θα βοηθούσαν παιδιά της Τουρκίας που εξαιτίας ενός σεισμού

έχουν μεγάλες ανάγκες σε φάρμακα και τρόφιμα, με τη δικαιολογία ότι οι Τούρκοι είναι εκείνοι που για αιώνες προκάλεσαν μεγάλο κακό στους Έλληνες. Σε μια άλλη περίπτωση ένας αριθμός μαθητών/τριών στηρίζει το διαχωρισμό τους σε κάτι πιο επιφανειακό. Περιφρονούν τα παιδιά των οποίων το χρώμα του δέρματος είναι το μαύρο, όπως οι Τσιγγάνοι/ες κατηγορώντας τους και για βρωμιά και εγκληματικότητα. Όλα αυτά δεν προκαλούν καμιά έκπληξη. Εκείνο όμως που εντυπωσιάζει είναι όταν αντικρούοντας τα λεγόμενα των παιδιών ότι εγκληματίες ή κλέφτες μπορεί να είναι και Έλληνες και κάθε καταγωγής άνθρωπος, υποστήριξαν ότι οι Έλληνες μόνο τους Έλληνες, ενώ οι τσιγγάνοι ή οι Αλβανοί δεν περιορίζονται στο να κλέβουν τους τσιγγάνους ή τους Αλβανούς αντίστοιχα, αλλά και τους Έλληνες!!! Είναι φανερός ακόμη ο διαχωρισμός που κάνουν οι μαθητές/τριες των παιδιών που προέρχονται από αναπτυγμένες και μη χώρες. Διαφορετικά δηλαδή θα εκτιμήσουν έναν μαθητή/τρια που θα έρθει από τη Γαλλία και διαφορετικά κάποιον/α από τη Βουλγαρία. Άλλες φορές πάλι κριτήριο με το οποίο αποδέχονται ή όχι συμμαθητές/τρια τους είναι η κοινωνική τάξη από την οποία προέρχονται ή «οικονομική κατάσταση» του παιδιού αυτού. Βέβαια όλα αυτά θα τα εξετάσουμε καλύτερα και αναλυτικότερα στην επόμενη ενότητα με τη βοήθεια των απαντήσεων των παιδιών στις ερωτήσεις των λογοτεχνικών κειμένων με τις οποίες ασχοληθήκαμε. Πέρα από αυτές τις περιπτώσεις πάντως, δεν απουσιάζουν και οι μαθητές/τριες που κρίνουν μονάχα από το χαρακτήρα του κάθε παιδιού, ανεξάρτητα από φυλετικά, εθνικά και άλλα κριτήρια, όπως υποστηρίζουν τουλάχιστον. Δεν υπάρχει όμως κάποιος λόγος να μην πιστέψουμε τα παιδιά αυτά, αφού υπάρχει και η παρακάτω χαρακτηριστική περίπτωση που επιβεβαιώνει τα λεγόμενά τους. Ειδικότερα, είδαμε τους μαθητές και τις μαθήτριες της ΣΤ2 να λένε ότι προτιμούν να κάνουν παρέα την τσιγγανοπούλα Πελαγία λόγω του καλού της χαρακτήρα και να αποφεύγουν την αλβανοπούλα Ερβίνα γιατί τους πειράζει και τους ενοχλεί αν και στις περιπτώσεις

αυτές, τα παιδιά της κυρίαρχης ομάδας προτιμούν τα αλβανικής καταγωγής παιδιά και αποφεύγουν τα τσιγγάνικης εξαιτίας χρώματος, καθαριότητας και γενικότερα του ιδιαίτερου τρόπου με τον οποίο ζουν.

Άλλη μια περίπτωση που αποδεικνύει ότι συχνά οι μαθητές/τριες στηρίζονται πραγματικά στο χαρακτήρα των «άλλων» και όχι σε ρατσιστικά κριτήρια είναι εκείνη της Ε2 που τα παιδιά ενώ συμπαθούν ιδιαίτερα το τσιγγανόπουλο Ραφαήλ και δεν έχουν κάποιο πρόβλημα με την αλβανοπούλα Σοφία, δείχνουν ιδιαίτερη αντιπάθεια στο πρόσωπο της επίσης αλβανικής καταγωγής Έγκλας, εξαιτίας ενός επεισοδίου που συνέβη μεταξύ τους.

Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι ακόμα κι αν τα παιδιά γενικότερα σχηματίζουν αρνητική εικόνα για τους «άλλους» ή τους αντιμετωπίζουν με κάποια προκατάληψη και καχυποψία, δεν είναι λίγες φορές που στην πράξη όλα τα παραπάνω είναι σαν να μην υπάρχουν και οι σχέσεις μεταξύ τους είναι φιλικότερες, χωρίς πολλές φορές τα ίδια τα παιδιά της κυρίαρχης ομάδας μα το συνειδητοποιούν. Κι αυτό ίσως συμβαίνει γιατί τα άτομα τα οποία κατηγορούν, τα γνωρίζουν κι έτσι αναιρούνται αυτόματα τα αρνητικά στερεότυπα που αιωρούνται εις βάρος των παιδιών αυτών. Κλείνοντας την παρένθεση αυτή και προχωρώντας στην πλευρά των «άλλων», των τσιγγάνων, των αλβανών/ ίδων και της ρουμάνας, κάποια από τα παιδιά αυτά στις συζητήσεις που κάναμε για το θέμα αυτό, υπερασπιζονταν τον εαυτό τους ή καλύτερα τη φυλή τους, ενώ άλλα με λιγότερο δυναμική προσωπικότητα προφανώς σώπαιναν. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Ραφαήλ που προσπαθούσε να παινέψει τη φυλή του κι ενός άλλου αλβανόπουλου του θύμισα με υπερηφάνεια ότι ο Πύρρος Δήμας είναι αλβανικής καταγωγής. Στο άλλο άκρο έχουμε την Έγκλα που αν και υπάρχουν στιγμές που προσπαθούσε να υπερασπιστεί τον εαυτό της στα «κατηγορώ» των συμμαθητών/τριών της εξαιτίας της παρεξηγήσεως που συνέβη μεταξύ τους, τις περισσότερες φορές χαμήλωνε το

κεφάλι μελαγχολικά, ίσως γιατί ήταν μια και έπρεπε να τα βάλει με όλη την τάξη. Βέβαια υπάρχουν και άλλα παιδιά που προτιμούν να μην πάρουν καθόλου θέση.

Την ενότητα αυτή θα την ολοκληρώσουμε αναφερόμενοι λίγο στην στάση των δασκάλων απέναντι στους «άλλους». Το συμπέρασμα, λοιπόν, είναι ότι αντιμετωπίζουν ισάξια τους «άλλους» και δεν κάνουν κάποιο ιδιαίτερο διαχωρισμό. Όπως φάνηκε συνεργάζονται αρμονικά με τα παιδιά αυτά αποφεύγοντας τις διακρίσεις. Κάποιες φορές όμως όταν πρόκειται για παιδιά τα οποία ακολουθούν ιδιαίτερα αργό ρυθμό μάθησης ή αδυνατούν να συγκεντρωθούν στο αντικείμενο του μαθήματος κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας αδιαφορούν για εκείνα, χωρίς να τους δίνουν την προσοχή που τους χρειάζεται. Σ' αυτό βέβαια ίσως εν μέρει να έχουν δίκιο, γιατί πιεζόμενοι από το αναλυτικό πρόγραμμα και το χρόνο μέσα στον οποίο πρέπει να βγει μια συγκεκριμένη ύλη κι ενώ έχουν στην τάξη είκοσι με εικοσιπέντε παιδιά να μην έχουν τη δυνατότητα να αφιερώσουν χρόνο στα παιδιά αυτά, προκειμένου να μην μείνουν πίσω και οι υπόλοιποι/ες μαθητές/τριες. Όταν λοιπόν ο λόγος είναι αυτός κανείς δεν μπορεί να τους προσάψει κάτι, μιας και η λύση θα ήταν παιδιά με ιδιαίτερα αργό ρυθμό μάθησης να εντάσσονται παράλληλα και σε τμήματα υποδοχής ώστε να καλύπτουν τα κενά που τους δυσκολεύουν και την ουσία αυτά είναι που κάνουν τα παιδιά αυτά να αδιαφορούν.

Υπάρχουν όμως δυστυχώς και περιπτώσεις των δασκάλων εκείνων που αδιαφορούν για τα εν λόγω παιδιά όχι γιατί πιέζονται από το χρόνο και την ύλη ή σκέπτονται την αδικία των υπόλοιπων μαθητών/τριών αλλά γιατί δεν έχουν τη διάθεση να ασχοληθούν με αυτά, ακριβώς γιατί υποτιμούν τις δυνατότητες τους και πιστεύουν ότι οσοδήποτε και να προσπαθήσουν μαζί τους, τα αποτελέσματα γι' αυτά τα παιδιά θα είναι στάσιμα. Όταν για παράδειγμα οι μαθητές «άλλοι» δεν έχουν κάποιο κίνητρο ή ενδιαφέρον ερέθισμα πώς είναι δυνατόν να προσέξει και να συγκεντρωθεί. Αν όμως του απευθύνεται

συχνά ο λόγος και επιβραβεύεται ακόμα συχνότερα για κάποιες φιλότιμες προσπάθειές του, τότε σίγουρα τα αποτελέσματα θα είναι καλύτερα. Αυτό βέβαια ισχύει για το οποιοδήποτε παιδί και όχι αποκλειστικά για τον «άλλον».

2. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ /ΤΡΙΩΝ ΣΤΑ ΑΡΧΙΚΑ ΚΑΙ ΤΕΛΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΠΟΥ ΤΟΥΣ ΔΟΘΗΚΑΝ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟ ΠΕΡΑΣ ΤΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ

Στη συγκεκριμένη ενότητα θα ασχοληθούμε με τις τέσσερις διδασκαλίες που πραγματοποιήθηκαν στις Ε1, Ε2, Στ1,Στ2 και με τα συμπεράσματα που εξάγονται από τις απαντήσεις των παιδιών σχετικά με το θέμα που μας απασχολεί.

Πριν προχωρήσουμε στην αναλυτική περιγραφή των όσων συνέβησαν στις διδασκαλίες να σημειωθεί ότι αφού ασχοληθήκαμε προφορικά με την ετερότητα Με τη βοήθεια των λογοτεχνικών κειμένων, αμέσως μετά δίνεται στα παιδιά το πρώτο πακέτο ερωτήσεων που χωρίζεται σε δύο κατηγορίες. Στις ερωτήσεις κατανόησης των νοηματικών μηνυμάτων και στις ερωτήσεις κατανόησης των λογοτεχνικών χαρακτηριστικών του κειμένου που προηγουμένως έχουμε μελετήσει. Στο τέλος των διδασκαλιών μοιράζεται στους μαθητές / τριες το δεύτερο πακέτο ερωτήσεων στο οποίο περιλαμβάνονται ερωτήσεις που μας βοηθούν να καταλάβουμε κατά πόσο τελικά η λογοτεχνία βοήθησε ή όχι τα παιδιά να αντιμετωπίζουν χωρίς ρατσιστικές διαθέσεις τους «άλλους» Ε1

Ξεκινάμε λοιπόν με την Ε1και το δημοτικό τραγούδι «της ξενιτιάς» που διδάξαμε στα παιδιά του τμήματος αυτού με διδακτικούς στόχους το σεβασμό της διαφορετικότητας του «άλλου» και τη γνωριμία των παιδιών με τους εκφραστικούς τρόπους της εικόνας, του διαλόγου και της υπερβολής. Η πρώτη ερώτηση καλεί τους μαθητές/ τριες να φανταστούν ότι είναι δημοσιογράφοι εφημερίδας και να γράψουν το δικό τους άρθρο για τη σημερινή αντιμετώπιση των μεταναστών/ στριών. Οι απαντήσεις των παιδιών, λοιπόν, αντικατοπτρίζουν τα κριτήρια μα τα οποία αντιμετωπίζουν τους «άλλους» συμμαθητές/ τριες τους. Πιστεύουν δηλαδή ότι οι

μετανάστες αντιμετωπίζονται ανάλογα με τη συμπεριφορά τους, χωρίς να είναι αυτό και το αποκλειστικό κριτήριο. Επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από τη χώρα καταγωγής των μεταναστών/ στριών. Αυτό αποδεικνύεται και παρακάτω με παρόμοιες ερωτήσεις.

Με την επόμενη ερώτηση τα παιδιά υποθέτοντας ότι συμμετέχουν σε πρόγραμμα ανταλλαγής μαθητών/ τριών δύο χωρών, έρχονται κατά κάποιο τρόπο στη θέση του «ξένου», έτσι ώστε να προσπαθήσουν να νιώσουν τα συναισθήματά του και να καταλάβουν τις σκέψεις τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι όλοι και όλες οι μαθητές/ τριες δίνουν τις ίδιες απαντήσεις. Συγκεκριμένα όλα τα παιδιά χαίρονται για το ταξίδι αυτό γιατί θα μάθουν καινούρια πράγματα, θα γνωρίσουν νέα μέρη και θα αποκτήσουν πολύ ενδιαφέρουσες εμπειρίες, παρόλα αυτά θα συναντήσουν και δυσκολίες όπως η γλώσσα, ο διαφορετικός τρόπος ζωής και σκέψης των ανθρώπων που τους φιλοξενούν. Φαίνεται να τους απασχολεί το τι θα σκέφτονται γι' αυτούς οι άνθρωποι της χώρας που τους φιλοξενεί, ενώ για όλα τα παιδιά η οικογένεια είναι εκείνη που θα τους λείπει περισσότερο.

Η τρίτη ερώτηση βοήθησε να δούμε ότι τα παιδιά είναι ποτισμένα με προκατειλημμένες ιδέες και στερεότυπα που έστω και υποσυνείδητα τα επηρεάζουν αρνητικά για τους «άλλους». Συγκεκριμένα τα παιδιά φαντάζονται ότι από τη μία μεριά ως οικονομικό μετανάστη/ στρια και από την άλλη ως μετανάστη που αναγκάζεται να αλλάξει μέρος διαμονής γιατί ο πατέρας τους σκοπεύει να κάνει μετεκπαίδευση σε κάποιον τομέα. Όλα τα παιδιά πιστεύουν ότι η αντιμετώπιση στις 2 περιπτώσεις δε θα είναι η ίδια. Κατά τη γνώμη τους αν παρουσιάζονταν ως οικονομικοί μετανάστες/ στριες σίγουρα θα παραγκωνίζονταν από τους υπόλοιπους/ ες μαθητές/ τριες τους θα τους περιφρονούσαν και θα αδιαφορούσαν για εκείνον. Αντίθετα, αν παρουσιάζονταν ως παιδιά μεταναστών/ στριών λόγω κάποιας μετεκπαίδευσης η αντιμετώπισή τους θα ήταν σίγουρα καλύτερη. Κατά τη γνώμη των παιδιών θα τους εκτιμούσαν

και θα τους συμπεριφέρονταν ισάξια με τα υπόλοιπα παιδιά της κυρίαρχης ομάδας. Οι απαντήσεις των παιδιών ίσως να μην είναι τυχαίες. Δηλαδή ίσως και εκείνα σε αντίστοιχη περίπτωση να συμπεριφέρονται ανάλογα στις δύο περιπτώσεις μεταναστών/ τριων. Στην τελευταία ερώτηση αυτής της κατηγορίας δραστηριοτήτων τα παιδιά καλούνται να εκφράσουν τις φοβίες και τις ανασφάλειές τους σε περίπτωση που βρεθούν σε ξένο τόπο. Οι περισσότερες απαντήσεις λοιπόν εστιάζονται στο φόβο της αρρώστιας και της μοναξιάς και κυρίως της απουσίας των αγαπημένων προσώπων.

Στις δραστηριότητες κατανόησης σημασίας των λογοτεχνικών χαρακτηριστικών, η πρώτη αφορά στην εικόνα. Ζητείται δηλαδή από τα παιδιά να εντοπίσουν στίχους που έχουν έντονα στοιχεία εικόνας και να τη ζωγραφίζουν. Συγκεκριμένα τα παιδιά βλέπουν την ξενιτιά ως πρόσωπο που προκειμένου να ξεγελάσει το ξενιτεμένο τον δελεάζει. Έτσι τη ζωγραφίζουν με διάφορα χαρακτηριστικά και με διάφορους εντυπωσιακούς τρόπους προσπαθεί να πάρει με το μέρος του ξενιτεμένο.

Η επόμενη δραστηριότητα σχετίζεται με το διάλογο και πραγματοποιήθηκε προφορικά. Αρχικά δύο παιδιά δραματοποίησαν το ποίημα που τους δόθηκε και στη συνέχεια ένα άλλο παιδί το μετέτρεψε σε μονόλογο, διαβάζοντάς το παράλληλα. Οι μαθητές/τριες πιστεύουν ότι με το διάλογο επιτυγχάνεται καλύτερα ο διαχωρισμός των δύο πραγματικοτήτων, ενώ παράλληλα υπάρχει μεγαλύτερο ενδιαφέρον λόγω της ζωντάνιας και της ζωηρότητας του διαλόγου.

Η τελευταία δραστηριότητα καλεί τους μαθητές/τριες να εντοπίσουν στους τρεις τελευταίους στίχους στοιχεία υπερβολής. Όλα τα παιδιά απαντούν δίνοντας χαρακτηριστικές φράσεις με υπερβολή. Χαρακτηριστικά «βρύση το αίμα το' χυσα» απαντάει μια μαθήτρια, «η καρδιά μου πάει να σπάσει από τη στεναχώρια» απαντά ένας άλλος μαθητής. Οι παρακάτω απαντήσεις που καταγράφονται αναφέρονται στις ερωτήσεις των τελικών ερωτηματολογίων και μας

κατατοπίζουν στο κατά πόσο η λογοτεχνία βοήθησε τα παιδιά να αντιμετωπίζουν θετικά τους «άλλους» ή όχι. Ειδικότερα, όλα τα παιδιά συμφωνούν πως η ανάγνωση ενός λογοτεχνικού κειμένου προσφέρει πλούσιες γνώσεις παράλληλα αποτελεί πηγή ευχαρίστησης και χαλάρωσης.

Αντίθετα, στην ερώτηση αν γενικότερα η ανάγνωση ή η διδασκαλία ενός λογοτεχνικού κειμένου συντέλεσε στην αλλαγή των αντιλήψεων τους, οι απόψεις των παιδιών διαφέρουν. Υπάρχει ένας αριθμός παιδιών που πιστεύει ότι δεν αλλάζουν τη γνώμη τους γιατί εξαρτάται από το θέμα συζήτησης τους, υπάρχουν όμως και μαθητές/ τριες που έχουν αλλάξει τη θέση τους για κάποιο θέμα όπως ότι είναι υποχρέωση τους να προστατεύσουν το περιβάλλον, να μην αφήνουν αβοήθητους όσους ανθρώπους τους έχουν ανάγκη και τέλος να μην περιμένουν τα πάντα από τους γονείς τους, αλλά να προσπαθούν και τα ίδια τα παιδιά στη ζωή τους. Όπως υποστηρίζουν οι περισσότεροι μαθητές/ τριες σημαντικό ρόλο στην αλλαγή των απόψεων τους παίζουν και το λογοτεχνικό κείμενο γιατί δίνει τα εναύσματα της συζήτησης, αλλά και ο τρόπος διδασκαλίας γιατί τους καθοδηγεί πώς να σκεφτούν.

Στην ερώτηση αν νιώθουν να ταυτίζονται με τα πρόσωπα που πρωταγωνιστούν ή με τις καταστάσεις που συμβαίνουν στο λογοτεχνικό κείμενο τα παιδιά για μια ακόμη φορά δε συμφωνούν μεταξύ τους. Υπάρχουν δηλαδή μαθητές/ τριες που δε νιώθουν να ταυτίζονται με πρόσωπα και καταστάσεις, υπάρχει και ένας άλλος αριθμός παιδιών που όπως λένε ταυτίζονται κυρίως με τους ήρωες των λογοτεχνικών κειμένων και πολύ θα θέλανε να είναι στη θέση τους. Μάλιστα δεν είναι λίγες οι φορές που φέρνουν τον εαυτό τους στη θέση των ηρώων και απολαμβάνουν αυτό το ρόλο.

Τέλος τα παιδιά της Ε1 δεν είναι ιδιαίτερα κατατοπιστικά ως προς αυτή την ερώτηση. Δηλαδή άλλα παιδιά βρίσκουν ενδιαφέροντα τα κείμενα, ενώ άλλα όχι. Δε διευκρινίζουν όμως τι είδους κείμενα θα θέλανε. Συγκεκριμένα υπάρχουν μαθητές/ τριες

που τους/ τις αρέσουν τα λογοτεχνικά κείμενα γιατί διδάσκονται προβλήματα της καθημερινότητας ενώ παράλληλα υπάρχουν και μαθητές/ τριες που δεν τους /τις αρέσουν και προτείνουν να διδάσκονται λογοτεχνικά κείμενα με θέματα τα προβλήματα της καθημερινής ζωής.

Ολοκληρώνοντας με αυτή την κατηγορία ερωτήσεων περνάμε στις ερωτήσεις οι οποίες σχετίζονται με το λογοτεχνικό κείμενο που ασχοληθήκαμε με τα παιδιά.

Η πρώτη ερώτηση ζητά από τους μαθητές να καταγράψουν τις εντυπώσεις τους για ένα πρόσωπο ή για μια κατάσταση από το δημοτικό τραγούδι «της ξενιτιάς» πάνω στο οποίο δουλέψαμε. Το μεγαλύτερο μέρος των μαθητών/ τριών λοιπόν εντυπωσιάζεται πολύ με τους δύο πρώτους στίχους του τραγουδιού όπου η ξενιτιά ξεγελάει τον ξενιτεμένο και αντί για τριάντα ημέρες κάνει τριάντα χρόνους, γιατί παρουσιάζαμε την ξενιτιά ως πρόσωπο που δελεάζει με διάφορα δώρα και υποσχέσεις τον ξενιτεμένο. Στην ουσία δηλαδή αυτή η προσωποποίηση ήταν που προσέλκυσε τα παιδιά.

Ένα άλλο σημείο στο οποίο στάθηκαν ήταν και η φράση ότι όσο έχει ο ξένος την υγεία του όλοι τον αγαπάνε. Συνειδητοποιούν δηλαδή την μειονεκτική θέση στην οποία βρίσκεται ένας ξένος ανάμεσα σε ξένους.

Ένας μικρότερος αριθμός μαθητών/ τριών στάθηκε και στο παράλληλο κείμενο «Ο Γυρισμός του ξενιτεμένου» του Γιώργου Σεφέρη. Συγκεκριμένα εντυπωσιάζονται από το γεγονός ότι ο ξενιτεμένος λείποντας αρκετά χρόνια από την πατρίδα του άλλα περίμενε να δει και άλλα βλέπει που βέβαια δεν τον ικανοποιούν.

Στην ερώτηση αν νιώθουν ότι ταυτίζονται με κάποιο πρόσωπο ή κατάσταση δύο είναι οι απαντήσεις που κυριαρχούν. Ταυτίζονται με τον ξένο ο οποίος δεν έχει κοντά του τους συγγενείς του να τον παρηγορήσουν και αυτό γιατί όπως λένε είναι συγκινητικό αλλά και σκληρό ένας άνθρωπος να είναι μόνος του, ειδικά σε δύσκολες στιγμές της ζωής του. Το άλλο πρόσωπο με το οποίο ταυτίζονται οι

υπόλοιποι μαθητές είναι ο ξενιτεμένος του παράλληλου κειμένου, κι αυτό γιατί θα ήθελαν να νιώσουν τα συναισθήματα και τις σκέψεις του όταν ξεναγούμενος στην πατρίδα του θα βλέπει άλλα από αυτά που περίμενε να δει.

Οι απαντήσεις των παιδιών στην ερώτηση αν μετά τη διδασκαλία άλλαξε κάπως ο τρόπος που αντιμετωπίζουν τους «άλλους» δεν είναι ιδιαίτερα κατατοπιστικές και σαφείς. Άλλα παιδιά απαντούν με ένα απλό όχι, ενώ άλλα ότι άλλαξε η αντιμετώπισή τους, χωρίς όμως να εξηγούν περισσότερα πράγματα. Βέβαια υπήρχαν και μαθητές/ τριες που εξήγησαν ότι είναι άδικο να συμπεριφέρονται στους ανθρώπους αυτούς με καχυποψία, ψυχρότητα ή και εχθρικήτητα, χωρίς τουλάχιστον να τους ξέρουν ή να τους έχουν πειράξει. Άρα, όλο αυτό πρέπει να το προσέξουν και αν δεν μπορέσουν να το εξαλείψουν τελείως, τουλάχιστον, όπως λένε, να το περιορίσουν. Οι δραστηριότητες που βοήθησαν τα παιδιά που άλλαξαν τη στάση τους απέναντι στους «άλλους» είναι η δραστηριότητα που ζητά από τα παιδιά να υποθέσουν ότι βρίσκονται σε μια ξένη χώρα, λόγω ενός εκπαιδευτικού προγράμματος και η δραστηριότητα που φέρνει τους μαθητές/ τριες στη θέση των μεταναστών/ τριών. Όπως εξηγούν αυτές οι δύο δραστηριότητες τους βοήθησαν γιατί τους φέρνουν στη θέση του «άλλου» κατανοώντας έτσι τις δυσκολίες τους, κάτι που φυσικά δεν τους αρέσει.

Η τελευταία ερώτηση αναφέρεται στα λογοτεχνικά χαρακτηριστικά του κειμένου που μελετήσαμε κατά πόσο δηλαδή τα παιδιά τα κατανόησαν, αν τα κατανόησαν και μέσα από ποιες δραστηριότητες οι μαθητές/ τριες κατανόησαν, σύμφωνα με τα λεγόμενά τους, αλλά και από τις δραστηριότητες με τις οποίες ασχολήθηκαν, την υπερβολή και την εικόνα. Το μεν πρώτο το κατανόησαν μέσα από τη δραστηριότητα που τους ζητούσε να φτιάξουν δικούς τους στίχους με δόσεις υπερβολής έχοντας στο μυαλό τους κάτι που θέλουν να τονίσουν. Το δε δεύτερο μέσα από

τη δραστηριότητα που ζητάει από τα παιδιά να φανταστούν την ξενιτιά ως πρόσωπο, πως είναι, τι φοράει, με τι δελεάζει τον ξενιτεμένο και αφού τα φανταστούν να τα ζωγραφίσουν.

Η διδασκαλία στο Ε2 παρουσίασε μεγάλο ενδιαφέρον γιατί το θέμα «οι φίλοι μας οι τσιγγάνοι» της Ελένης Σαραντίτη ήταν πολύ κοντά στα παιδιά μιας και στη συγκεκριμένη τάξη υπάρχουν δύο τσιγγανόπουλα, οπότε ήταν πιο εύκολο να απαντήσουν λόγω των εμπειριών τους.

Οι απαντήσεις των παιδιών στην ερώτηση πώς αντιμετωπίζουν και γιατί τους τσιγγάνους/ες συμμαθητές/τριες τους είναι πολύ ικανοποιητικές. Ειδικότερα ένας μαθητής περιγράφει με τα καλύτερα λόγια τους δύο τσιγγάνους συμμαθητές του και όπως χαρακτηριστικά λέει δεν τους ξεχωρίζει από τους υπόλοιπους συμμαθητές του, παίζει μαζί τους, τους αγαπάει και δε θέλει να τους στεναχωρεί με αδιαφορία ή αντιπάθεια γιατί το ίδιο δε θα ήθελε να αισθάνεται και ο ίδιος.

Μια μαθήτρια αναφερόμενη κι εκείνη στους τσιγγάνους συμμαθητές της, υποστηρίζει πως η καταγωγή δεν είναι κριτήριο που θα την κάνει να αποφύγει κάποιον/α. Συγκεκριμένα λέει πως όλοι καταγόμαστε από κάποια περιοχή, καθώς άλλοι είναι Πόντιοι, άλλοι Βλάχοι, άλλοι Μακεδόνες, άλλοι νησιώτες, πάνω απ' όλα όμως είναι άνθρωποι. Επομένως, όπως σε όλα τα παιδιά έτσι και στους τσιγγάνους η στάση της είναι η ίδια φιλική χωρίς να τους ξεχωρίζει.

Ένας άλλος μαθητής υποστηρίζει πως δεν έχει λόγο να αποφεύγει τους τσιγγάνους/ες μιας και είναι άνθρωποι σαν κι εμάς. Μπορεί να έχουν διαφορετικά ήθη και έθιμα, αλλά δεν παύουν να προσπαθούν να προσαρμόζονται στα δικά τους πχ να μορφώνονται. Έτσι λοιπόν τους αντιμετωπίζει σαν ίσο προς ίσο, όπως χαρακτηριστικά γράφει.

Φυσικά υπάρχουν και οι απίθανες απόψεις. Μια μαθήτρια για παράδειγμα γράφει πως ούτε τα λατρεύει, ούτε τα αντιπαθεί. Με τα τσιγγανάκια έχει μια τυπική σχέση. Οι περισσότεροι/ες μαθητές/

τριες προτείνουν να φέρονται φιλικά στους τσιγγάνους/ες, να μην τους κοροϊδεύουν, να μην τους περιφρονούν και γενικότερα να μην τους συμπεριφέρονται ρατσιστικά.

Στις δραστηριότητες κατανόησης της πολυσημίας των λέξεων οι απαντήσεις των παιδιών γιατί φαίνεται ποια είναι η γνώμη τους για τους «γύφτους» ανεξάρτητα αν δεν έχουν πρόβλημα μαζί τους όπως έγραψαν οι περισσότεροι/ες αλλά και όπως φάνηκε από τις σχέσεις τους στην τάξη.

Η πρώτη δραστηριότητα λοιπόν ζητάει από τους μαθητές/τριες να γράψουν τι σημαίνει για εκείνους/ες ο όρος «τσιγγάνος» και ο όρος «γύφτος». Οι απαντήσεις των παιδιών είναι παρόμοιες. Αντιλαμβάνονται τον τσιγγάνο ως κάτι καλό αντίθετα το γύφτο το θεωρούν κατώτερο. Παρόλα αυτά, δεν παραλείπουν να γράψουν ότι το να χρησιμοποιήσουν τη λέξη «γύφτος» κοροϊδευτικά ή υποτιμητικά είναι λάθος.

Ενδεικτικά θα αναφέρουμε μερικές απαντήσεις. Ένας μαθητής μας γράφει ότι τη λέξη γύφτος τη χρησιμοποιεί όταν θέλει να υποτιμήσει κάποιον, ο οποίος ζητά συνέχεια κάτι από τους άλλους ή όταν είναι κακοντυμένος και βρώμικος. Αντίθετα, κατά τη γνώμη του τσιγγάνους αποκαλούμε «τους πιο εξελιγμένους γύφτους», οι οποίοι είναι όμορφοι, με ωραία μάτια, ψηλοί με πολλά χρυσαφικά στολισμένοι και ωραία ρούχα. Και συνεχίζοντας φέρνει την αντίθεση με τους γύφτους που όπως υποστηρίζει γυρνούν ξυπόλυτοι και κακοντυμένοι.

Μια μαθήτρια χρησιμοποιεί όπως λέει τη λέξη «γύφτος» όταν είναι εκνευρισμένη. Συνεχίζει λέγοντας πως αυτό είναι λάθος γιατί μπορεί να προσβάλλει κάποιον.

Άλλη μια μαθήτρια επιβεβαιώνει με τα γραφόμενά της την εικόνα που έχουν τα παιδιά για τους «τσιγγάνους». Σύμφωνα με εκείνη τον όρο «γύφτο» το χρησιμοποιούμε για να δείξουμε ότι κάποιος δεν είναι καθαρός, δεν έχει πολιτισμένη συμπεριφορά και δεν τον εμπιστευόμαστε, γιατί δεν είναι πιστός φίλος. Αντίθετα, τον

όρο «τσιγγάνος» τον χρησιμοποιούμε για να δείξουμε ότι κάποιος δεν έχει μόνιμο τόπο διαμονής.

Κάτι αντίστοιχο θα κάνουν τα παιδιά στην επόμενη δραστηριότητα, στην οποία παρατίθενται μια σειρά εθνικοτήτων που τα παιδιά πρέπει να χαρακτηρίσουν. Οι απαντήσεις των παιδιών αλλού διαφέρουν και αλλού ταυτίζονται. Για παράδειγμα ο/ η Άγγλος/ ιδα είναι ο συνεπής για τους περισσότερους μαθητές/ τριες, ο/ η Γερμανός/ ιδα είναι ο νομοταγής και ο αυστηρός, ο Ιταλός/ ιδα για κάποιους είναι ο μουσικός για άλλους ο μαφιόζος. Για τα περισσότερα παιδιά ο/ η Γάλλος/ ιδα είναι ο ευγενικός και τελειωμό δεν έχουν οι διαφορετικές απόψεις των παιδιών.

Ολοκληρώνοντας με τις ερωτήσεις που αφορούν στην κατανόηση του κειμένου και των λογοτεχνικών χαρακτηριστικών, συνεχίζουμε με τα τελικά ερωτηματολόγια για να εντοπίσουμε τις θέσεις των παιδιών μετά τη διδασκαλία.

Ειδικότερα, όλα τα παιδιά συμφωνούν ότι η ανάγνωση ενός λογοτεχνικού κειμένου είναι σημαντική τόσο για τον εμπλουτισμό των γνώσεων όσο και για τη διασκέδασή τους. Όπως υποστηρίζουν εμπλουτίζουν το λεξιλόγιό τους, μαθαίνουν να γράφουν σωστά και βοηθούνται πάρα πολύ όταν γράφουν εκθέσεις. Ακόμα μαθαίνουν πράγματα για θέματα που πριν Δε γνώριζαν, γνωρίζουν πολιτισμούς άλλων τόπων μέσα από περιγραφές καθώς επίσης και νέους συγγραφείς. Φυσικά, είναι ένας πολύ καλός τρόπος να περάσουν ευχάριστα τον ελεύθερο χρόνο, αφού ένα βιβλίο μπορεί να τους διασκεδάσει και να τους χαλαρώσει. Ακόμη, σχεδόν όλα τα παιδιά πιστεύουν πως η ανάγνωση ή η διδασκαλία ενός λογοτεχνικού κειμένου έχει συντελέσει στην αλλαγή των αντιλήψεών τους. Συγκεκριμένα το θέμα, για το οποίο έχουν αλλάξει είναι η προστασία του περιβάλλοντος και γενικά η οικολογία. Μία μαθήτρια μάλιστα αναφέρει το βιβλίο της Γαλάτειας Γρηγοριάσο – Σουρέλη, το οποίο επηρέασε, όπως λέει, τις οικολογικές της ανησυχίες. Μία άλλη μαθήτρια αναφέρει πως έχουν αλλάξει οι απόψεις της για

θρησκευτικού περιεχομένου θέματα διαβάζοντας την Καινή Διαθήκη. Υπήρχαν και μαθητές /τριες οι οποίοι /ες όπως λένε με το κείμενο «Οι φίλοι και οι τσιγγάνοι», αναθεώρησαν την αρνητική εικόνα που είχαν για τους τσιγγάνους. Κάτι παρόμοιο συνέβη και με ένα άλλο κορίτσι το οποίο δε συμπαθούσε, όπως μας λέει, ένα λαό. Ο μπαμπάς της όμως έτυχε να της φέρει ένα βιβλίο που ανέφερε μία συγκινητική ιστορία για το συγκεκριμένο λαό. Αυτό την έκανε να αλλάξει τη γνώμη της.

Σε όσους μαθητές / μαθήτριες συνέβη αλλαγή των αντιλήψεών τους, ρόλο σημαντικό παίζουν και το ίδιο το κείμενο αλλά και ο τρόπος διδασκαλίας. Φαίνεται όμως ότι δίνουν και ιδιαίτερο βάρος στον τρόπο διδασκαλίας, γιατί όπως λένε, το να διαβάσουμε ένα κείμενο μόνοι μας μπορεί να τους αφήσει κενά ή να παρεξηγήσουν κάποιες έννοιες, που με τη βοήθεια του δασκάλου τους διαλύονται όποια σκοτεινά σημεία υπάρχουν.

Αν και υπάρχουν μαθητές /τριες που δε νιώθουν να ταυτίζονται με πρόσωπα ή καταστάσεις, τα περισσότερα παιδιά νιώθουν ότι πρωταγωνιστούν τα ίδια στα λογοτεχνικά κείμενα που διαβάζουν, άλλες φορές γιατί θέλουν να ζήσουν τα συναισθήματα των ηρώων είτε είναι χαρούμενα είτε είναι δυσάρεστα. Άλλες φορές πάλι γιατί μία κατάσταση τους συγκινεί και θα ήθελαν να τη ζήσουν. Ακόμη υπήρχαν και παιδιά που ο λόγος για τον οποίο ταυτίζονται με κάποιες καταστάσεις ή πρόσωπα είναι ότι αισθάνονται πως μοιάζουν με κάποιον ήρωα /ίδα ή γιατί κάποιες καταστάσεις πλησιάζουν τις προσωπικές τους εμπειρίες και βιώματα.

Τέλος μαθητές /τριες που δεν αρκούνται στα λογοτεχνικά κείμενα που διδάσκονται στο σχολείο, προτείνουν κείμενα που είναι πιο χαρούμενα με θέματα κοινωνικά και θέματα από τη σημερινή εποχή.

Συνεχίζουμε με πιο συγκεκριμένες ερωτήσεις που αφορούν στη διδακτική ενότητα με την οποία ασχοληθήκαμε και τα σημεία που έκαναν ιδιαίτερη εντύπωση στα παιδιά. Η σκηνή της Μαριλούς είναι

εκείνη που συγκίνησε σχεδόν όλα τα παιδιά, γιατί όπως λένε έδειξε θάρρος και αυτοθυσία τη στιγμή που προσπαθούσε να ηρεμήσει το άλογό της. Ένας μαθητής μάλιστα προσθέτει εκτός από τους παραπάνω λόγους και το γεγονός ότι αν και πονούσε και υπέφερε, προσπαθούσε να μην το δείχνει, γελώντας τους γλυκά. Οι απαντήσεις των παιδιών στην ερώτηση αν ταυτίζονται με κάποιο πρόσωπο ή κατάσταση, είναι αντίστοιχες με εκείνες της προηγούμενης ερώτησης. Νιώθουν δηλαδή να ταυτίζονται και με τη Μαριλού γιατί δείχνει γενναιότητα μπροστά στον κίνδυνο και μεγαλείο ψυχής, όταν προσπαθεί να κρύψει τον πόνο της. Υπάρχουν και λιγότερα παιδιά που ταυτίζονται με την παρέα των παιδιών του κειμένου, γιατί όπως λένε, θα ήθελαν να ζήσουν από κοντά την εμπειρία του να ζεις κοντά με τους τσιγγάνους. Θα ήθελαν να γνωρίσουν τον τρόπο ζωής τους, σκέψεις, και τις δυσκολίες τους, αλλά και την ανεμελιά που τους διακρίνει.

Σχεδόν όλοι οι μαθητές /τριες υποστηρίζουν πως τώρα που ξέρουν ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι και τα διαφορετικά χαρακτηριστικά δεν έχουν καμία σημασία, πρέπει να φέρονται με ανθρωπιά στους τσιγγάνους /ες και όχι μόνο, γιατί όπως λένε χαρακτηριστικά «όλοι είμαστε παιδιά του Θεού». Η δραστηριότητα που τους βοήθησε περισσότερο ώστε να πετύχουν την αλλαγή είναι η προσπάθεια εντοπισμού των ομοιοτήτων και των διαφορών που έχουν με τους τσιγγάνους /ες η οποία τελικά τους οδήγησε στο συμπέρασμα ότι στην πραγματικότητα οι διαφορές που τους «χωρίζουν» είναι πολύ μικρές, ενώ τους ενώνουν πολύ σημαντικά πράγματα.

Τέλος όλοι /ες οι μαθητές /τριες γράφουν ότι μέσα από τη δραστηριότητα που τους ζητούσε να δώσουν χαρακτηρισμούς στις διάφορες εθνικότητες κατάλαβαν ότι μία λέξη μπορεί να δηλώνει πολλά πράγματα. Κι αυτό γιατί είδαν ότι αλλιώς χαρακτήριζε κάποιος /α τον Γάλλο /ίδα για παράδειγμα, αλλιώς κάποιος /α άλλος /η.

Επόμενη διδακτική ενότητα είναι η «Η Βροχούλα, Ο Μοουτζούρης κι ένα Χριστουγεννιάτικο Όνειρο» του Χρήστου Μπουλώτη για την ΣΤ1. Να σημειωθεί ότι πριν ξεκινήσει η καταγραφή των απαντήσεων των παιδιών ότι το συγκεκριμένο τμήμα ήταν απόλυτα συνεργάσιμο κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας και αυτό φάνηκε και από τις απαντήσεις των παιδιών οι οποίες ήταν πλούσιες και σαφείς σε αντίθεση με την Ε1 που χρειάστηκε ιδιαίτερη προσπάθεια για να πειστεί να ασχοληθεί με τις δραστηριότητες και τα ερωτηματολόγια.

Η πρώτη δραστηριότητα λοιπόν αφορούσε στη φανταστική συνάντηση ενός Αφρικανού κι ενός Ευρωπαίου που έπρεπε να πλάσουν οι μαθητές /τριες, δανειζόμενοι στοιχεία και από το μάθημα που διδάχτηκαν. Αν και οι απαντήσεις δεν ήταν πολλές, ίσως γιατί τους δυσκόλεψε σε σχέση με τις άλλες, από τις ελάχιστες που δόθηκαν φαίνεται ότι κατανόησαν το μήνυμα του μαθήματος. Οι δύο άνθρωποι δηλαδή αν και διέφεραν αρκετά, αν και βρίσκονταν μακριά κατάφεραν να συναντηθούν με τη βοήθεια της αγάπης και της ελπίδας για ένα καλύτερο κόσμο, σύμφωνα με τις απαντήσεις των παιδιών. Μεγάλη συμμετοχή έδειξαν τα παιδιά με τη δεύτερη δραστηριότητα, ίσως γιατί ήταν πιο κοντά στις γνώσεις και την εμπειρία τους, μίας και καλούσε τους μαθητές /τριες να περιγράψουν τη στάση τους σε περίπτωση που στην Τουρκία γινόταν σεισμός και είχαν ανάγκες σε τρόφιμα και φάρμακα. Όλα τα παιδιά έγραψαν ότι σε μία τέτοια περίπτωση θα βοηθούσαν, όσο αυτό ήταν δυνατό, τους συνανθρώπους τους στέλνοντάς τους χρήματα, τρόφιμα και φάρμακα. Αν τους ήταν εύκολο θα προσπαθούσαν να τους βρουν και στέγη. Μία άλλη μαθήτρια, όπως λέει, θα προσπαθούσε να γίνει και φίλη τους. Κι όμως τα πράγματα δεν είναι τόσο ρόδινα όσο φαίνονται. Στην προφορική συζήτηση που είχε προηγηθεί μέσα στην τάξη υπήρχαν παιδιά, αγόρια κυρίως, που αντέδρασαν εξαιτίας της εθνικότητας. Επικαλέστηκαν τα «όσα μας έχουν κάνει», όπως χαρακτηριστικά λένε, γι' αυτό δεν τους αξίζει βοήθεια. Υπήρχε

βέβαια και ο αντίλογος από κορίτσια κυρίως που όπως είπαν ό,τι συνέβη παλιά, σήμερα όμως ο απλός λαός δε μας έχει πειράξει. Μάλιστα συμφώνησαν μαζί μου ότι κάποια αρνητικά γεγονότα που συμβαίνουν σχετίζονται με τους πολιτικούς των χωρών και όχι με τους λαούς, οι οποίοι δεν έχουν λόγο να εχθρεύονται μεταξύ τους.

Εξίσου μεγάλη συμμετοχή και ενδιαφέρον έδειξαν και για την Τρίτη δραστηριότητα, η οποία τους ζητάει να γράψουν μία επιστολή στον πρωθυπουργό, που θα υπενθυμίζει ότι όλα τα παιδιά του κόσμου έχουν δικαίωμα στο όνειρο και την ελπίδα για μία καλύτερη ζωή. Οι απαντήσεις τους είναι μία ευχάριστη έκπληξη γιατί υποστηρίζουν τα παιδιά του κόσμου με διάφορους τρόπους και απαιτούν τη βελτίωση της ζωής τους, έχουν και δόσεις χιούμορ, πολύ πετυχημένες, όπως μία μαθήτριά που επειδή ζητούσε από τον πρωθυπουργό να μεριμνήσει για τα παιδιά και κυρίως για εκείνα που είναι μόνα τους στη ζωή, στο τέλος κλείνει την επιστολή με τη φράση «Αν δεν κάνετε αυτό που σας ζητάω, θα δείτε τι σας περιμένει».

Μία άλλη μαθήτριά γράφει στον κύριο Καραμανλή πως αν επέτρεπαν στα παιδιά να πάρουν έστω για μία εβδομάδα το τιμόνι της εξουσίας, σίγουρα η όψη του κόσμου θα είχε βελτιωθεί κατά πολύ. Κι αυτό γιατί τα παιδιά, όπως χαρακτηριστικά γράφει η μικρή μαθήτριά, κυβερνούν με γνώμονα την αγάπη και όχι το συμφέρον. Θα φρόντιζαν για τους φίλους και φίλες τους σε όλο τον κόσμο, αλλά και για άλλα ζητήματα όπως το περιβάλλον, οι πόλεμοι και οι άρρωστοι.

Η τελευταία ερώτηση σχετίζεται και με το παράλληλο κείμενο που δόθηκε στα παιδιά «Το χαμογελαστό συννεφάκι» του Μ. Λοίζου και τους ζητάει να απαντήσουν στα «γιατί» των χαμόγελων. Όπως φαίνεται οι μαθητές και οι μαθήτριες έχουν καταλάβει πλήρως το νόημα που θέλουν να μας περάσουν οι συγγραφείς. Τα συρματοπλέγματα στις καρδιές και στις σχέσεις των ανθρώπων οφείλονται στα διαφορετικά συμφέροντα των χωρών που τις φέρουν

σε σύγκρουση και κυρίως η δίψα τους για εξουσία χωρίς να ενδιαφέρονται για οτιδήποτε άλλο, όπως χαρακτηριστικά γράφει μία άλλη μαθήτρια.

Στη συνέχεια θα ασχοληθούμε με τις απαντήσεις των παιδιών που αναφέρονται στις ερωτήσεις για την κατανόηση της σημασίας της προσωποποίησης.

Η πρώτη ερώτηση αναφέρεται στα ζώα και τα φυτά του δάσους, τα οποία εξαιτίας της αδιαφορίας των ανθρώπων διαμαρτύρονται έντονα με πανό και συνθήματα έξω από τις πόρτες των παιδιών. Καλούνται λοιπόν να φανταστούν τις ενέργειες των ζώων και των φυτών μέχρι να φτάσουν σ' αυτή την απόφαση. Τα παιδιά, λοιπόν, φαντάζονται ότι τα ζώα και τα φυτά του δάσους μη μπορώντας να αντέξουν την αδιαφορία και την κακομεταχείριση των ανθρώπων, σκέφτηκαν από την πλευρά των ζώων, το λιοντάρι, και από την πλευρά των φυτών το πεύκο να πραγματοποιήσουν ένα συμβούλιο. Σύμφωνα με τα παιδιά μετά από πολλές συζητήσεις και διαφωνίες ζώα και φυτά, μικρά και μεγάλα, άγρια και ήμερα να «απεργήσουν» όπως χαρακτηριστικά έγραψε μια μαθήτρια και να απαιτήσουν να υλοποιηθούν τα «αιτήματά» τους όπως γράφει άλλος μαθητής. Μάλιστα ένας άλλος μαθητής γράφει πως θα ήταν ωραίο στα πανό να γράφουν δικαιοσύνη στις ψυχές που περισσότερα προσφέρουν παρά παίρνουν.

Οι απαντήσεις στη δεύτερη και τελευταία ερώτηση αυτής της ενότητας είναι αρκετά ενδιαφέρουσες! Η δραστηριότητα αυτή ζητάει από τα παιδιά να σκεφτούν τα υλικά εκείνα που θα ανακάτευαν ώστε να γίνει ο κόσμος μας καλύτερος.

Μία μαθήτρια λοιπόν γράφει πως με τη συνταγή της το όνειρο θα ζυγίζει 1000 γραμμάρια. Και για να το φτιάξουμε θα χρειαστούμε 500 γρ. αγάπη, 250 γρ., 100 γρ. φιλία, 80 γρ. εμπιστοσύνη και 70 γρ. αδελφοσύνη. Τα ανακατεύουμε για ένα καλύτερο αποτέλεσμα και πίνοντας ο κόσμος μας σίγουρα θα γίνει 100% καλύτερος!

Μία άλλη μαθήτρια προτείνει πριν κοιμηθούμε να πίνουμε ένα ποτήρι χυμό όνειρο. Η δικιά της συνταγή περιλαμβάνει μία κουταλιά του γλυκού σκόνη όνειρο, καραμέλες και γλυκά, φαντασία και νερό. Αφού τα ανακατέψουμε το βάζουμε σε ένα ποτήρι και το μίγμα είναι έτοιμο για να το πιούμε!

Κάπως έτσι κινούνται και οι υπόλοιπες και οι υπόλοιπες απαντήσεις των παιδιών.

Συνεχίζοντας, έχουμε τις απαντήσεις των μαθητών /τριών στα τελικά ερωτηματολόγια που τους δόθηκαν.

Ειδικότερα στην ερώτηση τι προσφέρει η ανάγνωση ενός λογοτεχνικού κειμένου, τα παιδιά πιστεύουν ότι η προσφορά της είναι ένας συνδυασμός γνώσης και ευχαρίστησης. Συγκεκριμένα, από τη μία τους διασκεδάζει, τους προκαλεί γέλιο αλλά και συγκίνηση, τους διεγείρει τη φαντασία και παράλληλα τους εξάπτει τη περιέργεια και την αγωνία όταν το θέμα είναι ενδιαφέρον. Από την άλλη, σύμφωνα πάντα με τα παιδιά, είναι μία αστείρευτη πηγή γνώσεων, αφού τους βοηθάει στην ορθογραφία, πλουτίζει το λεξιλόγιό τους, μαθαίνουν να μιλούν και να συντάσσουν σωστά και τους δίνει πλούσιες ιδέες όταν πρόκειται να γράψουν έκθεση. Υπάρχουν βέβαια και παιδιά που πιστεύουν ότι περισσότερο τους προσφέρει διασκέδαση και χαρά και λιγότερο γνώσεις. Παρόλα αυτά παραδέχονται ότι γνωρίζουν θέματα που ίσως να μην τα είχαν ξανακούσει η ξανασυναντήσει.

Οι απαντήσεις των παιδιών στην ερώτηση αν έχει υπάρξει περίπτωση που η ανάγνωση ή η διδασκαλία ενός λογοτεχνικού κειμένου έχει συντελέσει στην αλλαγή των αντιλήψεών τους, ποικίλουν. Υπάρχουν δηλαδή μαθητές /τριες που είναι κάθετα σ' αυτό που πιστεύουν λέγοντας μάλιστα μπορεί να τους αλλάξει ίσως τη σκέψη, τη γνώμη τους όμως ποτέ. Από την άλλη υπάρχουν και παιδιά που παραδέχονται ότι δεν είναι λίγες οι φορές που έχουν αλλάξει γνώμη για κάποια θέματα, όπως ότι τα φυτά πίστευαν ότι είναι κάτι σαν αντικείμενα που δεν προσφέρουν απολύτως τίποτα,

στην πραγματικότητα όμως έχουν ζωή και η προσφορά τους είναι πολύ σημαντική. Ή ότι όταν θεωρούν τους εαυτούς τους το κέντρο του κόσμου, αποτυγχάνουν στη ζωή τους καθώς επίσης και για την ξενιτιά που καταλαβαίνουν ότι είναι κάτι δύσκολο. Ακόμη υπήρχαν παιδιά που ενώ πίστευαν ότι η τηλεόραση μπορεί να προσφέρει διασκέδαση, που τα βιβλία δε μπορούν, η γνώμη τους έχει αλλάξει. Στην αλλαγή των αντιλήψεών τους τα παιδιά υποστηρίζουν ότι σημαντικό ρόλο παίζουν τόσο το κείμενο όσο και ο τρόπος διδασκαλίας και κυρίως το τελευταίο καθώς για κάποιους /ες χρειάζεται πολλή δουλειά και προσπάθεια για να αλλάξουν οι απόψεις τους. Ελάχιστοι είναι οι καθηγητές /τριες που δε νοιώθουν να ταυτίζονται με πρόσωπα ή καταστάσεις. Οι περισσότεροι /ρες μαθητές /τριες νοιώθουν ότι βρίσκονται στη θέση των πρωταγωνιστών πιστεύοντας μάλιστα ότι ο /η συγγραφέας έγραψαν το ρόλο ειδικά γι' αυτούς /ες σαν να τους γνωρίζουν καλά. Άλλες φορές πάλι νοιώθουν να ταυτίζονται τόσο πολύ που σκέφτονται τι θα έκαναν στη θέση του ήρωα ή της ηρωίδας πιστεύοντας ότι παίρνουν οι ίδιοι /ες το ρίσκο. Τέλος οι προτάσεις των μαθητών /τριων της Ε2 σε σχέση με τα λογοτεχνικά κείμενα που θα ήθελαν να διδάσκονται είναι πολύ ενδιαφέρουσες και ποικίλουν σε αντίθεση με εκείνες των παιδιών της Ε1. Έτσι λοιπόν αν και δεν παραλείπουν να σημειώσουν ότι τα βρίσουν ελκυστικά τα ήδη υπάρχοντα κείμενα πιστεύουν πως θα πρέπει να είναι πιο διασκεδαστικά έτσι ώστε να μην είναι μονότονα και κουραστικά. Θα προτιμούσαν να συμπεριληφθούν κείμενα με περιπέτεια, μυστήριο και πολύ αγωνία έτσι ώστε να κρατάει αμείωτο το ενδιαφέρον τους. Τους αρέσουν ακόμη οι μύθοι και τα κοινωνικά λογοτεχνικά κείμενα. Να πούμε ακόμη ότι αυτό που τόνισαν οι περισσότεροι /ες μαθητές /τριες είναι ότι προτιμούν περισσότερο τα κείμενα του Ανθολογίου από εκείνα της Γλώσσας.

Ολοκληρώνουμε με τις απαντήσεις των παιδιών που αναφέρονται στην διδακτική ενότητα που ασχοληθήκαμε με την Ε2.

Αν όχι σε όλους στους περισσότερους /ες μαθητές /τριες εντύπωση ιδιαίτερη έκανε το γεγονός ότι δύο ζώα τόσο διαφορετικά μεταξύ τους και από δύο μακρινές πολιτείες κατάφεραν όχι μόνο να δουν το ίδιο όνειρο αλλά να συναντηθούν και μάλιστα να αγαπηθούν. Μια μόνο μαθήτρια βρέθηκε η οποία εντυπωσιάστηκε από τα δύο Χαμόγελα (παράλληλο κείμενο: Χαμογελαστό συννεφάκι) που δεν άντεχαν να βλέπουν την Κύπρο χωρισμένη.

Όσο για τα πρόσωπα με τα οποία ταυτίστηκαν είναι αντίστοιχα με εκείνα που τους έκαναν εντύπωση, όπως είναι φυσικό, όμως διαφέρουν οι λόγοι. Άλλοι /ες μαθητές /τριες ταυτίστηκαν με την κατάσταση εκείνη κατά την οποία τα δύο ζώα βρέθηκαν στο ίδιο όνειρο και αυτό γιατί θα ήθελαν όπως λένε να ζήσουν τη στιγμή της γνωριμίας τους. Άλλα παιδιά πάλι ταυτίστηκαν με τα ζώα όταν ξεκίνησαν το ταξίδι της γνωριμίας τους γιατί πολύ θα ήθελαν να ζήσουν το περιπετειώδες ταξίδι τους και όσες δυσκολίες πέρασαν μέχρι να συναντηθούν. Η μαθήτρια η οποία εντυπωσιάστηκε από τα Χαμόγελα ταυτίζεται παράλληλα με αυτά γιατί όπως εξήγησε δεν της αρέσει που μαλώνουμε με τους Τούρκους και θα προτιμούσε να είμαστε αγαπημένοι /ες. Μια άλλη μαθήτρια έγραψε πως ταυτίζεται με τη Βροχούλα γιατί είναι κορίτσι!!!

Όσον αφορά τις απόψεις των παιδιών σχετικά με την αντιμετώπιση των «άλλων» για ακόμη μια φορά επικρατούν διαφορετικές θέσεις. Πιο συγκεκριμένα ένας αριθμός μαθητών /τριων υποστηρίζει πως μετά τη διδασκαλία της συγκεκριμένης ενότητας άλλαξε ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουν τους «άλλους» δηλαδή ενδιαφέρονται περισσότερο γι' αυτούς και θεωρούν πως η ψυχρότητα και η αδιαφορία με την οποία τους αντιμετώπιζαν ήταν άδικη. Άλλα παιδιά εξηγούν πως τώρα που έμαθαν και συνειδητοποίησαν ότι όλοι οι άνθρωποι ανεξαρτήτως χαρακτηριστικών, εθνικότητας, φυλής, χρώματος, γλώσσας και είναι ίσοι δεν έχουν δικαίωμα να τους περιφροούν. Ένας μαθητής

υποστηρίζει πως δε χρειάστηκε να αλλάξει η γνώμη του γιατί ούτως ή άλλως συμπεριφερόταν με φιλικό και συμπονετικό τρόπο.

Υπάρχουν βέβαια και ελάχιστα παιδιά που υποστηρίζουν ότι η γνώμη τους δεν άλλαξε. Μάλιστα μια μαθήτρια δίνει την εξήγησή της γι' αυτό. Ο χαρακτήρας του ανθρώπου δύσκολα αλλάζει παρ' όλα αυτά εύχεται όλοι οι χαρακτήρες να άλλαζαν ευκολότερα γιατί όπως λέει η γη θα γινόταν ένας μικρός παράδεισος. Για όσους /ες πάντως άλλαξαν γνώμη η δραστηριότητα που τους βοήθησε σ' αυτό ήταν εκείνη που τους καλούσε να περιγράψουν τη φανταστική συνάντηση του αφρικανού με τον ευρωπαίο γιατί όπως είπαν κατάλαβαν ότι όλες οι «διαφορές» που χωρίζουν τους ανθρώπους είναι τόσο μικρές μπροστά στην αγάπη που προσπερνούν όλες τις δυσκολίες και τα εμπόδια. Επίσης η δραστηριότητα που αναζητά τις απαντήσεις στα «γιατί» των Χαμόγελων τους βοήθησε γιατί κατάλαβαν ότι όλοι οι διαχωρισμοί οφείλονται στα συμφέροντα των μεγάλων.

Τέλος η δραστηριότητα η οποία ζητά από τους μαθητές /τριες να φαντασθούν τις ενέργειες των ζώων και των φυτών που αναγκάζονται να διαμαρτυρηθούν για την αδιαφορία των ανθρώπων είναι εκείνη που τους βοήθησε να κατανοήσουν τη λειτουργία της προσωποποίησης στα λογοτεχνικά κείμενα.

Ολοκληρώνουμε την καταγραφή των αποτελεσμάτων της ερευνητικής διαδικασίας με το κείμενο «Η Βαγγελίτσα» που διδάχθηκε στα παιδιά της Στ2.

Η πρώτη ερώτηση ζητά από τους μαθητές /τριες να φαντασθούν τι θα έγραφε στο ημερολόγιό της για όσα περνά στο σχολείο. Οι απαντήσεις τους εστιάζονται σε δύο σημεία. Από τη μια η Βαγγελίτσα γράφει στο ημερολόγιό της για την άσχημη ψυχολογία της και τη δύσκολη θέση στην οποία βρίσκεται καθώς είναι παραγκωνισμένη και αδύναμη να αντιδράσει. Από την άλλη καταλαβαίνει και δικαιολογεί τους συμμαθητές /τριες της για την αδιαφορία που της δείχνουν αφού αισθάνεται βάρος γι' αυτούς. Δεν παραλείπει σύμφωνα με τα παιδιά να αναφερθεί και στη δασκάλα της

για την οποία μιλάει με πολύ καλά λόγια και συμπάθεια για το ενδιαφέρον και την υπομονή με την οποία την αντιμετωπίζει.

Στη συνέχεια η δεύτερη ερώτηση δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές /τριες παρουσιαζόμενη /ες στα όνειρα της μικρής Βαγγελίτσας να τη συμβουλέψουν και να τη βοηθήσουν. Τα μισά παιδιά εστιάζονται στην ψυχολογία της Βαγγελίτσας συμβουλευοντάς τη να είναι πιο δυναμική, να μην το βάζει εύκολα κάτω, να μην απογοητεύεται και γενικότερα να προσπαθεί μέχρι να κερδίσει την αγάπη των συμμαθητών /τριών της. Τα υπόλοιπα παιδιά προσπαθούν να την οδηγήσουν στο σωστό δρόμο ώστε να ανακαλύψει μέσα «κάτι» που θα τη βοηθήσει να αναδειχθεί. Γιατί όπως χαρακτηριστικά λένε «όλοι οι άνθρωποι κρύβουν μέσα τους κάποια χάρη» άρα και η Βαγγελίτσα.

Η συμμετοχή των παιδιών στην τρίτη δραστηριότητα που ζητά από τα παιδιά να σκιαγραφήσουν το πορτραίτο ενός /μιας φίλου /ης με τα θετικά και τα αρνητικά δεν ήταν ιδιαίτερα ικανοποιητική. Αρκετοί /ες μαθητές /τριες δεν απάντησαν ενώ τα παιδιά που απάντησαν δεν εύρισκαν αρνητικά γι' αυτό το αγαπημένο πρόσωπο είτε οι απαντήσεις τους δεν ήταν τόσο συγκεκριμένες. Για παράδειγμα μια μαθήτρια λέει πως η φίλη της είναι καλό και χαρούμενο κορίτσι και αρνητικά δεν έχει. Ένας άλλος μαθητής μιλώντας για τον Αριστείδη, τον κολλητό του λέει πως είναι πολύ καλό παιδί αν και έχουν διαφωνήσει αρκετές φορές. Συνεχίζοντας αναφέρει πως τα αρνητικά του είναι ότι κάποιες φορές, ελάχιστες γίνεται εκνευριστικός.

Τέλος όπως είναι αναμενόμενο οι απαντήσεις των παιδιών στην τελευταία ερώτηση που καλεί τα παιδιά να φαντασθούν το μέλλον της μικρής Βαγγελίτσας είναι παρόμοιες. Για όλα λοιπόν τα παιδιά η μικρή ηρωίδα γίνεται μια πολύ καλή τραγουδίστρια που είναι αγαπητή από τον κόσμο και που επιτέλους η ίδια έπαψε να υποτιμά τον εαυτό της. Μια μόνο μαθήτρια, που αν και αυτή πιστεύει ότι θα

έχει γίνει αποδεκτή από τους συνανθρώπους και θα έχει φίλιες, όταν μεγαλώσει η μικρή Βαγγελίτσα θα γίνει δασκάλα.

Συνεχίζουμε με τις ερωτήσεις κατανόησης της σημασίας των προσώπων και την πρώτη δραστηριότητα που καλεί τους μαθητές /τριες να φαντασθούν τι θα γινόταν αν η Βαγγελίτσα διέθετε θάρρος, πίστη στον εαυτό της και διεκδικούσε ότι της ανήκει. Όλα τα παιδιά πιστεύουν πως αν διέθετε η Αστραδενή όλα τα παραπάνω σίγουρα οι επιδόσεις στα μαθήματα θα ήταν πολύ καλύτερες, θα είχε περισσότερους /ες φίλους /ες και φυσικά θα είχε συνειδητοποιήσει νωρίτερα και μόνη της ότι διέθετε μια πολύ όμορφη φωνή. Αυτό σίγουρα θα την έκανε δημοφιλή στο σχολείο της. Μάλιστα όπως γράφει μια μαθήτρια θα γινόταν η τραγουδίστρια τη τάξης, θα έπαιρνε μέρος στις σχολικές γιορτές και θα μάγευε τους θεατές /τριες με τη φωνή της.

Παρόμοια είναι και η επόμενη ερώτηση που αναφέρεται στην Αστραδενή, ηρωίδα του παράλληλου κειμένου της Ε. Φακινού που δόθηκε και καλεί τα παιδιά να προβλέψουν τη θέση της Αστραδενής στο σχολείο αν παρουσίαζε μια διαφορετική στάση από εκείνη που επέδειξε. Όλα τα παιδιά πιστεύουν ότι η εξέλιξη της ιστορίας θα ήταν τελείως διαφορετική αν η Αστραδενή είχε συμπεριφορά ανάλογη με εκείνη της Βαγγελίτσας. Δηλαδή θα εξακολουθούσε να μη τη συμπαθεί κανένας, θα την περιφρονούσαν τόσο οι συμμαθητές /τριες της όσο και η δασκάλα της με τη δικιά της συναίνεση. Φυσικά δε θα την αναγνώριζαν ποτέ και ποτέ δε θα έβρισκε το δικίο της σχετικά με το πώς θα την αποκαλούν. Όσο για τη δασκάλα της αν η Αστραδενή δεν έφτανε μέχρι το διευθυντή του σχολείου δε θα «πήγαινε στη θέση της» σύμφωνα με τα παιδιά και ίσως η ηρωίδα με τόση αδικία και περιφρόνηση να μην ξαναπήγαινε σχολείο γράφει ένας άλλος μαθητής.

Στο επίκεντρο της επόμενης ερώτησης βρίσκεται η δασκάλα της Αστραδενής. Συγκεκριμένα οι μαθητές /τριες καλούνται να προβλέψουν τη στάση των συμμαθητών /τριων της Αστραδενής

απέναντί της αν η δασκάλα τη συμπεριφερόταν φιλικά. Όλοι οι μαθητές /τριες πιστεύουν ότι οι συμμαθητές /τριες της ηρωίδας θα τη δεχόταν με αγάπη και θερμή φιλοξενία γιατί όπως όλα τα παιδιά γράφουν χαρακτηριστικά η στάση τους επηρεάζεται πάρα πολύ από τους δασκάλους /ες αλλά και από τους μεγαλύτερους /ες γενικότερα.

Ως τελευταία δραστηριότητα αφήσαμε την καταγραφή των διαφορών και των ομοιοτήτων στη συμπεριφορά των δύο κοριτσιών. Οι ομοιότητες που κυριαρχούν στη συμπεριφορά των δύο κοριτσιών είναι ότι και οι δύο ηρωίδες αντιμετωπίζουν τη μη φιλική στάση του περίγυρού τους και ότι και οι δύο στο τέλος καταφέρνουν να ξεπεράσουν το πρόβλημά τους. Οι διαφορές που εντοπίζουν τα παιδιά είναι ότι η Αστραδενή έχει θάρρος και αυτοπεποίθηση ενώ η Βαγγελίτσα είναι αδύναμη και ανασφαλής, η Αστραδενή ήταν άτυχη γιατί δεν είχε την υποστήριξη της δασκάλας της, ενώ η Βαγγελίτσα υποστηριζόταν από τη δική της και τέλος ότι η Βαγγελίτσα δε μπορούσε να γίνει φίλη με τα υπόλοιπα παιδιά, κάτι που αν ήθελε η Αστραδενή. Μια μαθήτριά μάάλιστα γράφει ότι η Βαγγελίτσα ήταν καλή στα υπόλοιπα παιδιά ενώ η Αστραδενή κακιά.

Στη συνέχεια καταγράφονται οι απαντήσεις των μαθητών /τριων στα τελικά ερωτηματολόγια με πρώτη ερώτηση την προσφορά της ανάγνωσης ενός λογοτεχνικού κειμένου. Οι περισσότεροι /ες μαθητές /τριες συνδέουν την ανάγνωση ενός λογοτεχνικού κειμένου με την ευχαρίστηση και τη διασκέδαση ειδικά όταν αυτό που διαβάζουν τους αρέσει και το επέλεξαν μόνοι τους. Παραδέχονται όμως ότι τους προσφέρει σημαντική βοήθεια κυρίως σε γλωσσικές ασκήσεις και είναι μια σημαντική πηγή ιδεών για τις εκθέσεις τους. Όσο για την περίπτωση που η ανάγνωση ή η διδασκαλία ενός λογοτεχνικού κειμένου έχει συντελέσει στην αλλαγή αντιλήψεών τους οι απαντήσεις των παιδιών δεν είναι πολύ συγκεκριμένες. Άλλα παιδιά υποστηρίζουν πως επηρεάζονται από το κείμενο ενώ άλλα όχι. Δεν εξηγούν αν στην αλλαγή των αντιλήψεών τους παίζει ρόλο τόσο το κείμενο όσο και ο τρόπος διδασκαλίας.

Στο τμήμα αυτό αρκετοί /ες μαθητές /τριες νοιώθουν να ταυτίζονται με πρόσωπα ή καταστάσεις των λογοτεχνικών κειμένων μόνο όταν πλησιάζουν τις προσωπικές τους εμπειρίες και οι πρωταγωνιστές μοιάζουν με το δικό τους χαρακτήρα. Τέλος οι περισσότεροι μαθητές /τριες βρίσκουν αρκετά ενδιαφέροντα τα λογοτεχνικά κείμενα της Γλώσσας και του Ανθολογίου γι' αυτό και δεν έχουν να προτείνουν κάτι συγκεκριμένο.

Το σημείο που κάνει ιδιαίτερη εντύπωση στα παιδιά δεν είναι μόνο ένα. Υπάρχουν παιδιά που εντυπωσιάζονται με την υπερβολική αδυναμία και ανασφάλεια που δείχνει η Βαγγελίτσα και ειδικά το σημείο που αν της φέρονται ψυχρά οι συμμαθητές /τριες της η ίδια τους δικαιολογεί. Εντύπωση όμως προκαλεί σε αρκετούς /ες μαθητές /τριες και η επιμονή της Αστραδενής να πείσει τη δασκάλα της να φωνάζει με το στόμα της ώσπου στο τέλος τα καταφέρνει. Υπήρχαν και ελάχιστοι /ες μαθητές /τριες που εντυπωσιάστηκαν και με την εχθρότητα με την οποία αντιμετώπισε η δασκάλα την Αστραδενή ενώ ξέρουν πολύ καλά ότι ο δάσκαλος /α πρέπει να συμπεριφέρεται σε όλα τα παιδιά το ίδιο. Ακόμη τα παιδιά νοιώθουν να ταυτίζονται με την Αστραδενή γιατί θα ήθελαν πολύ να συμπεριφερθούν και τα ίδια με ανάλογο θάρρος τόσο στη δασκάλα όσο και στους υπόλοιπους συμμαθητές /τριες τους και κυρίως γιατί θα ήθελαν πολύ να ζήσουν τη στιγμή της δικαίωσης. Άλλα παιδιά ταυτίζονται με τη στιγμή που γίνεται η αποκάλυψη του ταλέντου της Βαγγελίτσας έτσι ώστε να νοιώσουν την ικανοποίηση της ηρωίδας αλλά και την έκπληξη των συμμαθητών /τριών της.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ένας μαθητής, όπως γράφει, νοιώθει να ταυτίζεται με την Αστραδενή γιατί λόγω της δουλειάς του μπαμπά του αλλάζει συχνά σχολείο με αποτέλεσμα να αγωνίζεται κάθε φορά να ενταχθεί στην ομάδα των συμμαθητών /τριών του και να αποδείξει ποιος είναι. Όσο για την αλλαγή των αντιλήψεών τους τα παιδιά υποστηρίζουν πως η κατάσταση της Βαγγελίτσας αλλά και της Αστραδενής τους ευαισθητοποιεί και τους κάνει να καταλάβουν ότι

όλοι οι άνθρωποι άσχετα από τα μειονεκτήματα που μπορεί να έχουν πάντα κρύβουν μέσα τους ένα ταλέντο, ένα χάρισμα που τους αναδεικνύει. Μάλιστα όπως λενε θα δεχόταν φιλικότατα και με αγάπη αν είχαν κάποια συμμαθήτρια ή συμμαθητή που θα βρισκόταν σε ανάλογη θέση με εκείνη της Βαγγελίτσας ή της Ασπραδενής

Να σημειωθεί πάλι ότι ο μαθητής που αναφέραμε παραπάνω γράφει ότι επειδή έχει αρκετές φορές βρεθεί στη θέση της Ασπραδενής ο τρόπος που αντιμετωπίζει και αντιμετώπιζε τους νέους συμμαθητές του είναι να τους πλησιάζει όσο μπορεί και να τους εντάξει στην παρέα του. Γι' αυτό και ο συγκεκριμένος μαθητής όπως λέει δεν τον βοήθησε η διδασκαλία αλλά η προσωπική του εμπειρία. Οι υπόλοιποι /ες μαθητές /τριες κινητοποιήθηκαν από το κείμενο που μιλούσε για τα ανθρωπάκια που έβγαλαν ουρά και τη δραστηριότητα που τους ζητούσε να προβλέψουν την τύχη του παιδιού χωρίς ουρά και τη συμπεριφορά των υπολοίπων με ουρά. Επίσης από τη δραστηριότητα που τους καλούσε να καταγράψουν τα αρνητικά και τα θετικά ενός αγαπημένου τους προσώπου.

Τέλος σύμφωνα με τις απαντήσεις τους τα παιδιά κατανόησαν ότι τα πρόσωπα είναι τόσο σημαντικά που μπορούν να αλλάζουν την εξέλιξη της ιστορίας. Αυτό το κατάλαβαν όταν υπέθεσαν αν μια διαφορετική συμπεριφορά για την Ασπραδενή η οποία σίγουρα θα έμενε αδικημένη αν δεν «πολεμούσε» καθώς και από τη δασκάλα της Βαγγελίτσας, η οποία αν δεν ενδιαφερόταν για εκείνη σίγουρα δε θα είχε «ξεθαφτεί» το ταλέντο της.

3. ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας που καταγράψαμε, καταλήγουμε στα παρακάτω συμπεράσματα και παρατηρήσεις:

Σχεδόν όλοι και όλες οι μαθητές και οι μαθήτριες των τεσσάρων τμημάτων στα οποία δίδαξα, όπως αποδείχθηκε στην πράξη, δεν αντιμετωπίζουν ρατσιστικά τους /τις διγλωσσους /ες συμμαθητές /τριες τους. Όπως φάνηκε δηλαδή από τις σχέσεις τους μεταξύ τους δεν δείχνουν αδιαφορία, καχυποψία ή περιφρόνηση. Αντίθετα, υπήρχαν και περιπτώσεις διγλωσσων μαθητών / τριών που επαινέθηκαν από τα παιδιά της κυρίαρχης ομάδας, αλλά και τους δασκάλους / ες τους τόσο για τις υψηλές επιδόσεις τους όσο και για τον άψογο χαρακτήρα τους και αρμονικές τους σχέσεις. Αυτό έρχεται σε πλήρη συμφωνία με τις απόψεις των παιδιών κατά τη διάρκεια των συζητήσεων μας, που υποστήριζαν, ότι το κριτήριο με το οποίο θα «δεχτούν» ή θα «απομακρύνουν» ένα παιδί από την παρέα τους είναι ο χαρακτήρας του. Δεν τους ενδιαφέρει δηλαδή το χρώμα, η φυλή, η γλώσσα κ.α. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τις περιπτώσεις δύο – τριών παιδιών Αλβανικής και Τσιγγάνικης καταγωγής με τα οποία δεν έχουν ιδιαίτερες σχέσεις γιατί όπως λένε η συμπεριφορά τους δεν είναι σωστή. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του ΣΤ2 που η μεν τσιγγανοπούλα Πελαγία είναι αποδεκτή από τους / τις συμμαθητές / τριες της ενώ η αλβανικής καταγωγής Ερβίνα λόγω του Χαρακτήρα της που δεν εγκρίνουν τα υπόλοιπα παιδιά, απορρίπτεται. Να σημειώσω μάλιστα σ' αυτό το σημείο ότι συνήθως από τα παιδιά της κυρίαρχης ομάδας γίνονται αποδεκτά τα παιδιά αλβανικής καταγωγής και λιγότερο τα τσιγγάνικης τα οποία χαρακτηρίζονται ως «βρώμικα» ενώ έχουν κι ένα σημαντικό «μειονέκτημα» για εκείνα, το χρώμα του δέρματός τους είναι μαύρο.

Παρόλα αυτά όμως οι πράξεις τους έρχονται σε αντίθεση με τις θεωρητικές τους απόψεις. Αν και αρχικά φαίνεται να μην έχουν πρόβλημα με τους «άλλους», στην πορεία αποδεικνύεται ότι

διατηρούν στερεότυπα, που συνήθως υιοθετούν από το στενό τους περιβάλλον, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και κυρίως τους μεγαλύτερους τους που λειτουργούν ως πρότυπα.

Συγκεκριμένα πριν την ολοκλήρωση των διδασκαλιών των λογοτεχνικών κειμένων ανιχνεύθηκαν οι εξής θέσεις των παιδιών:

Υπήρξαν περιπτώσεις μαθητών κυρίως που με αφορμή μια δραστηριότητα να βοηθήσουμε τα σεισμόπληκτα παιδιά της Τουρκίας αντέδρασαν λέγοντας ότι δεν τους αξίζει βοήθεια μιας και μας έχουν προκαλέσει μεγάλο κακό. Στη συνέχεια υπήρξε ένας αριθμός μαθητών /τριών, που με αφορμή δραστηριότητες του λογοτεχνικού κειμένου «Οι φίλοι μας οι τσιγγάνοι», υποστηρίζει ότι η τσιγγάνικη φυλή είναι καλύτερη εξαιτίας του μαύρου χρώματός της. Οι ίδιοι /ες μαθητές /τριες κυρίως όμως τα αγόρια, τους Τσιγγάνους /ες και Αλβανούς /ίδες για βρωμιά και εγκληματικότητα. Μάλιστα ένας μαθητής στο επιχείρημά μου ότι υπάρχουν και Έλληνες /ίδες που χαρακτηρίζονται για τα παραπάνω, είπε πως ο Έλληνας θα κλέψει τον Έλληνα, ενώ ο Αλβανός ή ο Τσιγγάνος δεν θα περιοριστεί στο να κλέψει τον Αλβανό και τον Τσιγγάνο αντίστοιχα αλλά και ανθρώπων άλλων φυλών, όπως Έλληνες!!!

Ακόμη είναι φανερός ο διαχωρισμός που κάνουν στα παιδιά που προέρχονται από ανεπτυγμένες και μη χώρες. Με αφορμή λοιπόν τη δραστηριότητα πως θα δέχονταν έναν / μία Γάλλο /ίδα και έναν /μία Βούλγαρο /α ένα αγόρι απάντησε πως η υποδοχή του παιδιού από τη Γαλλία θα ήταν θερμότερη από εκείνη του παιδιού από τη Βουλγαρία.

Επίσης, ήταν φανερό το κριτήριο αποδοχής ενός /μίας συμμαθήτριας με βάση την κοινωνική και κυρίως οικονομική του / της κατάσταση. Χαρακτηριστικές είναι οι απαντήσεις των παιδιών που στην ερώτηση αν ήταν παιδιά οικογένειας μεταναστών από τη μία για λόγους οικονομικούς και από την άλλη γιατί ο γονέας έχει σκοπό την μετεκπαίδευσή του, λένε ότι στη μεν πρώτη περίπτωση θα περιφρονούνταν από τα παιδιά της χώρας που τους φιλοξενούσε ενώ

στη δεύτερη σίγουρα θα τους είχαν σε ιδιαίτερη εκτίμηση. Μάλιστα ένας μαθητής, λέει πως εκτιμά περισσότερο εκείνους /ες που είναι οικονομικά ευκατάστατοι /ες απ' ό,τι εκείνους /ες που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες.

Τέλος ένας ικανοποιητικός αριθμός /τριών αδιαφορεί για τα παραπάνω κριτήρια και όπως υποστηρίζει, τον ενδιαφέρει ο χαρακτήρας.

Να πούμε ακόμη ότι κυρίως τα αγόρια ήταν αυτά που ήταν πιο απόλυτα και αρνητικά ίσως στις απόψεις τους από ότι τα κορίτσια τα οποία ήταν πιο δεκτικά και ήπια στους χαρακτηρισμούς τους.

Στη συνέχεια καταγράφουμε τις απόψεις των παιδιών για τους «άλλους» και την προσφορά της λογοτεχνίας μετά το πέρας της διδασκαλίας. Ειδικότερα:

Σχεδόν όλοι /ες οι μαθητές /τριες πιστεύουν ότι η ανάγνωση ενός λογοτεχνικού κειμένου συνδυάζει τόσο τη γνώση όσο και την ευχαρίστηση. Κατά τη γνώμη τους είναι ένας πολύ καλός τρόπος να περνούν ευχάριστα τον ελεύθερο χρόνο τους, ενώ παράλληλα είναι δημιουργική βοήθεια για γλωσσικού περιεχομένου ασκήσεις. Σύμφωνα πάντα με τις απαντήσεις των παιδιών εμπλουτίζουν το λεξιλόγιό τους, γράφουν και συνδυάζουν σωστά, παίρνουν ιδέες για τις εκθέσεις τους, και γνωρίζουν νέους πολιτισμούς και τόπους.

Οι απόψεις των παιδιών για το αν ένα λογοτεχνικό κείμενο συντελεί στην αλλαγή των απόψεών τους ποικίλλουν. Άλλα παιδιά δηλαδή υποστηρίζουν ότι δεν έχουν αλλάξει γνώμη μέχρι τώρα για κάποιο θέμα και πως είναι δύσκολο να συμβεί, ενώ άλλα παιδιά παραδέχονται πως έχουν αλλάξει γνώμη κυρίως για θέματα περιβάλλοντος, την οικογένεια, την κοινωνία καθώς επίσης και για αντιλήψεις για τους άλλους λαούς. Υποστηρίζουν ακόμη ότι σημαντικό ρόλο στην αλλαγή των απόψεων τους παίζει τόσο το λογοτεχνικό κείμενο όσο και ο τρόπος διδασκαλίας. Κυρίως όμως το τελευταίο γιατί με τη βοήθεια του δασκάλου /ας, όπως λένε

ικανοποιούνται οι απορίες τους, αναπληρώνονται κενά και αποφεύγονται παρερμηνείες.

Ελάχιστοι /ες μαθητές /τριες νιώθουν να μην ταυτίζονται με πρόσωπα και καταστάσεις των κειμένων. Οι περισσότεροι / ες μαθητές /τριες ταυτίζονται με ήρωες που πιστεύουν ότι μοιάζουν με το χαρακτήρα τους ή καταστάσεις που είναι παρόμοιες με τις εμπειρίες τους.

Αν και χαρακτηρίζουν τα λογοτεχνικά κείμενα που διδάσκονται στο σχολείο ενδιαφέροντα, αρκετοί /ες μαθητές /τριες προτιμούν τα κείμενα του Ανθολογίου και λιγότερο της γλώσσας. Προτείνουν τα κείμενα να είναι διασκεδαστικά και λιγότερο μονότονα και να διατηρούν αμείωτο το ενδιαφέρον τους. Κάποια παιδιά προτείνουν συγκεκριμένα τα κωμικά, τα περιπετειώδη, μύθους καθώς και κείμενα με θέματα από την καθημερινότητα και τη σημερινή εποχή.

Όσον αφορά τις τελικές τους θέσεις σχετικά με το θέμα της ετερότητας μετά τις διδασκαλίες τα περισσότερα παιδιά δείχνουν να είναι πιο ήπια στις απόψεις τους για τους «άλλους». Όπως χαρακτηριστικά λένε δεν πρέπει να τους επηρεάζουν τα διαφορετικά εξωτερικά χαρακτηριστικά του ανθρώπου. Έτσι κι αλλιώς με τα δίγλωσσα παιδιά που έρχονται σε επαφή τα πηγαίνουν καλά. Βέβαια υπάρχουν και ελάχιστα παιδιά, αγόρια κυρίως, που όπως γράφουν η άποψή τους δεν άλλαξε.

Οι δραστηριότητες που τους βοήθησαν να βλέπουν διαφορετικά τους «άλλους» είναι κυρίως εκείνες που τους φέρνουν στη θέση του «άλλου» ή του ξενιτεμένου και εκείνες που τους βοήθησαν να καταλάβουν ότι ο διαφορετικός δεν είναι κατώτερος και ότι ανά πάσα στιγμή και τα ίδια μπορούν να γίνουν και να φαίνονται διαφορετικά.

Όλοι και όλες οι μαθητές και οι μαθήτριες κατανόησαν πλήρως τα λογοτεχνικά χαρακτηριστικά μέσα από τις διάφορες δραστηριότητες. Γενικά έδειξαν ενθουσιασμό και μεγάλη συμμετοχή στην έκφραση των απόψεών τους οι περισσότεροι μαθητές / τριες.

Ολοκληρώνοντας θα λέγαμε ότι οι περισσότεροι /ες μαθητές /τριες ήταν συνεργάσιμοι /ες και δεκτικοί /ες στις νέες απόψεις. Αν και υπήρχαν κάποια παιδιά αγόρια κυρίως, που χαρακτηρίζονταν για τις απόλυτες θέσεις τους, τα περισσότερα παιδιά έφτασαν σε ένα ικανοποιητικό σημείο να αναθεωρήσουν αρκετές από τις αρχικές τους θέσεις. Τα αποτελέσματα θα ήταν πολύ καλύτερα αν ο χρόνος το επέτρεπε και αν κάποιοι /ες από τους μαθητές /τριες έπαιρναν πιο σοβαρά το θέμα με το οποίο ασχοληθήκαμε και εργάζονταν πιο υπεύθυνα.

Πιστεύω και με βάση τις αλλαγές των παιδιών που διαπίστωσα ότι η λογοτεχνία μπορεί να επιφέρει θεαματικά αποτελέσματα γιατί τα λογοτεχνικά κείμενα είναι πιο εύκολο να προσεγγίσουν τα παιδιά και να τα ωθήσουν στην ελεύθερη έκφραση των απόψεών τους, αφού τα περιεχόμενά τους είναι ευχάριστα, κοντά στις εμπειρίες των παιδιών και παράλληλα διδακτικά. Να μην ξεχνάμε ότι διδάσκονται και λογοτεχνικά χαρακτηριστικά και Τεχνικές. Όλα αυτά μπορούν να επιτευχθούν, αρκεί διδασκαλίες με ανάλογους στόχους να είναι πιο οργανωμένες, να γίνονται συστηματικά και κυρίως με ευαισθησία και πραγματικό ενδιαφέρον από τους /τις διδάσκοντες /ουσες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Καλογήρου, Τζίνα, Τέρψεις και ημέρες ανάγνωσης, εκδ. ΙΜ. Παναγιωτόπουλου, Αθήνα 1999
- Χριστιάς, Ιωάννης, Θεωρία και Μεθοδολογία της διδασκαλίας, εκδ. ΓΡΗΓΟΡΗ, Αθήνα, 1992
- Παπαρούση, Μαρίτα, «Στοιχεία λογοτεχνικής θεωρίας και Εκπαιδευτική πράξη: ζητήματα ετερότητας στα Ανθολόγια της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης» υπό δημοσίευση στα πρακτικά συνεδρίου, με θέμα Γλώσσα και Λογοτεχνία στο Σχολείο. Διδακτικές προσεγγίσεις, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Τσοκαλίδου, Ρ - Παπαρούση, Μ, «Ετερότητα και διγλωσσία στο σχολείο» Διδακτικές Προσεγγίσεις, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Σφαέλλου, Καλλιόπη, «Τα δέντρα διαλέγουν Βασιλιά», εκδ. Άγκυρα.
- Δημουλά, Κική, κατάλογος αρ. 20 Στιγμή Νοέμβριος 1996. Νεοελληνική Λογοτεχνία θεωρητικής κατεύθυνσης Γ' Λυκείου, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα.
- Τσιάκαλος Γιώργος, «Οδηγός αντιρατσιστικής εκπαίδευσης», εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2000.
- Μπαλάσκας Κώστας, «Ταξίδι με το κείμενο», εκδ. Επικαιρότητα.
- Μπαλάσκας Κώστας, «Λογοτεχνία και Παιδεία», εκδ. Επικαιρότητα.
- Παντίδης, Σταμάτης - Πασιάς, Ιωαν. Γεώργιος, «Ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση», εκδ. Gutenberg.
- Μηλιώνης Χριστόφορος, «Με το νήμα της Αριάδνης», εκδ. Σοκόλη, Αθήνα, 1991.
- Σπηλιώτης, Μίμης, «Αλφαβητάριο για την ποίηση», εκδ. Γ. Δεδούση, Θεσσαλονίκη, 1995.

- Τσουκαλάς, Κ, καθηγητής Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, Δημοσίευμα στην εφημερίδα «Το Βήμα», 25/12/1994.

Δαμανάκης, Μ, «Πολυπολιτισμική - διαπολιτισμική αγωγή - Αφετηρία, Στόχοι, Προοπτικές», περ. τα εκπαιδευτικά, 1, 16, 1989 Αθήνα σσ. 75-87.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Η Βροχούνα, Ο Μοιτσογύης Κι Ένα Χριστουγεννιάτικο ΟΝΕΙΡΟ.

ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΠΟΥΛΟΤΗ

Ερωτήσεις Κατανόησης νοηματικών μηνυμάτων.

- 1) Τι θα λέγατε αν "κλέβατε" κάτι από το συγχαρικό του γέιτο του Χρήστου Μπουλοτή και βάζονατε κι εσείς τη δική σας ιστορία με θέμα την φανταστική συνάντηση ενός Αφρικανού κι ενός Ευρωπαίου; (Μπορείτε για να βοηθήσετε να δουλέψετε στοιχεία και από το κείμενο με γραβοντας για την αίσθηση της συνάντησης, τις δυσκολίες και τη στιγμή συνάντησης, υμνώντας και φημιώντας των ήρωων και εστιάζοντας χαρακτηριστικών αυτών των δυο φροβών)
- 2) Υποθέστε ότι σε μια γητονική μας κίμα γίνεται βίβλιση η υνάριση τριών ελλήνων φίλων φροβών, ηχ έινε τμα κία και τμα τη βοήθεια μας. Ανεξαρτήτα από τη στάση των η κίμα κία υφίση, έτι τα φροβία ως αιδόλιμη βίβλιση, τε βία υφίση; Τη κίμα βοήθης θα φροβίση και σε τι ένερση θα φροβίση;
- 3) Αν φροβίση ότι όλα τα φροβία των κίμα έινε βίβλιση και στο άνηρ και την έφίση για μια κίμα φροβίση, τε θα γροβίση σε μια κίμα κία έινε στο φροβίση της κίμα σας;
- 4) Ποιες απαντήσεις θα μποροίση να δώση στα "για" των χαμόγελων; (παράλληλο κίμα "το χαμόγελο έινε νεφάλο της κίμα"). φροβίση ότι είναι ίση με κίμα των "για" των Μπουλοτή και της Βροχούνας;

Ερωτήσεις Κατανόησης της ευφορίας της "στρατοκρατορίας"

1) Φανταστείτε ότι ζουνάτε ένα ηρώο και έχετε αλήτι
πόρτες σας διακοσμημένα, είναι με λινό και
συνδυαστά, ποιο νομίζετε; Τα γάλα και τα λαλά του
δάσους!!! Τα αγγίχτα του; Η αδιαφορία και η
ρότητα με των οσεία του; Απομεινωτήτων ο άνθρωπος
Μπορείτε να φανταστείτε το σκίνο του λαγούρου
κατακράτησης τις σκέψεις του, τις κινήσεις, τις ενέργειες
τα συμβόλαια και τις συνεννοήσεις μεταξύ τους;

2) Η ποιήτρια Κική Δημουλά προτείνει στα παιδιά να
τον νύκτα, κάθε βράδυ πριν κοιμηθούν να πίνουν
μεγάλο ποτήρι νερό που θα καλύψει το μέγεθος
του. Εσείς προτείνοντας στα παιδιά από τον κόπο
να βουτήξουν τα χέρια τους στο νερό και σε ηδύτητα
ώστε να φτάσουν ως άνθρωποι στο καλύτερο είναι ο

"Η ΒΑΓΓΕΛΙΤΣΑ"

ΤΗΣ ΕΛΛΗΣ ΑΝΕΣΙΟΥ

Ερωτήσεις Κατανόησης νοηματικών λειτουργιών

1) Έχοντας εκιαγραφίσει ητικές του χαρακτήρα της Βαγγελίτσας, μπορείς να φανταστείς τι θα έγραφε στο μικροβιβλίο της, για όλα που νιώθει στο βχετικό;

2) Φανταστείτε ότι είστε η κοφή νεράιδα (τα καρτάνια), ο κηφ μάγος (τα αγόρια) του παραμυθιού. Ένα βράδυ παρανοιάζεστε στα όνειρα της μικρής Βαγγελίτσας. Τι θα τη συμβουλεύατε, να τη βοηθήσατε και αν να με ποιο τρόπο;

3) Παρακολουθώντας στο ατμόσφαιρα "Βαγγελίτσα" την μαυίδα ενώ φαινόταν να "υβρίζει" σε κάποιες δραστηριότητες αγέναντι στα άλλα παιδιά, τελικά μέσα της έκρυβε τα γέλια που και η ίδια δεν είχε ανακαλύψει.

Τι θα γράφατε αν εκιαγραφίσατε το πρότρατο ενός φίλου, αδελφού ή σας η οποία πρόσωπον επιθυμεί, καταγράφοντας τα αρνητικά και τα θετικά του/ης στοιχεία;

4) Μπορείτε να φανταστείτε το μέλλον της μικρής Βαγγελίτσας; Τι μπορεί να γίνει το καρτάνι όταν μεγαλώσει;

Ερωτήσεις Κατανόησης της συντάκτικης των "προβλημάτων"

1) Μπορείτε να φανταστείτε τι θα γινόταν αν η Βαγγελίτσα دیدε το δάφνι, η οποία στον κόσμο της και επιθυμεί ότι θα άνηκε. Μεταμορφωθείτε για λίγο σε μικρή σύγγραφο και γράψτε τον έλεγχο. Τι θα πείτε στα χείρα σας!!!

2) Γίνετε μικροί ψυχολόγοι, σκιαγραφήστε μια διαφορετική συμπεριφορά από αυτή που επήρθε η Αστραδενή κατά τη διάρκεια της προεμφύλης στο κέντρο σχολής και με βάση αυτή προβλέψτε των αντιμετώμιση του κέντρου περίπου της, καθώς και ποια θα είναι τα γράμματα της.

3) Αν η βασίλισσα της Αστραδενής τη συμπεριφέρουν λίγο κατά την ημεδα της στο κέντρο της προεμφύλης, νομίζω ότι οι υπόλοιποι ενκλιματιστές θα εξακολουθούν να έχουν την ίδια εκδοτική στάση ή θα τον ενοχλήσει η στάση της βασίλισσας της;

4) Παρακολουθώντας τα δύο κείμενα, ήρθε δύο χαρακτήρες που ενώ βρίσκταν στην ίδια θέση, παρουσιάζαν διαφορετική συμπεριφορά. Μπορείτε να φτιάξετε έναν κατάλογο με ομοιότητες και τις διαφορές των δύο ηρώων;

" ΤΗΣ ΓΕΝΙΤΙΑΣ "

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ.

Ερωτήσεις Κατανόησης νοημάτων κενωμένων

- 1) Είστε δημοσιογράφοι σε μια εφημερίδα και σας ζητούν σε επίσημο άρθρο σας να ασχοληθείτε με το θέμα της Γενιάς. Τι θα γράφατε πρώτον για τη σημερινή αντιμετώπιση των μεταναστών, κρίνοντας και από τη θέση σας στην;
- 2) Υποθέστε ότι επιμελήχονας σε ένα πρόγραμμα αναγκαίων μαθημάτων δύο χωρών, βρίσκεστε σε μια ψέμα χώρα για ένα σύντομο χρονικό διάστημα. Μπορείτε να κατανοήσετε τις συνειδήσεις σας, τις επιθυμίες, τις δυσκολίες που ίσως αντιμετωπίζετε τις σκέψεις, τις ανημιότητες, κωδικούς ερωτήσεις και ποιο πρόσωπο θα σας άρεσε περισσότερο ή ποιο ανμείλιχο θα θέλατε να λάρετε μαζί σας;
- 3) Φανταστείτε τον εαυτό σας από τη μια ως ομιλοματικό μετανάστη και από την άλλη ως μετανάστη που αναζητά να αλλαξει χώρα διαμονής γιατί ο πατέρας σας είναι να είναι μετανάστης σε κάποιο τόπο. Πιστεύετε ότι η αντιμετώπιση σας και στις δύο περιπτώσεις θα είναι ίδια; Αν όχι, σε ποια από τις δύο περιπτώσεις νομίζετε ότι θα υποστήτε τη ανμείλιχο ή τη ψέμα αντιμετώπιση και για ποιο λόγο;
- 4) Είδαμε στο δημοτικό τραγούδι ότι η μεγαλύτερη κορβίλα του Γενιτεμένου είναι η αρρωβία. 4 είλην και κορβίλας αναβόλαχτα όλων βρίσκονται σε έναν ψέμα τόπο ποια είναι και γιατί;

Επισημάνσεις Κατανοήσεως Συμμεταίχτης Διαζύγιου και της Ειρήνευσης

1) Ειρήνευση: Στους 2 πρώτους βίβλους η Ζώνη πρόβλεψε και για τη Ζώνη του Γεννημένου. Μπορείτε να συμφωνήσετε αργότερα με την Ειρήνευση; Η Ζώνη του Γεννημένου ως πρόβλεψη, η Ζώνη του Γεννημένου; και.

2) Διαζύγιο: Στο παραρτήμα κείμενο που σας δόθηκε "Ο γάμος του Γεννημένου" υπάρχουν 2 πραγματικότητες που δίνονται με βάση τη βουλή του Διαζύγιου. Μπορείτε να μεταφράσετε διαδοχικά χωρίς αλλαγή των νοσημάτων σε Μουβόλο; Η παρατήρηση; Εξαιρουμένη να είναι το ίδιο κείμενο;

3) Υπερβολή: Στους τρεις τελευταίους βίβλους διαφαίνεται στοιχεία υπερβολής, προσεκτικώς να δώσετε έμφαση σε κάποια νοσημάτων. Εάν μπορείτε να αναφέρετε βίβλους βίβλους με βάση υπερβολής, έχοντας στο μυαλό σας αυτό να θα δεχόταν να τωμάτε;

π.χ. Τοποίμι το αλλη κείμενο σου τόσο της μάχης
- Μπορείτε να αναδείξετε πρώτον τα βίβλους.

"ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΜΑΣ ΟΙ ΤΣΙΓΓΑΝΟΙ"

ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ ΣΑΡΑΝΤΙΤΗ

Ερωτήσεις Κατανόησης νοηματικών μηνυμάτων

- 1) Γράψτε λίγα πράγματα για το ποια είναι η δική σας αντί-
μετώπιση στους/στις τσιγγάνους/ες συμπατριώτες/ες σας και
για ποιο λόγο κρατάτε τη συγκεκριμένη στάση.
- 2) Ποιες διαφορές και ποιες ομοιότητες εντοπίζετε στη συμπε-
ριφορά των παιδιών και των μελών του έθνος κήμενο
("Καρβούλα" της Σ. Φ. Διονυσίου).
- 3) Γίνετε μικροί ερευνητές και κάνοντας μια μικρή "επίσκεψη"
καταγράψτε τον τρόπο διαφορετικής συμπεριφοράς που ελέ-
γξαν τα παιδιά των δύο κήμενων ("οι φίλοι μας οι τσιγγάνοι: ο
τίκι στίσι", "Καρβούλα" - χωμπίλι στίσι).
- 4) Μετά από αυτή τη σύντομη "επίσκεψη" μετασχηματίστε σε
"γιατρούς" και προτείνετε τσάντες "θεραπείας", προσκείμενες να
βελτιώσουμε τη στάση μας απέναντι στην τσιγγάνικη αντί-
θεση.
- 5) - Θα θέλατε να αναδώσετε τη βικινη της Μαριάννας τη
στιγμή που γαλήνη με το αλφάδο, θυγατρική της;

Ερωτήσεις Κατανόησης της ηγεμονίας των λέξεων

- 1) Στο παρακάτω κείμενο "Καρβούλα" που σας εφόρμησε σε κάποια
σημεία η ψήφισα των παιδιών θέλοντας να τον αγγίξουν βίαια
απέναντι στα τσιγγάνοι είναι η φράση "γιατρούς σε βικινη
μαριάννας".
Αν τύχει, γυρίστε και βρείτε σε μια βιβλιοθήκη με συνάρμοση ότι

αυτήν και πιστεύω ότι η ψυχή σου, ποια θα ήταν η εικόνα
είναι για τη συγκεκριμένη φράση;

2) Είναι πρώτο σε οράσεις μας ότι όταν αφηδυνόμαστε στη ευχάριστη
κοινωνία σου χρησιμοποιούμε τις λέξεις "μύθος" και "ταξίματα"
Είχα σε ποιες περιπτώσεις χρησιμοποιήθηκε του έρω "μύθος" και
σε ποιες του έρω "ταξίματα"; Θα μπορούσαν και για τα κοινά
στοιχεία της συγκεκριμένης σου οράσης να ενοα αυτές φράσεις;

3) "Η Μαρία είναι βράχος στην κατάνυξη και περιγράφει
χαρακτήρα, γι' αυτό τη δακρύζει".
"Μη είναις ευχάριστη... τα ταξίματα από ένα βράχο."
Ποιες θα με βοηθήσετε για τη κληρονομία; Τέλειο είναι
κάθε η υλοποίηση να είναι υλοποίηση βράχου;

4) Ομοίωση το κομμάτι; Τρέπη να είναι ένας από τα
αγαπημένα σου γράμματα; Έχει μερική ήλικα, εικόνα
όχι και γρήγορα γρήγορα παιδί.
Αναφέρει, όμως, πολλές φορές η λέξη "κομμάτι" να έχει
κομμάτια ή ομοίωση για να είναι υλοποίηση. Ομοίωση, ομοίωση
ομοίωση η σου αβία αβία ομοίωση όταν συμβαίνει
και για;

5) Όρα για ένα παιδί! Επι δε σου δώσω μια σειρά από
τίτλους κι εσύ θα μου γράφεις τα χαρακτηριστικά της
βρίσκεις ενόχια. Δεν υπάρχουν γάμοι και βράχοι. Οχι να
δεν υπάρχει ένα γράμμα ή εικόνα της κλοπή. Στο έρω
θα ελεγχθεί τις αναζητήσεις κατά πόσο ισχύει η εικόνα
τις είναι.

π.χ. Εξαιρέσεις: Ομοίωση ή ομοίωση / η ομοίωση
Αγαπημένα: Εξαιρέσεις: Κληρονομία / η
Ομοίωση: Ομοίωση: η.ο.ο.
Ομοίωση: Ομοίωση:

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ (1)

1) Υποθέτουμε ότι σας προσφέρει η ανάγνωση ενός λογοτεχνικού κειμένου; (Γνώση; | ευχαρίστηση; κλπ)

2) Υπάρχει περίπτωση που η ανάγνωση ή η διδασκαλία ενός λογοτ. κειμένου έχει συντελέσει στην αλλαγή των αντιλήψεών σας για ένα συγκεκριμένο θέμα;

3) Εάν η αλλαγή των αντιλήψεών σας έχει συμβεί κατά τη διάρκεια της διδακτικής διαδικασίας, υποθέτουμε ότι σημαντικό ρόλο παίζει το ίδιο το κείμενο, ο τρόπος διδασκαλίας ή και τα δύο μαζί;

4) Έχετε νιώσει συχνά να ταυτίζεστε με τα πρόσωπα που πρωταγωνιστούν ή με τις καταστάσεις που συμβαίνουν σε ένα λογοτ. κείμενο;

5) Τα λογοτ. κείμενα που διδάσκετε στο σχολείο τα βρίσκετε ενδιαφέροντα; Εάν όχι, τι είδους κείμενα θα προτιμούσατε να περιλαμβάνονται στα Β.Β.Για της Γλώσσας ή τα Ανθολόγια;

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

(2)

- 1) Τι σας έκανε ιδιαίτερα εντύπωση στα κείμενα που προσεγγίσαμε μαζί; (κάποιο πρόσωπο; κάποια συγκεκριμένη κατάσταση;)
- 2) Νιώσατε ότι ταυτιζόσασταν με κάποιο από τα πρόσωπα ή τις καταστάσεις που διαβάσατε; Εάν ναι, με ποιο πρόσωπο ή κατάσταση και για ποιο λόγο;
- 3) Νομίζετε ότι μετά από τη διδασκαλία αυτών των κειμένων έχει αλλάξει κάπως ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζετε τους "άλλους"; Εάν ναι, περιγράψτε τι ακριβώς έχει αλλάξει.
- 4) Νομίζετε ότι είναι ο τρόπος με τον οποίο προσεγγίσατε τα κείμενα που σας βοήθησε να αλλάξει ο τρόπος αντιμετώπισης των "άλλων"; Εάν ναι, περιγράψτε αν φέρθετε στη δραστηριότητα που σας βοήθησε περισσότερο.
- 5) Υπάρχει κάποιο λογοτεχνικό χαρακτηριστικό που νομίζετε ότι κατανοήσατε καλύτερα τη λειτουργία του σημασία του μέσα από τις δραστηριότητες που πραγματοποιήσαμε;

Η Βροχούλα ο Μουτζούρης και ένα χριστουγεννιάτικο όνειρο

Ερωτηματολόγιο 1

1. Η ανάγνωση ενός λογοτεχνικού κειμένου πιστεύω
ότι μου προσφέρει και γνώση και ευχαρίστηση. Ευχαρίστηση
γιατί περνάω όμορφα τις ελεύθερες ώρες μου και
ψυχαγωγούμαι πολύ ειδικά όταν τα θέματα είναι γιομμένα.
Μου προσφέρει όμως και πολλές γνώσεις. Επιπλέον ζη
το λεξιλόγιο μου, παίρνω ιδέες για τις εργασίες
και μαθαίνω πολλά πράγματα για άλλους πολιτισμούς.

2. Ναι. Η ανάγνωση κάποιου λογοτεχνικού κειμένου
που μιλούσε για τη βιολογία του σώματός σου
ζωή σου. Κατάλαβα ότι μας προφέρουν πολλά πράγματα
και πρέπει να τα προσπαθούμε.

3. Πιστεύω ότι και το ίδιο το κείμενο παίζει ρόλο
και ο τρόπος διδασκαλίας. Πιθανότατα όμως ο τρόπος
διδασκαλίας γιατί με τη βοήθεια του δασκάλου καταλαβαί-
νουμε περισσότερο.

4. Πολλές φορές νομίζω ότι έχω ή και η ηρωίδα και σκεφτόμαι τι θα έκανα στη θέση τους.

5. Στα βιβλία τη γλώσσα είναι πολύ ευχάριστη και διασκεδαστική αλλά στο αυδαόχο τεράστια και βαρέτα. Είναι να γιν βορείται κινεί με το αυδαόχο;

Ερωτηματολόγιο 2.

1. Μου έκανε ευτύχημα να ο Μουτζούρης και η Βροχούλα είδαν το ίδιο όνειρο γιορταστήκαν και καταφέρανε τελικά να κινάντηδούν.

2. Ένωσα να ταυτίζονται με τα χαμόγελα από το πορταληλο κειμένο το χαγομελατό συνεφακι τη βιτμή που ενώθηκαν στον ουρανό.

3. Αρχίζω να λιβταω ότι δεν είναι δύσκολο να δεχτούμε και να αγαπήσουμε έναν ξένο. Όπως είδα από το κειμένο ακόμα κι από την ακρη της της δυο ανθρωποι γιορτούν να κινάντηδούν.

4. Με βοήθεια να αλλάξει ο τρόπος αντιμετώπισης των άλλων περισσότερο η δραστηριότητα για την φανταστική συνάντηση ενός Αφρικανού και ενός Ευρωπαίου Έθνους η δραστηριότητα που ζητούσε να βοηθήσω τους τούρκους που υποφέρουν από το βέγγο

5. Κατάλαβα το ρόλο της προεμπροσώπισης και πόσο βοηθάει. Η δραστηριότητα που με βοήθησε ήταν αυτή που προεμπροσώπινα και για και τα φέρω του δαβούς.

"4. ΒΡΟΧΟΠΛΑ, Ο ΜΟΤΤΟ+Ρ4Ε.
ΕΑΙ ΤΟ ΧΡΙΣΤΟΓΕΝΝΙΑΡΙΟ ΟΝΕΙΡΟ"

571.

Ερωτηματολόγιο 1 Μαρία Κορμασία

1) Μου προσφέρει γνώση, ευχαρίστηση, ανά-
μνηση συναισθημάτων, δύναμη, καλή οφθ-
αλμία, διασκέδαση, ιδέες για έκθεση, α-
νάπτυξη του λογιόλογίου μου, ανάπτυξη
της φαντασίας μου κ.α.

2) Ασφαλώς και έχει υπάρξει με κάθε
βιβλίο που διαβάστη έχουν συνεχώς δει συν-
αλλαγές των αναλήψεων μου για κάθε πο-
θία.

3) Πιστεύω ότι μεγαλύτερο ρόλο παίζει ο
τρόπος της διατάλλας από κείμενα μα-
τι ένα κείμενο το εκφράζει κανείς με
διαφορετικό τρόπο.

4) Όχι. Συνήθως δεν ταυτίζονται με τα
γρήγορα ή με τις καταστάσεις.

5) Είναι ενδιαφέροντα, για το επίπεδο
της κατάντη μου.

Ερωτηματολόγιο 2

1) Μου είναι εκκίνηση ότι και η Βροχούλα και ο Μουνιζούρης είχαν ανεξάρτητα το ίδιο πράγμα και ότι συναντηθήκαν στο όνειρο.

2) Δεν νομίζω ότι ταύτισα με κάτι.

3) Ναι. Πιστεύω ότι μέσα μου έχει αλλάξει το ενδιαφέρον μου για τους "άλλους". Πιο παλιά δεν ενδιαφερόμουν καθόλου για τον συνάνθρωπό μου.

4) Ναι. Το κείμενο το οποίο διαβάσαμε πιστεύω ότι έχει αλλάξει λίγο τα συναισθήματά μου. Όλο το κείμενο μου άλλαξε τα συναισθήματά μου.

5) Όχι. Δεν υπάρχει όσα τα λογοτεχνικά χαρακτηριστικά ήταν πολύ καλά.

Η Βαγχεαίτσα

Ερωταυποτολογία 1

1. Ναυ προσφέρει και ευχαρίστηση
 γιατί βόσκω αυτάρχα τον ελευθερο
 ποιο σου ειναι η ερωταυποτολογία
 κερσαι η πολλα κινισιο προχυατο
 η ερωταυποτολογία και σε ακουω
 η ερωταυποτολογία

2. Ερωταυποτολογία η ερωταυποτολογία
 η ερωταυποτολογία η ερωταυποτολογία

3. Πιζέω οτι ερωταυποτολογία η ερωταυποτολογία
 η ερωταυποτολογία η ερωταυποτολογία

4. Ερωταυποτολογία η ερωταυποτολογία
 η ερωταυποτολογία η ερωταυποτολογία
 η ερωταυποτολογία η ερωταυποτολογία
 η ερωταυποτολογία η ερωταυποτολογία

τα αρνητικά ενός αγαπημένου πρόσωπου

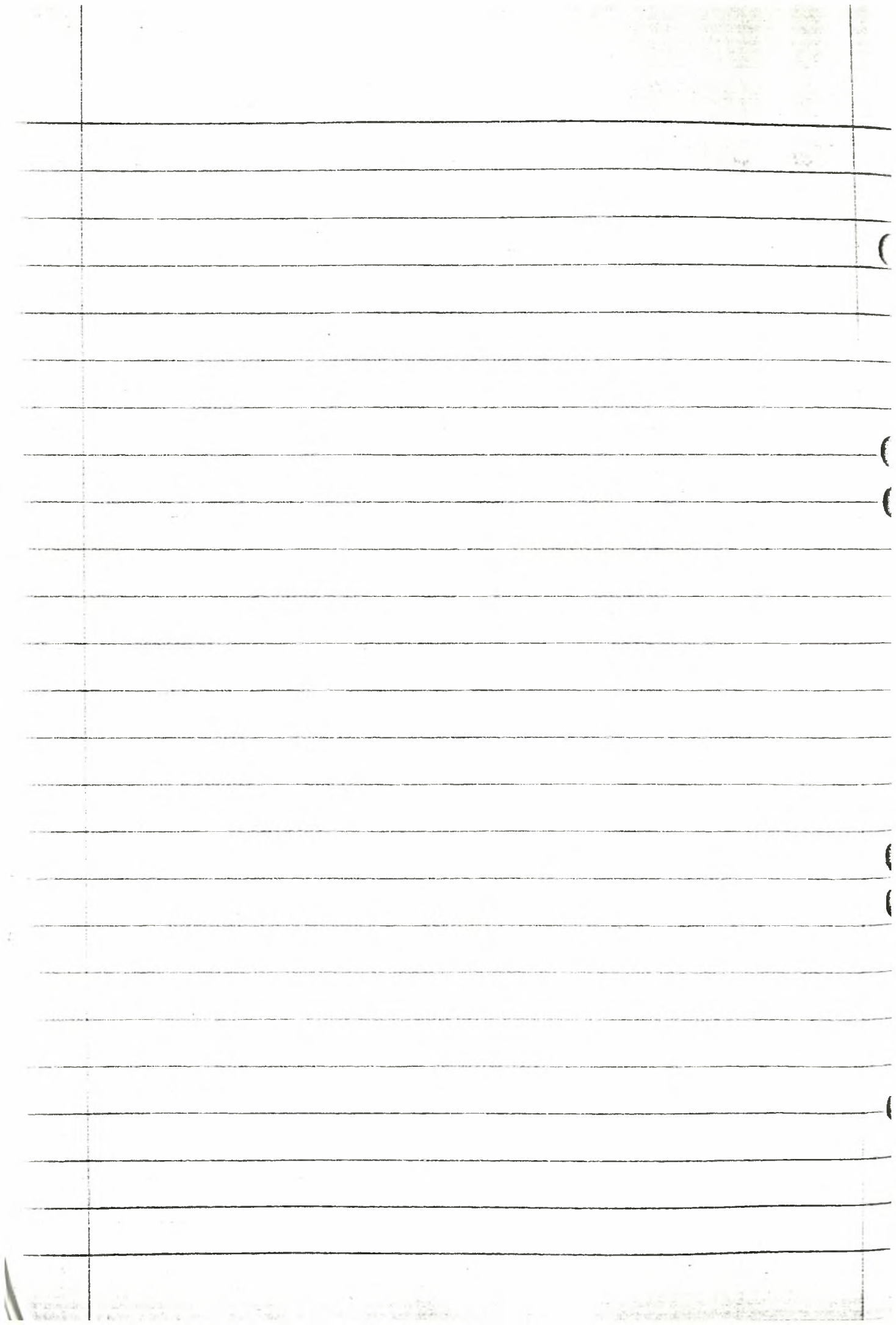
5. Καταλαβαίνω ότι ο ρόλος των αρνητικών
εμπειριών του ετεράτη του έργου

Με βοηθάει να είμαι πιο...

...πιο...

...πιο...

...πιο...

"4 ΒΑΓΓΕΛΙΖΕΑ"

ΣΤ2.

Ερωτηματολόγιο

①

① Η ανάγνωση ενός λογοτεχνικού κειμένου μας προσφέρει ευχαρίστηση και γνώση, αλλά ακόμα και αλλάζει την σκέψη μας απέναντι σε ορισμένα θέματα.

② Και βέβαια έχει συμβεί δίσει μέσα απ'αυτά που διαβάζουμε ταυτιζόμαστε με τα πρόσωπα και εμπειρίες ή συμπεριφορές μας.

③ Σημαντικό ρόλο παίζει και το κείμενο αλλά και το πώς θα το αντιμετωπίσουμε στην διδασκαλία του.

④ Αναλογα με τις προσωπικές μου εμπειρίες έχω ταυτιστεί με πρόσωπα ή καταστάσεις κειμένων.

⑤ Είναι αρκετά ενδιαφέροντα

Ερωτηματολόγιο ②

- ① Μου έκανε εντύπωση η επιμονή της Λοραδενής να πείσει τη δασκάλα της να τη φωνάξει με τα ονόματά της και που στο τέλος τα κατάφερε
- ② Ένιωσα να ταυτισθώ με την Λοραδενή, επειδή λόγω της δουλειάς του μπαμπά μου αλλάζω συχνά σχολεία, δασκάλους και συμμαθητές και αγωνίζομαι κάθε φορά να μπω στην ομάδα των συμφοιτητών μου και να αποδείξω ποιος είμαι
- ③ Επειδή έχω βρει αρκετές φορές στη διάρκεια της Λοραδενής ο τρόπος που αντιμετωπίζω και αντιμετωπίζω τους νέους συμμαθητές μου είναι ο ίδιος δηλαδή προσπαθώ να τους πλησιάσω και να τους βάλω στην παρέα μου
- ④ Δε με βοήθησαν τα κείμενα, αλλά η προσωπική μου εμπειρία

⑤

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ 1

① Η ανάγνωση ενός λογοτεχνικού κειμένου μου προσφέρει περισσότερο ευχαρίστηση και γνώσης γιατί μαθαίνω και θυμάμαι λέξεις γρήγορα σωστά και παίρνω ιδέες για το σκεπτόμαι και γράφω.

② Άρκετες φορές με έχω βοηθήσει να απαύσω γνύμω.

③ Και τα έννομοί.

④ Τις πιο πολλές φορές που διαβάζω κείμενα ταυτίζω με τον προσώπων που παύω να καταλάβω τι σκεπτόμαι πως αισθάνομαι και θέλω να τα βοηθήσω χαρούμενα και κυρίως να τους.

⑤ Είναι ενδιαφέροντα αλλά θα προτιμούσα και τα κείμενα με κινεζικά και

ΠΕΡΙΠΗΓΗΤΟΙ. για να μη βολοιάζουν

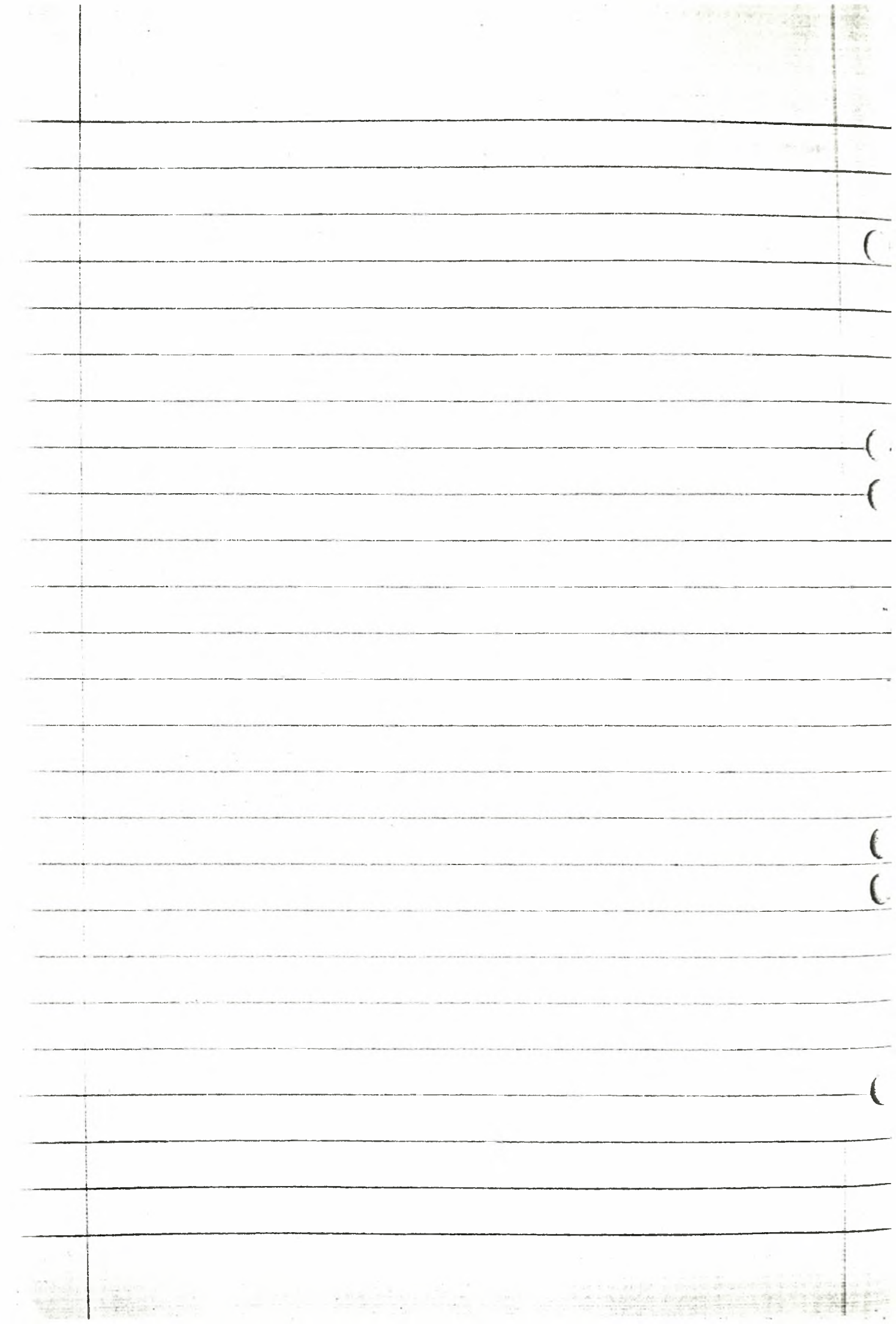
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ 2.

1. Μου έκανε εντύπωση από το πρώτο βήμα του ερωτηματολογίου που άλλα περιμένα να βρω ο βενιτεμιόσ και άλλα βρήκα.
2. Τυπιοτικά με τον βενιτιόλο όταν τον ξεφύδαζε η φύλλα για να πιωσω τα στοιχεία του. Λογω των πικρύτερα αλλά με τη θα έκανα ενώ στη θέση του.
3. Από δω και πέρα δε θα μελάνα συμπεριφερόμαι σύμφωνα στο βενιτιόλο με τη μέρα στη θέση του. Λογω των πικρύτερα ότι είναι διαφορετικό.
4. Η ερώτηση που με βρήκα είναι που φαίνεται ότι ήταν βενιτεμιόλος για λόγους οικονομικούς.

και η συμπεριφορά των άλλων θα
ήταν καλή.

⑤ Με το λογοτεχνικά χαρακτηριστικά
είναι ένα πρόβλημα. Ισχυρίζομαι
είναι σημαντικό για να κριθεί
το ποίημα.

ΕΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΠΑ 30 (1) ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ.

- 1) Η ανάγνωση ενός λογοτεχνικού μου προσφέρει ευχαρίστηση.
- 2) Ναι. Η ανάγνωση του λογοτεχνικού του Ιωάννη Παπανικολάου "Τα γυλά βουνά", με διδάξει ότι δεν πρέπει να τα περιμένουμε όλα τα πάντα από τους γονείς μας. Πρέπει να προσπαθούμε κι εμείς.
- 3) Ο έρωτας διδάσκει.
- 4) Όχι.
- 5) Τα βίαια ενδιαφέροντα διότι μας διδάσκουν τα προβλήματα της ασυμμετρικότητας.

Ερωτήσεις βασανιστικούς συμμαχίας του διαλόγου και τις εικόνες.

BE CAREFULL!
ΞΕΝΙΤΙΑ!

COME
TO
ME!

3) - Βρύου το αίμα το γυαλά.

- Η καρδιά σου ούτως να σπάζει αν' τα σκευώματα.

Παραγωγή 2

(Συνέχεια) Ερωτηματολόγιο (2)

1) Η Γενική σου προσωπικότητα μια ωραία γυναίκα που
δουλεύει τους νεφρούς σου, που ανήγναι 30 ημέρες κάνου 30
γρόνους.

2) Ναι, ευχάριστα με τον καθόριστο στο κοίμα σου γύρω σε
όλα απ' τα πόδια σου να έχεις δίπλα σου τον κούρσο σου γύρω σε

2. Όλα σου τα πόδια και γύρω σου να έχεις τον κούρσο σου

3) Ναι, έχεις αλλόγου το με το συμπεριφέρον σου γύρω σε
όλα σου τα πόδια σου αλλόγου.

4) Έχεις αλλόγου το με το συμπεριφέρον σου γύρω σε
όλα σου τα πόδια σου αλλόγου γύρω σε όλα σου τα πόδια σου
αλλόγου γύρω σε όλα σου τα πόδια σου αλλόγου γύρω σε όλα σου τα πόδια σου

5) Όχι

Ερωσηματολόγιο 1

- 1) Η ανάγνωση των λογοτεχνικών κειμένων μου προσφέρει ευχαρίστηση, γνώση, καινούργιες πληροφορίες, μου δίνεται η ευκαιρία να γνωρίσω διάφορους συγγραφείς.
- 2) Κάθε φορά που διαβάζω ένα λογοτεχνικό κείμενο σίγουρα επηρεάζεται τις ανειδήψεις αναφορικά με τα όσα καταγράφει. Όπως στην περίπτωση του βιβλίου της Γαλακτίας Γρηγοριάδου-Ζουρέλη εμένα με νοιάζει όπου επηρεάστηκαν έντονα οι οικολογικές μου ανησυχίες.
- 3) Θεωρώ ότι παίζουν ρόλο και τα δύο με ανάλογη βαρύτητα.
- 4) Νιώθω ότι βρίσκομαι πολύ κοντά στους πρωταγωνιστές ήρωες και ταυτίζομαι.
- 5) Είναι πολύ προσεχτικά επιλεγμένα και ιδιαίτερα ενδιαφέροντα.

Ερωτηματολόγιο 2

- 1) Μου έκανε ιδιαίτερη εντύπωση η μητέρα των παιδιών, η οποία προβαίνει κάθε τους επιθυμία, μέσα από βεργάκις, αλλά διακριτικά και από μακριά. Μια ήρεμη δύναμη η οποία απλώνει προσαρμοστικά τις φτερούγες της.
- 2) Όχι γιατί τα παιδιά ζουν τα παιδικά τους χρόνια σε διαφορετικές συνθήκες απ' όσα έχω και το μητρικό ρόλο δεν τον έχω επωμισθεί ακόμη.
- 3) Δεν έχει αλλάξει ο τρόπος που αντιμετωπίζω τη διαφορετικότητα των ανθρώπων. Ξέρωμαι κάθε ανθρώπινη ύπαρξη, ανεξάρτητα από την καταγωγή, το χρώμα, τη φυλή είμαστε όλα παιδιά του Θεού.
- 4) Είναι πολύ σημαντικό να διδάσκουμε να μην είμαστε πασιγιάδες και να μη φοβόμαστε τη διαφορετικότητα.

5) Η ανάλυση των λογοτεχνικών κειμένων με βοήθησε να κατανοήσω καλύτερα το περιεχόμενο του κειμένου.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ①

1) Η ανάγνωση ενός λογοτεχνικού κειμένου νομίζω ότι μου προσφέρει πολλά πράγματα. Πρώτον - πρώτον μου προσφέρει γνώση γιατί μαθαίνω πάρα πολλά για την λογοτεχνία. Δεύτερον μου προσφέρει ευχαρίστηση γιατί πολλές φορές έχει ωραία και ευχάριστα κείμενα. Τέλος αυτά μου προσφέρει ένα λογοτεχνικό βιβλίο γιατί μου δίνει πολύ να διαβάσω εθελουθούσα βιβλία.

2) Ναι, έχει συντελέσει στην εξέλιξη των αντιλήψεών μου για ένα συγκεκριμένο θέμα. Γιατί λέει ότι εγώ δεν συμπαθώ έναν άλλο λαό κι εκείνος ακριβώς την ίδια στιγμή, μου έδωσε ο παππούς μου ένα λογοτεχνικό κείμενο που να έχει ακριβώς το ίδιο θέμα. Το διαβάσω και λέει για τον λαό που δεν συνηθίζω κάποια συγκεκριμένη στιγμή που πήραε τότε μου άλλαξε πάρα πολύ την «θέση» των αντιλήψεών μου για ένα συγκεκριμένο θέμα.

3) Εγώ νομίζω ότι κωμικότητα είναι
καί μου και τα δύο μαζί. Δηλα-
δή και το ίδιο το κείμενο
αλλά και ο τρόπος της διδασκα-
λίας δηλαδή ο τρόπος που μας το
διδάσκει ένα λογοτεχνικό βιβλίο

4) Νομίζω ότι ο χαρακτήρας μου ταυτί-
ζε με ένα πρόσωπο που πρωταγωνι-
σεί σε ένα λογοτεχνικό κείμενο
Γ' ένα λογοτεχνικό κείμενο που κατά
τύχη μου πρόσφεραν να το διαβάσω
σε κάποια στιγμή και θύμωσα το
χαρακτήρα μου.

5) Ναι, τα βρίσκω ενδιαφέροντα γιατί με τη
μάς διδάσκουν θέματα που είναι δύ-
ρα εκπαιδευτικά και μας μαθαίνουν
τι είναι το αίσθημα και τι είναι
το ενδιαφέρον για κάποιον.

ἘΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ (2)

1) Μου εκανε ιδιαίτερι εντίμιση η Μαριαμ και εν αρετη της η Ααρπεις μου αρεσαν και οι δύο καποια συγκεκριμενου στυλου. Όταν η ααρπεις εβλεπε φαδουλια αγγιου και η Μαριαμ πήρε και αεβηκε απηνω του, χωρι να φοβιται.

2) Ναι, ενωσα να ταυτιολομαι με την Μαριαμ, γιατι την στυλι μου αρεβηκε πηνω στο ελαφο όταν ηταν ααρπεισ. Γιατι κι εγι εν εινουσ στην οργη της και ηερα το ελαφο ενυ θα φοβιθηνω να αυεθι στο ελαφο κι εν ηταν ααρπεισ ενυ.

3) Έχει αραφει μοθω, Γιατι ετσι αραφω εγι ενωθα εντερις αραφωσ για καποιου αραφω ενυ τωρα νηιθω μοθω κρηαια και μοθω μοθω για σου λαο η ανθρωπο ενυ σου συμποθηω.

Οι φίλοι μας οι Τσιγγάροι.

Ε2.

1) Στην τσίτσα μας έχω ένα συγγενή που είναι τσιγγάρος που αυτό όπως για μένα δεν έχει είσοδο, από το υπόγειο μας έχει μια υποδομή άλλος είναι κάποιος Μανφρέδος Βλαχ, Μανφρέδος άλλος όπως είπατε υπάρχουν Εκκλησίες όπως σε άλλους τους συγγενείς έτσι και στον τσιγγάρο η σχέση που είναι η ίδια, φίλων, αϊζω πασι και και δεν τον ξεχωρίζω από τους άλλους.

2) Τον όρο "χάρο" τον χρησιμοποιούμε για να δείξουμε ότι υπάρχει ένας είναι υδατός δεν έχει καλύτερη συμπεριφορά να δεί τον φανταστικό γιατί δεν είναι υδατός φημις
Τον όρο "τσιγγάρο" τον χρησιμοποιούμε για να δείξουμε ότι υπάρχει ένας είναι υδατός.

Ευαγγελισμός (2)

1) Μου έχετε εντοπίσει η εργασία της Μαρίας και με αυτόματα αποκαλύπτει το πρόσωπο το όλο της τον ήχο, με αυτός είναι το κενό.

2) Το δείχνει με τα λόγια του κειμένου "Οι φίλοι μας οι τσιγγάροι". Θα ήθελα να έχω και ένα ζήτημα στην επιχείρηση να έλθουν σε μια συγγενική σχέση να τα γράψουν τους τους και στο σπίτι τους γιατί το σπίτι των τσιγγάρων είναι η ουσία.

3) Επειδή έχω βρεθεί αρκετές φορές στην θέση της Αρκαδίας ο επόλεος που αναφέρεται να αναφέρεται και τους τους συγγενείς - που είναι ο ίδιος άνθρωπος υποψάσει τα τους λόγια και να τους βάλω στην ομάδα του.

4) Δεν βοηθούν το νεύρο, αλλά η απόσπασή του ευχαίρει.

5)

Ερωτηματολόγιο (1)

1) Η αράγωση ενός λοφίσκου νεύρου που αποσπείρει ευχαίρεση και γνώση, αλλά ακόμα και αλλογιή της αράγης που αφέονται σε ορισμένα θέματα.

2) Και βέβαια έχει αυτή δίνει λίγο από αυτά που διαβάζουμε και γράφουμε με το πρόσωπο και εκπαιδεύεται η συνείδησή μας.

3) Εμπροστίον ποιο αείρει και το νεύρο, αλλά και το σώμα, το εκπαιδεύουμε στην διασύνταξη τα

4) Αλλάγο με τις απόσπασής που ερωτήρες έχω κατανοήσει με πρόσωπο η υποσύνταξη νεύρων.

5) Είναι αρκετά ενδιαφέροντα.

Απαντήσεις στο ερωτ. ①

1) Πρώτα απ' όλα μας προσφέρει γνώση γιατί όσο περισσότερο διαβάσουμε τόσο περισσότερα πράγματα μαθαίνουμε. Όταν θέλουμε να περάσουμε ευχάριστα τον ελεύθερο χρόνο μας μπορούμε να διαβάσουμε ένα βιβλίο. Με την ανάγνωση βιβλίων και την εμπλουτισμό των γνώσεων μας μπορούμε να έχουμε άποψη για τα όσα συμβαίνουν γύρω μας.

2) Αρκετές φορές. Όπως π.χ. όταν διαβάσα^{από} την καλή Διοθήκη αρκετά κεφάλαιά της.

3) Και τα 2 μαζί.

4) Και τα 2 μαζί.

5) Μερικά είναι ενδιαφέροντα και μερικά όχι. Να περιλαμβάνονται και μενα και από την σημερινή εποχή.

Απαντήσεις στο ερωτ. ②

1) Η Μάρλια. Που ήταν τόσο δυνατή και θαρραλέα τσιγγάνα. Που όταν κτίπωσε και πονούσε προσπαθούσε να μην το δίκνει και να κάνει τους άλλους να μην ανησυχούν γι' αυτή.

2) Τον ίδιο με την παραπάνω απάντηση.

3) Ναι, πιστεύω ακόμη περισσότερο ότι θα πρέπει να φερόμαστε ακόμη πιο πολύ ανθρωπικά στους τσιγγάνους, νέγρους κ.α.

4) Έξω είχα την δική μου αντίληψη για το πως να αντιμετωπίσω αυτούς τους ανθρώπους. Αλλά τα κείμενα αυτά με βοήθησαν να είμαι πιο πολύ ανθρωπικός.

5) Δεν θυμάμαι.

Οι φίλοι μας οι τσιγγάνοι

1) Οι τσιγγάνοι είναι και αυτοί άνθρωποι σαν κι εμάς. Έχουν διαφορές κάποιες ήθη και έθιμα αλλά δεν παύουν να προσπαθούν να προσφοροστούν και στα δικά μας π.χ. να μαρμυρώνονται κ.αλ. Έτσι λοιπόν κι εγώ τον αντιμετώπιζω σαν κι εμάς «έξισο-ίσου».

2) Και στα δυο κείμενα συμπαρέες προσπάθησαν με διακριτικό τρόπο να δώσουν στα παιδιά να καταλάβουν ότι οι τσιγγάνοι είναι και αυτοί άνθρωποι σαν κι αυτούς και ότι πρέπει να τους φέρουμε αγκαλιά φίλικά.

3) Οι φίλοι μας οι τσιγγάνοι, θετική στάση: 1) Που τα παιδιά στεναχωρήθηκαν το πέπυρο της Μαριλίας από το άλογο. 2) Που η Μαριλιά είχε μάθει στο παιδί του κερίμάνου να ξεχωρίζει στο χέρι τη γραμμή της τσιγής και τη γραμμή της αγάπης. Η καρδιά της, αρνητική στάση: Που το ένα παιδί ήθελε να ντυθεί χύφτος για τις αποκριές γιατί πιθανόν θεωρούσε κατώτερος και ασταίος τους χύφτους.

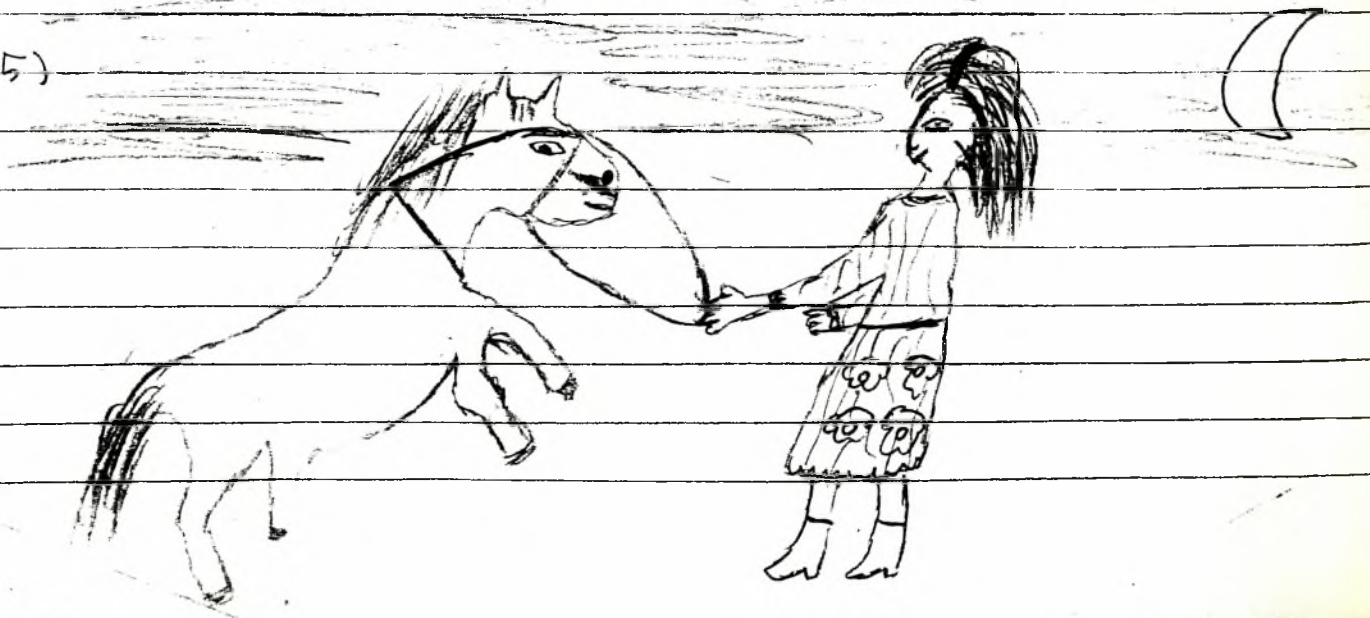
4) - Να φερόμαστε φίλικά σ' αυτούς τους ανθρώπους.

- Να μην τους κοροϊδύουμε.

- Να μην τους περιφρονούμε.

- Να μην τους φερόμαστε ρατσιστικά.

5)

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

ΤΙΤΛΟΣ

ΛΗΞΗ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΑΝΕΙΖΟΜΕΝΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ.: 24210 06300-2

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000072269

